

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ 17

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1991

Ἐνημερωτικὸ Δελτίο τῶν Ἑταίρων
τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας

Τεύχος 17, Ὀκτώβριος 1991

Περιεχόμενα

Πρὸς τοὺς Ἑταίρους **101** ~ Ἐκθεση, δανεισμός
καὶ δωρεὰ ἀρχαίων **102-109** ~ Οἱ Ἐκθέσεις **110-
113** ~ Ἡ Σύμβαση **114-118** ~ Ἡ Ἀπόφαση **119-
120** ~ Μετὰ τὸ Μουσεῖο τῆς Λωζάννης (ἡ περὶ
τῆς νέας ἀρχαιοκαπηλίας) **121-127** ~ Συμβαίνουν
καὶ εἰς τὴν Ἑσπερίαν **128-129** ~ Ἐπίσημη Ἀρ-
παγή **130-133** ~ Ὁ Τύπος **134-138** ~ Ἡ Ἀρ-
παγή (μικρὸ ἀνθολόγιο) **139-145** ~ «Εἰς ἰταλι-
κὴν παραλίαν» **145** ~ Μετανάστες **146** ~ Ἡ
Ἐπικαιρότητα **147-148** ~ Ἡ ἄποψη τοῦ Βρετα-
νικοῦ Μουσείου **148**

ISSN 1105-1205

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία
Πανεπιστημίου 22, 106 72 Ἀθήναι
Fax (01) 3609 689

Η ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Ἑνημερωτικὸ Δελτίο

1991

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 17

Πρὸς τοὺς Ἑταίρους

Ἡ ἀπόφαση τῆς Κυβέρνησης νὰ στείλει ἀρχαῖα στὴ Λωζάννη γιὰ νὰ ἐκτεθοῦν στὸ Μουσεῖο τῆς Διεθνoῦς Ὀλυμπιακῆς Ἐπιτροπῆς δημιούργησε μεγάλες ἀντιδράσεις, αὐθόρμητες μάλιστα. Τὸ Συμβούλιο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας συζήτησε τὸ σοβαρὸ αὐτὸ θέμα καὶ με ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ ἐξέφρασε τὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὸ σχεδιαζόμενο ἔργο. Ἐπειδὴ πιθανῶς πολλοὶ ἑταῖροι δὲν ἔχουν παρακολουθήσει τὴν ὄλη ὑπόθεση ἀφιερώνεται τὸ τεύχος τοῦτο στὴν ἐξαγωγή τῶν ἀρχαίων. Ὁ χῶρος τοῦ περιοδικoῦ μας εἶναι λίγος, γι' αὐτὸ τὰ διάφορα κεφάλαια τῆς ἔκθεσης εἶναι συνοπτικά. Ἐλπίζεται ὅτι ἡ εἰκόνα ποὺ δίνεται, ἐνὸς προβλήματος ποὺ γεννήθηκε τὴν ἐποχὴ τῶν Περσικῶν πολέμων, θὰ εἶναι σαφῆς, παρὰ τὴ συντομία τῶν σχετικῶν κειμένων.

Β.Χ.Π.

Τὸ Ἑνημερωτικὸ Δελτίο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καὶ Δεκέμβριο κάθε ἔτους με τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως καὶ εὐθύνη τῆς ἐκδόσεως τοῦ Διευθυντῆ τοῦ Γραφείου Δημοσιευμάτων.

ΕΚΘΕΣΗ, ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΩΡΕΑ ΑΡΧΑΙΩΝ

Πριν από αρκετό καιρό είχαν θιγεί με συντομία, αλλά και απόλυτη σαφήνεια, οί δυσμενείς συνέπειες που επρόκειτο να έχει για την ελληνική αρχαιολογία ή επικείμενη ένωσή μας με άλλα κράτη της ευρωπαϊκής ηπείρου (*Έργον* 1989, θ'-ι'). Με άλλα σημειώματα ανακοινώθηκε ή σχεδιαζόμενη δωρεά ελληνικών αρχαίων στην Έλβετία (*ΕΔΑΕ* 13, 1990, 144· *Έργον* 1990, 154· *ΕΔΑΕ* 15, 1991, 33-35). Μετά τη δημοσίευση του *Έργου* 1990 πολλά μέλη της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας εξέφρασαν με υπόμνημά τους προς τον ύπουργό Πολιτισμού τή σφοδρή αντίθεσή τους στη δωρεά αυτή. Ήδη όμως τὸ Αρχαιολογικὸ Συμβούλιο με τήν απόφασή του τῆς 2 Ἰουλίου 1991 ἔδωσε στήν Κυβέρνηση καί τήν ἐπιστημονική εὐλογία γιά τήν παραχώρηση τῶν ἀρχαίων στήν Έλβετία. Γιατί θά πρέπει νά εἶναι κανεῖς ἀφελής νά πιστεύει ὅτι θά υπάρξει ύπουργός που θά ἐπαναπατρίσει τὰ ἀρχαῖα που θά στείλουμε, ἀφήνοντας ἄδειο ἕνα μουσεῖο 500 μ.²

Ὡς κριτήριο γιά τὸ ἐθνικῶς ὀρθὸ καί ἠθικὸ θά λάβουμε, γιά διευκόλυνση, τὰ κριτήρια τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Αὐτὸ που κάνουμε ἐμεῖς θά τὸ ἔκανε ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, τὸ Ἰσραήλ, ἡ Σοβιετική Ένωση, ἡ Βουλγαρία, ἡ Τουρκία; Οἱ Κυβερνήσεις τους θά ἀποφάσιζαν τή μετανάστευση ἐθνικῶν κειμηλίων; Ἡ ἐλληνική Κυβέρνηση θά παραχωροῦσε ποτὲ τή νησίδα Ρό;

Τὸ θέμα τῶν ἀρχαίων δὲν εἶναι, εὐτυχῶς, πρόβλημα παραχώρησης ἐδαφῶν μας, μετέχει ὁμως ἀπόλυτα τοῦ ἐθνικοῦ γιατί με τὰ χρόνια που πέρασαν, ἀπὸ τήν Παλιγγενεσία ἕως σήμερα, ἔχει σχηματιστεῖ μία ἀκλόνητη ἀντίληψη γι' αὐτά. Ἡ ἀρχαιοκαπηλία θεωρήθηκε καί θεωρεῖται ἐγκλημα διότι κειμήλια τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ἐξάγονται ἀπὸ τὸν τόπο μας καί πωλοῦνται σὲ ξένους. Ποτὲ δὲν ἀκούστηκε φωνὴ διαμαρτυρίας γιατί ἔχουν πωληθεῖ στὸ ἐξωτερικὸ πίνακες τοῦ Τσαρούχη, τοῦ Παρθένου, τοῦ Ἐγγονόπουλου, ἀκόμη καί τοῦ Ἰακωβίδη, τοῦ Γύζη, τοῦ Λύτρα. Μάλιστα χαιρόμαστε ἂν ἔργα σύγχρονου ζωγράφου ἢ γλύπτη μας πάρουν θέση σ' ἕνα μεγάλο μουσεῖο τοῦ Ἐξωτερικοῦ· ὅσο μεγαλύτερο εἶναι μάλιστα τόσο καλύτερα. Τὸ ἴδιο χαιρόμασταν καί γιά τὶς ἐπιτυχίες τῆς Κάλλας καί τοῦ Μητρόπουλου καί χαιρόμαστε γιά ὅσους δοξάζουν τήν Ἑλλάδα ἔξω ἀπὸ τὸν τόπο μας.

Γιατί ὑπάρχει τόση ἀντίδραση ὅταν πρόκειται νά ἐκπατριστοῦν ἀρχαῖα, γιατί παλιότερα κατηγορούσαμε ὅταν δίνονταν ἀρχαῖα ὡς δῶρα σὲ ξένους ἐπίσημους ἐπισκέπτες; Θά θυμοῦνται ὀρισμένοι παλαιοὶ ἀρχαιολόγοι πὼς σὲ κάθε τέτοια περίπτωση ὁ ἀρμόδιος Διευθυντῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσεῖου διάλεγε τὸ δῶρο ἀπὸ τὰ ἀρχαιοπωλεῖα γύρω ἀπὸ τὸ Μοναστηράκι. Ποτὲ ύπουργός δὲν τόλμησε νά ζητήσει ἀρχαῖο ἀπὸ τὶς ἀποθήκες τῶν μουσείων.

Ἀπὸ τὰ λίγα αὐτὰ λόγια ἔγινε, ἐλπίζω, χονδρικά ἀντιληπτό ὅτι γιὰ τὰ ἀρχαῖα τοῦ τόπου μας, τὶς εἰκόνες καὶ τὶς ἐκκλησιές μας, ὑπάρχει μία γενικὰ παραδεκτὴ ἠθικὴ τῆς ὁποίας ἡ παραβίαση τῶν κανόνων στιγματίζεται. Εἶναι ἐνδεικτικὸ ὅτι ὁ Στ. Α. Κουμανοῦδης στὸ ἔργο του *Συναγωγή Νέων Λέξεων*, γιὰ τὴ λέξη *ἀρχαιοκάπηλος* παραπέμπει στὸν Ἀνδρέα Μουστοξύδη χωρὶς χρονολογία καὶ στὸν Ἀλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβῆ ὁ ὁποῖος τὴν ἔπλασε καὶ τὴν χρησιμοποίησε τὸ 1842 γιὰ νὰ χαρακτηρίσει τὸν Elgin. Νεώτερη εἶναι ἡ λέξη *ἀγιογδύτης*, χαρακτηριστικὴ τῶν αἰσθημάτων τῶν Ἑλλήνων γιὰ ἐκείνους ποὺ θίγουν ἱερὰ ἀντικείμενα. Στούς Ἕλληνας ὅταν ἀπέκτησαν τὴν ἐθνικὴ τους ἐλευθερία δημιουργήθηκαν αἰσθήματα ἀπέχθειας γιὰ τὴ λεηλασία τῆς προγονικῆς κληρονομίας καὶ φυσικὰ οἱ ἀντίστοιχες πρὸς τὶς πράξεις λέξεις.

Γιὰ τὶς ἐκθέσεις τῶν ἀρχαίων ποὺ ὀργανώνουν οἱ Κυβερνήσεις στὸ Ἐξωτερικὸ, μὲ τὴν πρόθυμη βοήθεια μερικῶν ἀρχαιολόγων, ὑπάρχουν σφοδρὲς ἀντιρρήσεις καὶ ἀντιδράσεις. Ἡ κοινότερη καὶ συνηθέστερη ἀντίδραση εἶναι τοῦ ἀπλοῦ ἀνθρώπου, τοῦ μὴ ἀρχαιολόγου, ποὺ δὲν θέλει νὰ ξενιτεύονται τὰ ἀρχαῖα μας ἔστω κι ἂν ὁ ἴδιος κατὰ τὴ θεμελίωση κάποιου παράνομου κτίσματος βρεῖ ἀρχαῖα καὶ τὰ καταστρέψει. Ἡ ἀντίληψη τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, ἐθνοκεντρικὴ, δημιούργησε τὰ γνωστὰ ἐπεισόδια τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τὸ 1979.

Σφοδρὲς ἀντιρρήσεις προβάλλει καὶ ἡ πλειονότης, πιστεύω, τῶν ἀρχαιολόγων τῆς Ὑπηρεσίας οἱ ὁποῖοι, γινῶστες τῶν προσώπων ποὺ ἀναμειγνύονται στὴν ὀργάνωση τῶν ἐκθέσεων καὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, ἔχουν ἄλλα ἐπιχειρήματα. Γιὰ τοὺς ἀρχαιολόγους αὐτοὺς εἶναι δυσάρεστος ὁ ξενιτεμὸς τῶν ἀρχαίων, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι δημιουργήματά τους στὴν κυριολεξία. Πέραν ὅμως τοῦ συναισθηματικοῦ κριτηρίου ὑπάρχουν τὰ πραγματικά. Οἱ ἐκθέσεις στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ οἱ λογιῆς παρόμοιες περιστάσεις τῆς Ὑπηρεσίας, ἀπὸ τὸ 1978 καὶ ἐδῶ, ἀποτελοῦν τὴν κύρια αἰτία τῆς κακοδαιμονίας στὴν ὀργάνωση καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης στὴν Ἑλλάδα.

Εἶναι γνωστὸ πὼς οἱ ἀρχαιολόγοι ἐξ ἀρχῆς τρία πράγματα ἐπεδίωξαν: τὴ διάσωση τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τὴν καταστροφὴ καὶ τοὺς ἀρχαιοκαπήλους, τὴ διατήρηση τῶν ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν καὶ φυσικοῦ κάλλους τόπων, καὶ τὴ μελέτη τῶν ἑλληνικῶν μνημείων. Πάντα ἦταν σταθερὰ ἀντίθετοι στὴν κοσμικὴ προβολὴ τῆς Ὑπηρεσίας καὶ τῶν ἀρχαίων καὶ στὴν ὀργάνωση ἐκθέσεων, γιὰ λόγους ἰδεολογικοῦς πρῶτα καὶ πρακτικοῦς κατόπιν. Ἦξεραν πὼς χωρὶς πλήρη ὀργάνωση τῆς Ὑπηρεσίας δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ἀπλωθοῦν σὲ ἐπιχειρήσεις, οἱ ὁποῖες θὰ κατέληγαν σὲ βάρος μας.

Ἐπιχείρηση προβολῆς ὑψηλοῦ προσώπου ἦταν ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς ὀργάνωσης τῆς πρώτης ἐκθεσης, τῆς «Ἐκθεσης τοῦ Αἰγαίου» ποὺ ἔγινε στὸ Λοῦβρο τὸ 1979. Γιὰ νὰ συγκατατεθεῖ στὴν ἐξαγωγή τῶν ἀρχαίων τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο προβλήθηκε ὡς ἐπιχείρημα ἡ

έθνική ανάγκη χρησιμοποίησεως αὐτοῦ τοῦ μέσου γιὰ τὴ δημιουργία εὐνοϊκοῦ κλίματος πρὸς ἐπίλυση τῶν ἐθνικῶν ὑποθέσεων εἰς αὐτὴν τὴν κρίσιμη καμπὴ τῆς ἱστορίας τῆς χώρας. Ἐκτοτε μιὰ ομάδα ἀρχαιολόγων διαπίστωσε ὅτι μὲ τὶς ἐκθέσεις συμβαδίζουν καὶ προσωπικὰ ὠφελήματα, ταξίδια, γνωριμίες, ἀποφυγὴ ἐκτέλεσης τῶν ὑπηρεσιακῶν καθηκόντων. Δημιουργήθηκε μέσα στὴν Ὑπηρεσία μιὰ παραῦπηρεσία ποὺ εἶχε ὡς ἀποκλειστικὸ ἔργο νὰ βρῖσκει τόπους ὅπου ἦταν δυνατὸν νὰ γίνονται ἐκθέσεις. Γεννήθηκαν ξαφνικὰ ομάδες συσκευαστῶν, μεταφορέων, ἀσφαλιστῶν, διαφημιστῶν, τυπογράφων, καλλιτεχνικῶν ἐπιμελητῶν, συντηρητῶν, συνοδῶν, καὶ ἀπὸ τὸ 1977, μὲ τὴν ψήφιση τοῦ νόμου 654/1977, ἄρχισε ἡ περιπέτεια τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας. Οἱ Προϊστάμενοι τῆς Κεντρικῆς Ὑπηρεσίας ἔπαψαν νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ἀρχαῖα καὶ ἀφιερῶθηκαν στὶς σχέσεις μὲ τοὺς ξένους. Οἱ πρόσκαιροι ὑπουργοὶ ἐπωφελήθηκαν γιὰ νὰ ἐμφανιστοῦν στοὺς πολλοὺς ὡς δρῶντες καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ πράγματος, ἡ προβολὴ γιὰ ὀρισμένους καὶ ἄλλα ὑλικότερα ὀφέλη γιὰ ἄλλους, ἔγιναν κριτήρια ὀργάνωσης ἐκθέσεων.

Γιὰ τοὺς ξένους οἱ ἐκθέσεις ἔχουν καθαρὰ χρηματιστηριακὸ χαρακτήρα. Ἡ μόνη τους μέριμνα εἶναι νὰ ἐκτεθοῦν στὰ μουσεῖα τους διάσημα ἔργα τέχνης, ὥστε μὲ τὸν θόρυβο ποὺ θὰ γίνῃ καὶ τὶς βέβαιες εἰσπράξεις νὰ ἀνεβοῦν οἱ τιμὲς τῶν μετοχῶν, κυριολεκτικὰ καὶ μεταφορικὰ, τῶν ἰδρυμάτων τους. Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο, Ἐθνικὴ Πινακοθήκη τῆς Οὐάσιγκτων, μουσεῖα καὶ πινακοθήκες στὸ Σικάγο, τὴ Βοστώνη, τὸν Ἅγιο Φραγκίσκο, τὴ Ν. Ὀρλεάνη, τὸ Τορόντο, τὸ Λὸς Ἄντζελες, τὸ Τόκυο, τὸ Κάνσας Σίτυ, τὴ Βαλτιμόρη, τὸ Μαϊάμι, τὸ Τέξας, τὸ Ὁχάιο, τὸ Ντητρόιτ, τὸ Ρίτςμοντ, τὴ Σεούλ, τὴ Λωζάννη εἶναι οἱ τόποι καὶ τὰ μουσεῖα ὅπου ἔγιναν ἐκθέσεις ἀρχαίων γιὰ ἐθνικοὺς πάντοτε σκοπούς. Πόσο ὠφεληθήκαμε; Ὑποτίθεται ὅτι ὅλα ἔγιναν γιὰ τὴν ἐπίλυση ἐθνικῶν ὑποθέσεων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ ἀποφασίζουν γιὰ τὰ θέματα ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν δὲν εἶδαν καμία ἀπὸ τὶς ἐκθέσεις μας, γιατί ἡ Τουρκία τὴν ὁποία θὰ θαμπώναμε μὲ τὴν «Ἐκθεση τοῦ Αἰγαίου» ἔχει γίνῃ περισσότερο ἐπιθετικὴ, φραστικὰ καὶ πραγματικὰ, τὸ θέμα τῆς Κύπρου χειροτέρευσε ἀφοῦ τὸ 1983 ἰδρύθηκε τὸ ψευδοκράτος στὴ μεγαλόνησο καὶ τὸ 1991 καταργήθηκε ἡ ἀναλογία βοήθειας 7:10.

Ἀφοῦ μεσολάβησε ἡ ἱστορία τῶν Ὀλυμπιακῶν τοῦ 1996, ἀποκαλύπτεται ὅτι —γιὰ δόλωμα στοὺς ξένους παράγοντες— εἴχαμε ἤδη ἀναλάβει, μὲ ἐπίσημη σύμβαση, τὴν ὑποχρέωση νὰ πλουτίσουμε ἓνα ἄδειο μουσεῖο τῆς Λωζάννης μὲ γνήσια καὶ σημαντικὰ ἀρχαῖα. Μιὰ ἐντελῶς ἀναρμόδια καὶ ἀκατάλληλη ἐπιτροπὴ διαλέγει γιὰ νὰ χαρίσουμε στὴ Λωζάννη μεταξὺ ἄλλων τὸ χάλκινο κεφάλι Διὸς τοῦ 520-510 π.Χ. ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία (Ἐθν. Ἀρχ. Μουσεῖο, χαλκᾶ ἀρ. 6440), διάσημο καὶ μοναδικό, ποὺ εἰκονίζει τὸν πατέρα τῶν θεῶν. Τὸ κεφάλι αὐτὸ γιὰ λόγους

σπουδαιότητας είχε μεταφερθεί στο Έθνικόν Μουσείο. Είναι τὸ μόνο χάλκινο κεφάλι Διὸς ποῦ μᾶς σώθηκε ἀπὸ τὸ μεγάλο ἱερὸ καὶ αὐτὸ θὰ μετοικήσει στὴ Λωζάννη.

Ἀπὸ τὰ τελευταῖα δημοσιεύματα στὶς ἐφημερίδες ὅμως φαίνεται πὼς καθ' ὁδὸν ἡ ἰδεολογία τῶν ἐκθέσεων ἄλλαξε. Τώρα δὲν γίνονται γιὰ ἐθνικοὺς λόγους. Τὰ ἐθνικὰ θέματα τακτοποιοῦνται πλέον ἀλλιῶς, κάπου τὸ λέγει ὁ Καβάφης. Ὑπάρχει νέος προσανατολισμὸς ποῦ ἐκτίθεται ἀναλυτικὰ σὲ πρόσφατες δηλώσεις ἀρμοδίου, δημοσιευμένες μάλιστα (Τὰ Νέα, Πέμπτη 4 Ἰουλίου 1991):

Πιστεύω ὅτι εἶναι καλὸ καὶ σημαντικό νὰ ἔχει ἡ Ἑλλάδα τὴ δυνατότητα νὰ δημιουργήσει στὸ ἐξωτερικὸ ἓνα μουσεῖο, στὰ πλαίσια μιᾶς ἐπιθετικῆς πολιτιστικῆς πολιτικῆς, ὅσο κι ἂν αὐτὸ ξενίζει καὶ προβληματίζει ἢ ἐνοχλεῖ. Ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχουν ἀσφαλιστικὲς δικλίδες.

Νὰ εἶναι ἓνα πρότυπο μουσεῖο καὶ ἡ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ νὰ συνεχισθεῖ σὲ ὅλα τὰ ἄλλα ἐπίπεδα. Νὰ ἀξιοποιηθεῖ ὁ χώρος τοῦ μουσείου μὲ διαλέξεις, σεμινάρια, μελέτες καὶ ὄχι μόνο στὴν Ἑλ-

βετία. Τὸ μόνο πὸν μπορούμε νὰ κάνουμε, εἶναι νὰ ἐνδιαφερθοῦμε γιὰ τὸ γόητρο τῆς Ἑλλάδας στὸ ἐξωτερικό, τὸ ὁποῖο, μὲ τὸ νὰ ἀπέχουμε γενικά, δὲν εἶναι πολὺ ὑψηλό.

Κακῶς συνέδεσαν τὸ Μουσεῖο τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων μὲ τὸ αἶτημα γιὰ τὴν ἐπιστροφή τῶν Ἑλγινείων. Εἶναι ἀνόητο. Τὰ θυμῆθηκαν τώρα αὐτοὶ πὸν τότε λοιδωροῦσαν τὴν τέως ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ Μελίνα Μερκούρη. Τώρα τοὺς κόφτουν. Τὰ ἀρχαῖα στέλνονται ἐν εἶδει λαφύρων, ἔξω ἀπ' τὸ χῶρο. Τὸ μουσεῖο αὐτὸ εἶναι Ἑλλάδα. Βεβαίως, κάθε ἀρχαῖο εἶναι μοναδικό. Θέλουν ὁμως καὶ τὰ ἀρχαῖα τὴν κατάλληλη μεταχείριση. Βρίσκω ὅτι ἡ καθημερινὴ συμπεριφορά μας ἀπέναντι στὰ μνημεῖα δὲν εἶναι ἀνάλογη μὲ τίς κραυγές πὸν ἀκούγονται τώρα. Ἡ Διεθνὴς Ὀλυμπιακὴ Ἐπιτροπὴ θὰ μπορούσε νὰ ζητήσῃ ἀρχαιότητες ἀπὸ μουσεῖα ἄλλων χωρῶν, ἀπὸ ἰδιωτικὲς συλλογές, ἀπὸ τὴν ἐλεύθερη ἀγορά. Τύχη ἢ ἀτυχία; Τὸ μουσεῖο αὐτὸ εἶναι ἓνα προνόμιο, πὸν δύσκολα δίνεται σὲ μιὰ χώρα. Εἶναι στὰ χέρια μας νὰ μετατρέψουμε τίς προϋποθέσεις πρὸς τὸ συμφέρον μας.

Φθάσαμε λοιπὸν στὸ τέλος. Αὐτὸ τὸ Κράτος, οἱ πολιτικοὶ καὶ οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι πὸν χειρίζονται καὶ διαμορφώνουν τὰ ἀρχαιολογικὰ θέματα στὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, ἔλυσαν ὅλα τὰ προβλήματα στὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ μετερίζι τὴ Λωζάννη ἀρχίζουν ἐπιθετικὴ πολιτικὴ. Ἔγιναν, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουμε, οἱ ἀναγκαῖες ἀπαλλοτριώσεις γιὰ τὴν προστασία τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων μας, ἔγιναν οἱ κατασκευές μουσείων καὶ συλλογῶν γιὰ τὴ στέγαση τῶν ἀρχαίων, οἱ ἀναστηλώσεις τῶν μνημείων πὸν καταρρέουν, οἱ προσλήψεις φυλάκων καὶ νυκτοφυλάκων γιὰ τὴ φύλαξή τους, ἡ ἐκπαίδευση καὶ πρόσληψη συντηρητῶν γιὰ τὴ συντήρησή τους, ἐκδόθηκαν ὅλοι οἱ καθυστερούμενοι τόμοι τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Δελτίου μὲ τίς ἐκθέσεις τῶν ἀνασκαφῶν, ἐκδόθηκαν ὅλα τὰ βιβλία καὶ οἱ μελέτες πὸν περιμέναμεν στὸ Γραφεῖο Δημοσιευμάτων τοῦ ΤΑΠ.

Τακτοποιήθηκε καὶ ἔγινε προσιτὸ τὸ ἀρχεῖο τῆς Ὑπηρεσίας μὲ τὸν ἀμύθητο πλοῦτο του, ἔγιναν οἱ κατάλογοι τῶν ἐλληνικῶν μουσείων κι ἔτσι ἀπαλλαγίκαμε πλέον ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ Καββαδία (1890) καὶ τοῦ Σβορώνου (1908) γιὰ τὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο. Ἐγινε, ἐπὶ τέλος, —νῦν ἀπολύεις τὸν δούλον σου δέσποτα (Λουκ. 2, 29)— τὸ Ἀρχεῖο τῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, ἡ πρώτη φροντίδα τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων, συνέχιση αὐτοῦ πὸν ἄρχισαν ὁ Σωτηρίου, ὁ Ευγγόπουλος καὶ ὁ Ὀρλάνδος. Ἀκόμη διορίστηκαν οἱ ἀναγκαῖοι ἀρχαιολόγοι στίς Ἐφορεῖες τῶν Ἀρχαιοτήτων, οἱ ὁποῖες ἀπέκτησαν κανονικοὺς καὶ μόνιμους Προϊσταμένους· ἔπαψαν οἱ ἀποσπάσεις στὴν Ἀθήνα, οἱ κενὲς ἐκπαιδευτικὲς ἄδειες. Τακτοποιήθηκαν τὰ θέματα τῶν Ξένων Σχολῶν, ἔγιναν καὶ στὴν Ἑλλάδα διαλέξεις καὶ σεμινάρια καὶ μελέτες γιὰ τίς ἐλληνικὲς

ἀρχαιότητες, μάλιστα στην Ἀθήνα τῶν 3.500.000 κατοίκων, καὶ τώρα θὰ ἐκπαιδεύσουμε καὶ τὶς 127.000 κατοίκους τῆς Λωζάννης. Γιατί αὐτὴ ἡ «ἐπιθετικὴ πολιτικὴ» δὲν ἀσκήθηκε καὶ δὲν ἀσκεῖται στὴν Ἑλλάδα πρῶτα; Ἡ Ὑπηρεσία δὲν χρειάζεται διαλέξεις, σεμινάρια, βιβλία, περιοδικά; Ἀντὶ αὐτοῦ ἀποφασίστηκε ὅτι οἱ κλασικοὶ ἀρχαιολόγοι δὲν δικαιοῦνται τὰ βυζαντινὰ δημοσιεύματα τοῦ ΤΑΠ καὶ οἱ βυζαντινοὶ τὰ κλασικά.

Γιὰ ποιά ἐπιθετικὴ πολιτικὴ γίνεται λόγος; Ἐπιθετικὴ πολιτικὴ κάνουν ὅσοι ἔχουν δύναμη, καὶ στὴν ἀρχαιολογία δύναμη εἶναι ἡ ἐπιστήμη καὶ ὄχι οἱ δηλοποιήσεις προθέσεων γιὰ μελλοντικὰ κατορθώματα, ὅπως αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα ἀποκοίμιζαν τὸν βασιλιὰ Πικρόχολο οἱ δοῦκες καὶ οἱ κόμητές του:

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ἄλλο σῶμα, θὰ τραβήξει πρὸς τὴν Ὠνί, τὴ Σαιντόνζ στ' Ἀγκουμουὰ καὶ στὴ Γκασκόνι, καὶ μαζί στὸ Περιγκό, τὸ Μεντόκ καὶ στὶς Ἑλάν. Θὰ καταλάβουμε πόλεις, πύργους καὶ φρούρια δίχως νὰ βροῦμε ἀντίσταση. Στὴ Μπαγιόν, στὸ Σαὶν Ζὰν ντὲ Λὺκ καὶ στὴ Φονταραμπί, θὰ κυριέψεις ὅλα τὰ καράβια, κι ἀκτοπλώνοντας πρὸς τὴ Γαλικία καὶ τὴν Πορτογαλία, θὰ κουρσέψεις ὅλες τὶς παραθαλάσσιες χῶρες ὡς τὴ Λισμπόνα, ὅπου θὰ ἐνισχυθεῖς μὲ πληρώματα ἀπαραίτητα σ' ἓναν καταχτητὴ. Μά τὸ Θεό! Ἡ Ἰσπανία θὰ παραδοθεῖ, γιατί ὅλοι κεῖ πέρα εἶναι μπουνταλάδες! Θὰ περάσεις ἀπ' τὸ στενὸ τῆς Σεβίλλας, κι ἐκεῖ θὰ στήσεις δυὸ στῆλες πρὸς μεγαλοπρεπεῖς κι ἀπ' αὐτὲς τοῦ Ἡρακλῆ, σ' αἰῶνια ἀνάμνηση τοῦ ὀνόματός σου, κι αὐτὸ θὰ ὀνομαστεῖ πορθμὸς τῆς Πικροχολίνειας θάλασσας.

Μόλις περάσεις τὴν Πικροχολίνεια θάλασσα νὰ ὁ Μπαρμπάρσας πού θὰ σοῦ παραδοθεῖ ἀμέσως καὶ θὰ γίνῃ σκλάβος σου...

— Θὰ τοῦ δώσω χάρη, εἶπε ὁ Πικρόχολος.

— Καλά, εἶπαν, φτάνει νὰ δεχτεῖ νὰ βαφτιστεῖ χριστιανός...

(Φρ. Ραμπελαί, *Γκαργκαντούας καὶ Πανταγκρυνέλ*, μτφρ. Σπ. Σκιαδαρέσση, ἐκδ. Γαλλ. Ἰνστ. 1950, 87-89· νεώτερη μετάφραση τοῦ Φιλ. Δρακονταειδῆ, ἐκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 1988, 179).

Ὅλοι ἀγωνίζονται γιὰ τὴν εἰκόνα τῆς Ἑλλάδος στὸ Ἐξωτερικό. Ποιὸς ξένος εἶναι ἀρκετὰ ἀνόητος ὥστε νὰ μᾶς κρίνει ἀπὸ μερικὲς ἐκθέσεις μὲ πανάκριβους καταλόγους, ἐκθέσεις πού θὰ ἰδοῦν, ἔστω, μερικὲς χιλιάδες φιλοτέχνων καὶ τὶς ὁποῖες θὰ ξεχάσουν εὐθύς; Ἀλλὰ τὸ νὰ πηγαίνουμε ἔξω καλὰ δὲν ἔχει καμιὰ ἀπολύτως σημασία ὅταν δὲν πηγαίνουμε μέσα καλὰ. Μὲ διαβρωμένη Ὑπηρεσία τὸ μόνο ἀποτέλεσμα πού θὰ ἔχει τὸ Μουσεῖο τῆς Λωζάννης θὰ εἶναι ἡ ἀκόμη μεγαλύτερη φθορὰ τῶν ἀρχαίων μας, ἢ φθορὰ τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ὑπηρεσίας καὶ ἡ ἐξαφάνιση ὅλων ὅσα δημιούργησαν οἱ γενεές πού ὑπῆρξαν καὶ ἀγωνίστηκαν πρὶν ἀπὸ μᾶς.

Τὴν ἐθνικὴ μας ταυτότητα πρέπει νὰ τὴν γνωρίζουμε καὶ νὰ τὴν φυλάμε ἐμεῖς. Προβάλλουμε, μέσω τῶν ἀρχαίων ποὺ χαρίζουμε στοὺς Ἑλβετοὺς, τὴν ἀρχαία μας τέχνη καὶ τὴν ἱστορία ἐνῶ αὐτοὶ στὴν πραγματικότητα ἀδιαφοροῦν, γιατί οἱ ξένοι, ἰδιαίτερα οἱ λεγόμενοι Δυτικοὶ —ἡ ἱστορία μας βρίθεται ἀπὸ ἐπιχειρήματα— καταλαβαίνουν μόνο τὴ γλώσσα τῆς ἰσχύος, τοῦ πλοῦτου καὶ τοῦ συμφέροντος. "Ἄν θέλουμε τὴν εὐμενὴ γνώμη τῶν πολλῶν γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἄς ἀκολουθήσουμε τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰσραήλ. Ἰδρυσε Κράτος ἀνάμεσα σὲ λαοὺς ποὺ τὸ πολεμοῦν συνεχῶς καὶ τοὺς προφήτες του καὶ τοὺς βασιλεῖς του τοὺς πρόβαλε κυρίως γιὰ τοὺς δικούς του, γιὰ νὰ προσελκύσει τοὺς ἐπιζῶντες ἀπὸ τὸ ὄλοκαύτωμα Ἑβραίουσ τῆς Γερμανίας, τῆς Πολωνίας, τῆς Οὐγγαρίας, τῆς Τσεχοσλοβακίας, αὐτοὺς τῶν ἀραβικῶν χωρῶν, Μαρόκου, Ἰράκ, Ἰεμένης, Αἰθιοπίας καὶ τώρα τῆς Ρωσίας. Καὶ ὅταν ἦλθε ἡ ὥρα, μνημονεύω ἓνα μόνο παράδειγμα, οἱ ἀρχαιολόγοι τῆς ξανάφεραν στὸ φῶς καὶ στὴ ζωὴ τὴ Μασάντα, ἓναν βράχο στὴ δυτικὴ ὄχθη τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης ποὺ ὀχυρώθηκε σὲ ἰσχυρὸ φρούριο ἀπὸ τὸν Ἡρώδη τὸν Μέγα. Τὸ κατέλαβε τέλος μιὰ ὀμάδα Ζηλωτῶν ἡ ὁποία ὑπέκυψε στοὺς Ρωμαίους, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 74 μ.Χ., ἔπειτα ἀπὸ ἀντίσταση φοβερή. Αὐτὸ τὸ φρούριο —σύμβολο ἀντίστασης— τὸ ἀναστήλωσαν οἱ Ἑβραῖοι καὶ τὸ ἔχουν ὡς ἱερὴ τους Ἑστία· ἐκεῖ ὀρκίζονται, μὲ τὸ φῶς πυρσῶν, οἱ ἄνδρες τῶν τεθωρακισμένων. Συγχρόνως ἀποτελεῖ τὸν σπουδαιότερο σταθμὸ τοῦ καθορισμένου ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλινοὺς γιὰ τοὺς ξένους προσκυνήματος ποὺ φέρνει στὸν νοῦ τους, κατάλληλα προετοιμασμένους, τοὺς ἀγῶνες καὶ τὰ μαρτύρια τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ. Αὐτὴ ἡ πολιτικὴ τῶν Ἰσραηλινῶν, τῆς ὁποίας ἡ Μασάντα εἶναι ἓνα δεῖγμα μόνο, συμπληρώνεται μὲ ἄλλες ἐνέργειές τους. Οἱ περισσότεροὶ Ἕλληνες ἔχουν δεῖ στὴν τηλεόραση τὴ σειρὰ *Οἱ ἄνεμοι τοῦ πολέμου*. Πολλοὶ τὸ ἔχουν διαβάσει ὡς best seller τοῦ Herman Wouk καθὼς καὶ τὴ *Μικρὴ Τυμπανίστρια* τοῦ John le Carré. Ὑποθέτω πὼς θὰ κατάλαβαν πὼς τὰ βιβλία αὐτά, καλογραμμένα καὶ φθηνά, καθὼς καὶ οἱ ταινίες, μὲ τοὺς διάσημους καὶ ἀγαπητοὺς ἠθοποιούς, ἓναν σκοπὸ ὑπηρετοῦν: τὴν προβολὴ τῶν ἀγῶνων καὶ τῶν δικαίων τοῦ Ἰσραήλ, τὴ δημιουργία αἰσθημάτων ἀπέχθειας γιὰ τοὺς ἀντιπάλους του καὶ τὴ δικαιολόγηση τῶν μέσων ποὺ μετέρχονται σήμερα οἱ Ἰσραηλῖνοὶ γιὰ νὰ ἐπιβληθοῦν στοὺς γύρω τους λαούς.

Ἐπιδιώκουν καὶ ἐπιτυγχάνουν τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα ὅσοι ξόδεψαν τὰ χρήματα τῶν Ἑλλήνων τόσα χρόνια μὲ τὸ πρόσχημα ὅτι βοηθοῦν τὴν ἐθνικὴ μας ὑπόθεση; Θέλουν προσκυνήματα σὰν αὐτὰ ποὺ ἔχουν στὸ Ἰσραήλ; Ἰδού, Μαραθῶνας, Θερμοπύλες, Σούλι, Ἀρκάδι, Μεσολόγγι, Δερβενάκια εἶναι ἀξεπέραστα ὀνόματα, ἄξια γιὰ βιβλία, γιὰ ταινίες. Ὑπάρχουν περιστατικὰ τοῦ Μακεδονικοῦ Ἀγῶνα, τῶν Βαλκανικῶν πολέμων, τῆς Μικρασιατικῆς Ἐκστρατείας καὶ τέλος τοῦ Δευτέρου Μεγάλου πολέμου. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀρχίζει ἡ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ καὶ ὄχι μὲ τὸν

έκπατρισμό τῶν ἀρχαίων. Αὐτὰ τὰ θέματα πρέπει νὰ ἐντυπωθοῦν στὸν νοῦ τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς χώρας μας καὶ τῶν θεατῶν ἐκθέσεών μας στὸ Ἐξωτερικό. Ἀντὶ αὐτοῦ, τῆ χρονιᾶ πού οἱ Γάλλοι γιόρταζαν τὰ 200 χρόνια τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης, παρουσιάσαμε στὸ Παρίσι τὸν «Eros Grec», μία ἀνόητη γιὰ τὴν περίσταση ἐκθεση τῆς ὁποίας τὸ θέμα εἶχε σχεδὸν ἐξαντληθεῖ μὲ τὸ βιβλίο *Eros Kalos* τοῦ ἐπίτιμου Συμβούλου μας Jean Margadé. Ἀντὶ νὰ κάνουμε ἐκθέσεις πού δίνουν ἀφορμὲς γιὰ χαχανητὰ ἢ τὴν εὐκαιρία γιὰ χρηματικὸ πλουτισμὸ τῶν ξένων μουσείων, ἄς συμβουλευτοῦμε ἐκείνους πού μποροῦν νὰ ἔχουν γνώμη. Ἄλλωστε αὐτοὶ οἱ εἰδικοί ἔχουν κάποιες ὑποχρεώσεις ἀπέναντί μας. Κατόπιν οἱ ἐδῶ παλαιοὶ καὶ νεοφώτιστοι ὀργανωτὲς ἐκθέσεων ἄς ἀσχοληθοῦν σοβαρὰ καὶ ἀποτελεσματικὰ μὲ τὸ συμφέρον τοῦ Ἔθνους, ἔχοντας ὅμως πάντα ὑπ' ὄψη πὼς στρατὸς διαλυμένος δὲν μπορεῖ νὰ κάνει ἐπιθετικὸ πόλεμο. Τὸ πολὺ πολὺ νὰ παραδοθεῖ, τώρα μάλιστα «πού καταργοῦνται τὰ σύνορα» καὶ ὁ ἐχθρὸς μπορεῖ ἀνεμπόδιστα νὰ μπεῖ στὴ χώρα μας ἐνῶ ἐμεῖς θὰ βρισκόμαστε ἔξω, ἴσως στὴ Λωζάννη, ἴσως σὲ κάποια δυτικὴ Πολιτεία τῶν ΗΠΑ, προσπαθώντας νὰ ἐντυπωσιάσουμε παχύσαρκους Ἀμερικανοὺς σερίφηδες ἢ Ἑλβετοὺς γιάπιν μὲ τὰ καλλιτεχνικὰ ἐπιτεύγματα τῶν προγόνων μας κατὰ τὸν 5ο αἰ. π.Χ.

Ἔως πότε θὰ ἐπικαλούμεθα τοὺς μακρινούς μας προγόνους, ἡλικίας 2500 ἐτῶν, καὶ θὰ κρατοῦμε σὲ ἀφάνεια τοὺς πατέρες μας, αὐτοὺς πού πρὶν ἀπὸ 170 χρόνια ἄρχισαν ἕναν ἐθνικὸ ἀπελευθερωτικὸ πόλεμο ἐναντίον ἐνὸς ἐχθροῦ πού καὶ σήμερα κρατᾶει δοῦλο μεγάλο μέρος ἑλληνικό; Τοὺς ἀρχαίους τοὺς φυλάγουμε ἐδῶ, δὲν εἶναι βιομηχανικὸ προϊόν γιὰ ἐξαγωγή. Ἐξω θὰ στείλουμε ταινίες, βιβλία, περιοδικὰ μὲ τὰ ὁποῖα θὰ πείσουμε τοὺς Δυτικούς ὅτι οἱ περιστασιακοὶ φίλοι τους ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι οἱ ἴδιοι βάρβαροι τοῦ παρελθόντος, ἐπικίνδυνοι ὅσο καὶ τὸ 1453 καὶ τὸ 1529. Ἐνα τέτοιο βιβλίον ἀξίζει ὅσο ὅλες οἱ ἐκθέσεις καὶ φθάνει παντοῦ.

Ἐνα μουσεῖον στὴ Λωζάννη ἄραγε ποιὸς θὰ ἐπηρεάσει; Ἀναλογίζομαι τοὺς Ἑλβετοὺς φύλακες αὐτοῦ τοῦ μουσεῖου νὰ ἐξηγοῦν τὰ γεωμετρικὰ εἰδῶλια καὶ τίς σίμες τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Κάτι παρόμοιο μὲ τοὺς φύλακες τοῦ Μουσείου τῆς Ὀλυμπίας νὰ μιλοῦν γιὰ τὸν Γουλιέλμο Τέλλο ἢ γιὰ τὸν καλύτερο τρόπο τραπεζικῆς ἐπένδυσης. Καὶ δὲν βλέπω λογικὴ.

ΟΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἔκθεσης ἀρχαίων στο Ἐξωτερικὸ ἔγινε τὸ 1877. Τὴν πρωτοβουλία εἶχε ὁ ὑπουργὸς Παιδείας Θεόδ. Δηλιγιάννης, ὁ ὁποῖος ζήτησε ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία, ἔπειτα ἀπὸ διαβήματα τῶν Γάλλων ὀργανωτῶν τῆς Παγκόσμιας Ἐκθεσης τῶν Παρισίων τοῦ 1878, νὰ σταλεῖ ἐκεῖ συλλογὴ ἀρχαίων, μάλιστα αὐτῶν ποὺ βρέθηκαν στὶς Μυκῆνες ἀπὸ τὸν Σλῆμαν. Τὸ Συμβούλιο τῆς Ἑταιρείας ἀρνήθηκε νὰ ἐπιτρέψει τὴν ἐξαγωγή τῶν ἀρχαίων λέγοντας ὅτι *καθιερωμένης οὕτω τῆς ἀρχῆς τοῦ νὰ στέλλωνται ἀρχαιότητες ἐκτὸς τοῦ Κράτους δὲν θέλομεν παύσει ἀναγκαζόμενοι εἰς παρομοίας περιστάσεις νὰ ἀποστέλλωμεν τοιαύτας καὶ νὰ βλέπωμεν τὰ Μουσεῖα εἰς διηνεκὴ κίνησιν πρὸς ἐξαγωγήν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀποκειμένων ἔργων τέχνης βεβαίως οὐχὶ ἄνευ βλάβης αὐτῶν πολλακίς.*

Στὴ μεγάλη Ἐκθεση τῶν Παρισίων, τοῦ 1889, ἡ Ἑταιρεία ἔλαβε μέρος μὲ τὰ ἔγχρωμα σχέδια τῶν Κορῶν τῆς Ἀκροπόλεως ποὺ εἶχε φιλοτεχνήσει ὁ Αἰμίλιος Gilliéron, ἔλαβε μάλιστα καὶ ἀργυρὸ μετάλλιο ὡς βραβεῖο. Ἄλλη συμμετοχὴ τῆς στὴν Ἐκθεση τῶν Παρισίων τοῦ 1900, μὲ ἔκθεμα τὰ δημοσιεύματά τῆς, τιμήθηκε μὲ χρυσὸ μετάλλιο.

Εὐρύτατη συμμετοχὴ εἶχε ἡ Ἑλλάδα στὴ Διεθνή Ἐκθεση τῆς Ρώμης τοῦ 1911, ἡ ὁποία ἔγινε γιὰ νὰ τιμηθεῖ ἡ πεντηκοστὴ ἐπέτειος τῆς ἔνωσης τῶν ἰταλικῶν χωρῶν καὶ τῆς κήρυξης τῆς Ρώμης ὡς πρωτεύουσας τοῦ ἰταλικοῦ Κράτους. Τὰ ἐκθέματα ποὺ στείλαμε ἦταν 149 ἔκμαγεῖα τῶν καλύτερον καὶ διασημότερον ἀρχαίων τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως, ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τῶν μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς Ἐπιδαύρου καὶ μερικῶν ἀρχαίων τῆς Ὀλυμπίας, τοῦ Ἄργους καὶ τοῦ Κεραμεικοῦ. Ἐκτέθηκαν ἀκόμη στὴ Ρώμη φωτογραφίες μνημείων καὶ τόπων τῆς Ἑλλάδος καθὼς καὶ φωτογραφίες ἀπεικονίσεων, σὲ χειρόγραφα κυρίως, βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Καὶ γιὰ τὴν ἔκθεση αὐτὴ ὑπῆρξαν σφοδρὲς ἀντιρρήσεις τοῦ Σβορώνου, ὁ ὁποῖος κάκισε τὴν Κυβέρνηση ποὺ χάρισε τὰ μεγάλης ἀξίας ἔκμαγεῖα στὴν Ἰταλία χωρὶς νὰ ζητήσῃ, δικαίως, ἀνάλογης μορφῆς καὶ ἀξίας ἀντάλλαγμα.

Τὸ 1924 προτάθηκε ἀπὸ τὸν Henri Morgenthau, ποὺ εἶχε διατελέσει πρεσβευτὴς τῶν ΗΠΑ στὴν Κωνσταντινούπολη, ἡ περιφορὰ τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλους στὴν Εὐρώπη καὶ τὶς ΗΠΑ γιὰ συλλογὴ χρημάτων προκειμένου νὰ καλυφθεῖ τὸ προσφυγικὸ δάνειο. Ἡ πρόταση ἀπορρίφθηκε ἔπειτα ἀπὸ τὸν θόρυβο ποὺ δημιουργήθηκε καὶ σχετικὴ εἶναι ἡ γελοιογραφία τῆς *Καθημερινῆς* ποὺ ἔχει ἤδη ἀναδημοσιευθεῖ στὸ *ΕΔΑΕ* 4, 1989, 24.

Δικτατορικὴ Κυβέρνηση ἦταν ἡ πρώτη ποὺ ἔστειλε ἀρχαῖα γιὰ ἔκθεση στὸ Ἐξωτερικόν, στὴν Παγκόσμια Ἐκθεση τῆς Ν. Ὑόρκης (1939-1940). Τὰ ἀρχαῖα παγιδεύτηκαν ἐκεῖ καὶ μᾶς ἐπιστράφηκαν μετὰ τὸν

πόλεμο, με πολλή ἀπροθυμία ἐκ μέρους τῶν Ἀμερικανῶν.

Ἄλλη δικτατορική Κυβέρνηση ἔστειλε, τὸ 1970, τὴν Κόρη 680 τῆς Ἀκροπόλεως στὴν Ἐκθεση ΕΧΡΟ '70 τῆς Ὀζάκα τῆς Ἰαπωνίας. Φαίνεται ὅμως πὼς ἡ Κόρη κατὰ τὴν ἐπιστροφή της, ὡς φιλάρεσκη, φρόντισε νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν παραμονή της στὴν Ἰαπωνία, κάτι ποὺ κάνουν πολλοὶ καὶ πολλὲς ὅταν ταξιδεύουν σ' αὐτὴ τὴ χώρα ἐπισήμως ἢ ὑπηρεσιακῶς.

Στὴν πρώτη περίοδο τῆς Ἑπταετίας ἔγιναν στὶς ΗΠΑ οἱ ἀνεπίσημες διαπραγματεύσεις μεταξὺ ἀρμοδίων τῶν ἐκεῖ μουσείων καὶ ιδιώτη ἑλληνικῆς ὑψηκοῦτητας. Δόθηκαν ἐκ μέρους τοῦ ιδιώτη αὐτοῦ ὑποσχέσεις γιὰ μελλοντικὲς ἐξυπηρετήσεις με ἀντάλλαγμα τῆ μεσολάβηση τῶν Ἀμερικανῶν πρὸς τὴν ἐδῶ δικτατορική Κυβέρνηση ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ ὁποῖος γύρισε στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀπέκτησε σημαντικὴ κρατικὴ θέση, ποὺ με τὰ χρόνια ἔγινε ἀκόμη σημαντικότερη. Ὁ ιδιώτης αὐτὸς γιὰ ἀρκετὰ χρόνια βρισκόταν πίσω ἀπὸ κάθε αἴτημα Ἀμερικανῶν ἀποστολῆς ἀρχαίων στὶς ΗΠΑ.

Τὸ ἐπόμενο βῆμα μετὰ τὴν Ἐκθεση τῆς Ὀζάκα ἦταν οἱ γνωστότατες ἐκθέσεις «τοῦ Αἰγαίου» καὶ «τοῦ Ἀλεξάνδρου», τῶν ὁποίων ἔχω διηγηθεῖ ἀρκετὰ διεξοδικὰ τὴν ἱστορία (*Δοκίμιο γιὰ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Νομοθεσία*, 86-89). Αὐτὲς ἦταν ἡ ἀρχὴ μιᾶς μακρᾶς σειρᾶς ἐκθέσεων ποὺ ἔγιναν πάντοτε γιὰ ἐθνικοὺς λόγους τοὺς ὁποίους δὲν χρειάζεται νὰ ἀναφέρουμε. Ἡ ἀπορία ὄλων ὅσοι ἦταν καὶ εἶναι ἀντίθετοι στὶς ἐκθέσεις αὐτὲς εἶναι μία: ποῖο ὑπῆρξε τὸ κέρδος ἀπὸ τίς ἐκθέσεις αὐτὲς καὶ ἂν ὑπῆρξε γιατί δὲν ἀποκαλύπτεται;

Γιὰ νὰ γνωρίζουν οἱ ἐταῖροι ποιὲς εἶναι οἱ ἐκθέσεις ἀρχαίων ποὺ ἔγιναν τὰ τελευταῖα χρόνια στὸ Ἐξωτερικό, ἀκολουθεῖ κατάλογός τους τοῦ ὁποῖου ἡ πληρότητα δὲν εἶναι ἐγγυημένη. Ὑπῆρξαν στιγμὲς κατὰ τίς ὁποῖες οἱ ἀρμόδιες Ὑπηρεσίες δὲν γνώριζαν ποιά ἀρχαῖα μας βρισκόνταν στὸ Ἐξωτερικό καὶ σήμερα ὁ πλήρης κατάλογος, παρ' ὅτι ζητήθηκε, δὲν ἔγινε δυνατὸν νὰ δοθεῖ.

1979 «Αἰγαῖο» (Ἡ Τέχνη τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου), Παρίσι.

1979 Συλλογὴ Γουλανδρῆ (Κυκλαδικὴ Τέχνη), Οὐάσιγκτων.

1979-80 «Αἰγαῖο», Ν. Ὑόρκη.

1980 «Αἰγαῖο», Μόσχα.

1980 Συλλογὴ Γουλανδρῆ (Κυκλαδικὴ Τέχνη), Τόκυο καὶ Κυότο.

1980-81 «Μ. Ἀλέξανδρος», Οὐάσιγκτων.

1981 «Μ. Ἀλέξανδρος», Σικάγο.

1981 Συλλογὴ Γουλανδρῆ (Κυκλαδικὴ Τέχνη), Χιουῆστον.

1981-82 «Μ. Ἀλέξανδρος», Βοστώνη.

1982 «Μ. Ἀλέξανδρος», Σὰν Φρανσίσκο.

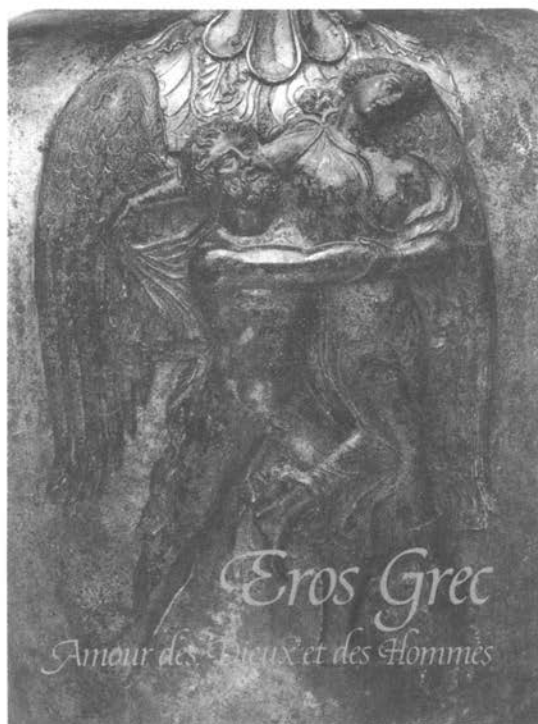
1982 «Μ. Ἀλέξανδρος», Ν. Ὀρλεάνη.

1982 Συλλογὴ Γουλανδρῆ (Κυκλαδικὴ Τέχνη), Βρυξέλλες.

1982-83 «Μ. Ἀλέξανδρος», Ν. Ὑόρκη.

- 1983 «Μ. Ἀλέξανδρος», Τορόντο.
- 1983 Συλλογή Γουλανδρή (Κυκλαδική Τέχνη), Λονδίνο.
- 1983-84 Συλλογή Γουλανδρή (Κυκλαδική Τέχνη), Παρίσι.
- 1984 Ἐκθεση μὲ ἐποπτικὸ ὑλικὸ καὶ λίγα ἀρχαῖα σχετικὰ μὲ τὸ θέμα τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων, Λὸς Ἀντζελες.
- 1986 «Ἡ ἀνθρώπινη μορφή στὴν πρώτη Ἑλληνικὴ Τέχνη», Φλωρεντία.
- 1986 «Τοιχογραφίες καὶ Βυζαντινὲς Εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα», Φλωρεντία.
- 1986 «Ἀθήνα, Προϊστορία καὶ Ἀρχαιότητα», Αὐστραλία - Μελβούρνη.
- 1987 «Ἀθήνα, Προϊστορία καὶ Ἀρχαιότητα», Στοκχόλμη.
- 1987 «Ἀπὸ τὸ Βυζάντιο στὸν Ἑλ Γκρέκο», Λονδίνο.
- 1987 «Ἐκθεση Πιθαριῶν», Μόναχο.
- 1987 «Ἀθήνα, Προϊστορία καὶ Ἀρχαιότητα», Αὐστραλία.
- 1987 «Ταξιδεύοντας μὲ τὸ πλοῖο τῆς Κυρήνειας στὸ Μῦθο καὶ στὸ Χρόνο», Λισσαβόνα.
- 1987 «Ἑλλάδα καὶ Θάλασσα», Ἀμστερνταμ.
- 1988 «Ἡ ἀνθρώπινη μορφή στὴν πρώτη Ἑλληνικὴ Τέχνη», Οὐάσιγκτων.
- 1988 «Ἡ ἀνθρώπινη μορφή στὴν πρώτη Ἑλληνικὴ Τέχνη», Κάνσας.
- 1988 Ἐκθεση γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες «Ἑλλάδα, Πολιτισμός, Ἀθλητισμός», Αὐστραλία - Βρισβάνη.
- 1988 Ἐκθεση γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες «Ἑλλάδα, Πολιτισμός, Ἀθλητισμός», Σεούλ.
- 1988 «Μακεδονία, ἀπὸ τοὺς Μυκηναϊκοὺς Χρόνους ὡς τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου», Μπολόνια.
- 1988 «Τοιχογραφίες καὶ Βυζαντινὲς Εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα», Βαλτιμόρη.
- 1988-89 «Ἡ ἀνθρώπινη μορφή στὴν πρώτη Ἑλληνικὴ Τέχνη», Λὸς Ἀντζελες.
- 1988-89 «Ὁ Μυκηναϊκὸς κόσμος», Βερολίνο.
- 1988-89 «Τοιχογραφίες καὶ Βυζαντινὲς Εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα», Μαϊάμι.
- 1988-89 «Διακόσια χρόνια ἀπὸ τὴν ἴδρυση τοῦ Κράτους τῆς Αὐστραλίας». Ἐκθεση «Μακεδονία, ἀπὸ τοὺς Μυκηναϊκοὺς Χρόνους ὡς τὸν θάνατο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου». 25/11/88 ἕως 19/2/89 στὸ Museum of Victoria στὴ Μελβούρνη. 11/3/89 ἕως 30/4/89 στὸ Queensland Museum στὴ Βρισβάνη. 20/5/89 ἕως 23/7/89 στὸ Australian Museum στὸ Σίδνεϋ.
- 1989 «Ἡ ἀνθρώπινη μορφή στὴν πρώτη Ἑλληνικὴ Τέχνη», Σικάγο.

- 1989 «'Η ανθρώπινη μορφή στην πρώιμη 'Ελληνική Τέχνη», Βοστώνη.
- 1989 «Τοιχογραφίες και Βυζαντινές Εικόνες από την 'Ελλάδα», Τέξας, Φόρτγουορθ.
- 1989 «Τοιχογραφίες και Βυζαντινές Εικόνες από την 'Ελλάδα», Σάν Φρανσίσκο.
- 1989 «Τοιχογραφίες και Βυζαντινές Εικόνες από την 'Ελλάδα», Όχάιο, Κλήβελαντ.
- 1989-90 «'Ο Έρωτας στην αρχαία 'Ελλάδα», Παρίσι.
- 1989-90 «Τοιχογραφίες και Βυζαντινές Εικόνες από την 'Ελλάδα», Ντητρόιτ.
- 1990 «Τοιχογραφίες και Βυζαντινές Εικόνες από την 'Ελλάδα», Ρίτσμοντ.
- 1990 «Πνεῦμα καὶ Σῶμα», Λωζάννη.
- 1990 «Πνεῦμα καὶ Σῶμα», Τόκυο.
- 1990 «'Αθήνα, πόλη που γέννησε τὴ Δημοκρατία». Έκθεση ἀντιγράφων-έκμαγείων στὸ Ντάλλας τοῦ Τέξας.
- 1990 «Κρήτη, τὸ λίκνο τῆς Εὐρώπης», Γερμανία, Duisburg.
- 1990-91 «Σλήμαν», Βερολίνο.

Η ΣΥΜΒΑΣΗ

Ἡ σύμβαση χορήγησης πρωτοτύπων ἀρχαίων στὴ Διεθνή Ὀλυμπιακὴ Ἐπιτροπὴ, γιὰ τὸν πλουτισμὸ τοῦ κενοῦ κτιρίου τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Μουσείου τῆς Λωζάννης, ὑπογράφηκε στὴν Ἀθήνα στὶς 31 Αὐγούστου 1990. Φυσικὸ εἶναι ὅτι ἡ ἐργασία σύνταξής της θὰ διήρκεσε τουλάχιστον τέσσερις-πέντε μῆνες, ὅπως συμβαίνει πάντοτε μὲ νομικὰ κείμενα αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Ἐμφανὴς αἰτία τῆς υπογραφῆς τῆς σύμβασης αὐτῆς φαίνεται νὰ εἶναι ἡ κυβερνητικὴ ἐπιθυμία νὰ ἀνατεθεῖ στὴν Ἑλλάδα ἡ τέλεση τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων τοῦ 1996. Πιθανὸν νὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα κίνητρα τὰ ὁποῖα θὰ παραμείνουν ἄγνωστα. Γιατὶ ὅσοι ἀναμείχθηκαν μὲ τὸ θέμα δὲν ἔχουν λόγους νὰ ἀποκαλύψουν τὴν πλήρη ἀλήθεια πάνω στὸ θέμα αὐτό, ἔπειτα μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τοῦ ὀλυμπιακοῦ μας ἐγχειρήματος γιὰ τὸ ὁποῖο ξοδεύτηκαν τεράστια χρηματικὰ ποσὰ στὸ Ἐσωτερικὸ καὶ τὸ Ἐξωτερικὸ. Τοῦτο δημιούργησε ἄγονες ἐθνικὲς προσδοκίες σ' ἓνα μεγάλο μέρος τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ψυχολογικὰ προετοιμαστεῖ ἀπὸ μακροῦ χρόνου καὶ βάσιζαν πάνω στὴν ἀνάληψη τῆς τέλεσης τῶν Ἀγώνων ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ Κυβέρνηση τὴν ἐκπλήρωση ἐπιθυμιῶν ποῦ ὑποκαθιστοῦσαν τὴν ἔλλειψη ὕγιων ἐθνικῶν-πατριωτικῶν αἰσθημάτων.

Δυσάρεστη εἶναι ἡ διαπίστωση ὅτι στὴν ὄλη ὑπόθεση ἀναμείχθηκε ἀνώτατος ἐν ἐνεργείᾳ Ἑλβετὸς πανεπιστημιακὸς καὶ ἀρχαιολόγος, ὁ ὁποῖος ἔχει ἐξυπηρετηθεῖ καὶ ἔχει τιμηθεῖ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Δὲν ὑπερασπίστηκε τὴν ἄποψη τῶν πολεμιῶν τῆς ἐξαγωγῆς ἀλλὰ, γιὰ λόγους εὐνόητους, προσέφερε τὶς καλὲς του ὑπηρεσίες γιὰ τὴν πρόοδο τῶν ἐλβετικῶν καὶ τῶν ἀτομικῶν συμφερόντων.

Γιὰ πολλοὺς μῆνες ἡ σύμβαση κρατήθηκε μυστικὴ καὶ μόλις στὶς 5 Ἰουλίου 1991 δημοσιεύτηκε, σὲ μετάφραση, στὴν *Καθημερινή*. Ἡ μετάφραση αὐτὴ ἀναδημοσιεύεται ἐν συνεχείᾳ:

Τὸ Ὀλυμπιακὸ Μοσεῖο, ποῦ δημιουργήθηκε στὴ Λωζάννη ἀπὸ τὴ Διεθνή Ὀλυμπιακὴ Ἐπιτροπὴ (ΔΟΕ) θὰ ἐγκαινιαστεῖ στὶς 23 Ἰουνίου 1993 στὴν ἐξαιρετικὴ θέση ἐνὸς πάρκου, ποῦ περιβάλλεται ἀπὸ τὴ Λίμνη Λεμὰν στὸ Οὐσί. Τὸ κτίριο αὐτοῦ τοῦ νέου μουσείου σχεδιάστηκε ἀπὸ τὸν ἀρχιτέκτονα Πέντρο Ραμίρεζ Βάσκεζ, μέλος τῆς ΔΟΕ στὸ Μεξικὸ, δημιουργὸ τοῦ Μουσείου Ἀνθρωπολογίας τοῦ Μεξικοῦ καὶ βοηθούμενο ἀπὸ τὸν Ζὰν-Πιερ Καέν, ἀπὸ τὴ Λωζάννη. Αὐτὸ τὸ νέο μουσεῖο θὰ εἶναι ἓνας σημαντικὸς θεσμὸς, ποῦ θὰ προσελκύσει πολυάριθμους ἐπισκέπτες ὅλων τῶν ἡλικιῶν, ἀπ' ὅλες τὶς χῶρες τοῦ κόσμου ὅπου τὸ ὀλυμπιακὸ ἰδεῶδες δὲν παύει νὰ ἀνθίξει καὶ ὅπου ὁ ἀθλητισμὸς κάθε μέρα κατακτᾷ νέους πιστούς.

Μιὰ διεθνῆς ομάδα μουσειολόγων ἀπὸ τοὺς πλέον διάσημους

δουλεύει για την έπεξεργασία του προγράμματος ενός θεσμού, ό οποίος θα άντανεκλά όχι μόνο την ίστορία του Όλυμπισμού και των Όλυμπιακών Αγώνων από την έποχή της γέννησής τους στην αρχαία Ελλάδα και της αναγέννησής τους χάρη στην πρωτοβουλία του Πιέρ ντε Κουμπερτέν, αλλά και θα έχει ως στόχο να ζαναθυμίσει τὰ μηνύματα του Όλυμπισμού και των Όλυμπιακών Αγώνων, τὰ όποια από την έποχή της αρχαίας Ελλάδας άπευθύνονται στους λαούς του κόσμου.

Η Ελλάδα, όπου γεννήθηκαν οι Όλυμπιακοί Αγώνες και ή όποια τους προσέδωσε, από την αρχαιότητα ως σήμερα, μία ξεχωριστή κοινωνική και πολιτιστική διάσταση, θα πρέπει να κατέχει στο μουσειό προνομιούχο θέση ανάλογη με τον ίστορικό της ρόλο. Σ' αυτό τὸ πλαίσιο, μιὰ έκθεση αρχαιολογικών αντικειμένων και αρχαίων έργων τέχνης, θα μπορούσε να δείξει στον κόσμο τή σημασία που είχαν στην Αρχαιότητα οι αγώνες και την κληρονομιά που άφησαν στους λαούς.

ΣΕΒΟΜΕΝΟΙ τις διατάξεις της Όλυμπιακής Χάρτας, ελπίζοντας να ανανεώσουν την ίσχύ και την εφαρμογή τους.

ΜΕ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ της σημασίας μιὰς ένεργού συμμετοχής του έλληνικού Έθνους στους στόχους που έχει θέσει τὸ Όλυμπιακό Μουσείο, τὰ δύο μέρη συμφώνησαν στα εξής:

Άρθρο 1

Ένα ξεχωριστό τμήμα με τὸ όνομα «Έλληνικό Έθνικό Έδαφος» θα δημιουργηθεί στο έσωτερικό του Όλυμπιακού Μουσείου. Αυτό τὸ τμήμα θα περιλαμβάνει τὰ αρχαιολογικά αντικείμενα και τὰ έργα τέχνης ελληνικής προέλευσης, τὰ χρονολογούμενα από τον 13ο αϊ. π.Χ. ως τον 4ο μ.Χ. (εις τὸ εξής θα τὰ ονομάζουμε «πολιτιστικά αγαθά»). Αυτὰ θα πρέπει να είναι πρωτότυπα και να έχουν μιὰ σχέση με τις άθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες που θα γίνονται στο πλαίσιο των Όλυμπιακών Αγώνων ή θα εκφράζουν τὰ ιδεώδη του Όλυμπισμού.

Άρθρο 2

1. Η Έλληνική Δημοκρατία θα είναι ό μόνος και μοναδικός κάτοχος όλων των «πολιτιστικών αγαθών» που προέρχονται από τὰ έθνικά μουσειά και εκτίθενται στο «Έλληνικό Έθνικό Έδαφος». Υπ' αυτήν την έννοια, οι αρμόδιες αρχές της Έλληνικής Δημοκρατίας (εις τὸ εξής οι «έλληνικές αρχές») θα είναι οι μόνες έντεταλμένες να τὰ ασφαλίζουν, να άποφασίζουν για τή συντήρησή τους και τή μετακίνησή τους. Γενικά, οι έλληνικές αρχές θα έξασκοούν ως πρὸς τὰ «πολιτιστικά αγαθά» τὰ ίδια δικαιώματα που έχουν και ως πρὸς τὰ αντίστοιχα, τὰ περιλαμβανόμενα σε ένα μουσειό που βρίσκεται σε έλληνικό έδαφος.

2. Τὰ πολιτιστικά ἀγαθὰ, πού ἔχουν τὰ ἴδια χαρακτηριστικά, ἀλλὰ δὲν προέρχονται ἀπὸ ἐθνικὰ ἑλληνικὰ μουσεῖα μποροῦν νὰ παρουσιαστοῦν στὸ «Ἑλληνικὸ Ἐθνικὸ Ἐδαφος» μὲ τὴ συναίνεση τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν. Τὸ νομικὸ καθεστῶς αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν, θὰ ἀποφασιστεῖ σὲ συμφωνία μὲ τοὺς κατόχους τους καὶ τὴν ΔΟΕ.

3. Μία ἑλληνικὴ σημαία θὰ τοποθετηθεῖ στὸ «Ἑλληνικὸ Ἐθνικὸ Ἐδαφος» καὶ ὅλες οἱ ἐπιγραφές τῆς αἴθουσας θὰ εἶναι κατὰ σειράν στὰ 1) ἑλληνικὰ 2) γαλλικὰ καὶ 3) ἀγγλικά.

4. Ἐφορος τῶν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ἑλληνικοῦ Χώρου, θὰ εἶναι ἓνα μέλος τῆς Ἐθνικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, διοριζόμενο ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ σὲ συμφωνία μὲ τὴν Ὀλυμπιακὴ Ἐπιτροπὴ, πού θὰ φέρει τὸν τίτλο «Ἐφορος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ Ἐδάφους» καὶ θὰ εἶναι μέλος τῆς Μικτῆς Συμβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς, ὅπως αὐτὴ θὰ ὀριστεῖ στὸ ἄρθρο 7 κατωτέρω.

5. Προτοῦ προβοῦν σὲ μετακίνηση ἐνὸς «πολιτιστικοῦ ἀγαθοῦ» προερχόμενου ἀπὸ ἓνα ἑλληνικὸ ἐθνικὸ μουσεῖο, καὶ προκειμένου νὰ εἶναι σύμφωνες μὲ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Μουσείου, οἱ ἑλληνικὲς ἀρχές θὰ συμβουλευόμαστε τὴν Ὀλυμπιακὴ Ἐπιτροπὴ.

Ἄρθρο 3

1. Γιὰ νὰ διασφαλιστεῖ τὸ κῦρος τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ Ἐδάφους», ἡ ΔΟΕ θὰ θέσει στὴ διάθεση τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν, μὲ τὴν κατάλληλη νομικὴ κατοχύρωση, μιὰ ἔκταση 500 τουλάχιστον τ.μ., χωρὶς καμία οἰκονομικὴ συμμετοχὴ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν.

2. Ἡ ΔΟΕ θὰ εἶναι ὑπεύθυνη γιὰ τὴν ἀσφάλεια ὄλων τῶν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ Ἐδάφους» ἐπὶ τόπου καὶ κατὰ τὴ διάρκειά τῆς μεταφορᾶς. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἡ ΔΟΕ θὰ υἱοθετήσῃ μέτρα πρόληψης καὶ ἐπίβλεψης πού, ὅσον ἀφορᾷ στὸ ἀνθρώπινο δυναμικὸ καὶ στὴν τεχνολογία, θὰ ἀναπαράγουν τοὺς κανόνες πού ἰσχύουν γιὰ τὰ μουσεῖα ἢ ἄλλα μέρη ἐκθέσεων ἀπὸ τὸ Διεθνὲς Συμβούλιο Μουσείων (ICOM).

3. Ἐπίσης ἡ ΔΟΕ θὰ ἐγγυηθεῖ ἐντὸς τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ Ἐδάφους», τὶς κλιματολογικὲς συνθήκες πού ἐνδείκνυνται γιὰ τὴ συντήρηση τῶν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν.

4. Ἡ ΔΟΕ θὰ ἀναλάβει ὅλα τὰ ἐξόδα πού ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὴν παρουσίαση τῶν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν στὸ «Ἑλληνικὸ Ἐθνικὸ Ἐδαφος», συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐξόδων μεταφορᾶς καὶ ἀσφαλείας, καθὼς καὶ τῶν ἐξόδων πού εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ νὰ φέρει εἰς πέρας τὴν ἀποστολὴ του ὃ «Ἐφορος τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ Ἐδάφους».

Άρθρο 4

1. Οί ελληνικές αρχές και ή ΔΟΕ θά συνεργαστοῦν ἐπιστημονικά και πολιτιστικά στο πλαίσιο τοῦ κέντρου ἐρευνῶν τοῦ Ὀλυμπισμοῦ.

2. Ἑλληνες ἐρευνητές θά προσκληθοῦν νά πραγματοποιήσουν μελέτες γιά τήν ἐπίδραση τοῦ ὀλυμπιακοῦ ιδεώδους και τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγῶνων στίς ἀρχαίες και σύγχρονες κοινωνίες, καθῶς και στήν καλλιτεχνική και λογοτεχνική δημιουργία πού συνδέεται μέ τοὺς ἀγῶνες αὐτούς.

3. Αὐτή ή ἐπιστημονική και καλλιτεχνική συνεργασία θά μπορεῖ νά πάρει και ἄλλες μορφές πού θά διευκρινιστοῦν σέ μία κοινή συμφωνία μεταξύ ελληνικῶν ἀρχῶν και ΔΟΕ.

Άρθρο 5

1. Τά δικαιώματα ἀναπαραγωγῆς, μέ φωτογραφίες ή ἄλλο τρόπο, τῶν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν πού προέρχονται ἀπό ἔθνικά ἐλληνικά μουσεῖα θά ἀνήκουν ἐξ ὀλοκλήρου στήν ἐλληνική κυβέρνηση. Ἡ ΔΟΕ, ὡστόσο, θά ἔχει τὸ δικαίωμα νά προχωρήσει στίς ἀπαραίτητες ἀναπαραγωγές στίς ἐκδόσεις της, κυρίως γιά τοὺς καταλόγους τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Μουσείου.

2. Οί συμφωνίες θά διαμειφθοῦν μεταξύ τῶν ἐλληνικῶν ἀρχῶν και τῆς ΔΟΕ, γιά νά καθοριστεῖ ή κατανομή τῶν δικαιωμάτων ή ἄλλων ἐσόδων πού θά προέρχονται ἀπό τήν πώληση στή ΔΟΕ φωτογραφικῶν ἀναπαραγωγῶν ή ἄλλων ἀντικειμένων πού ἀναπαράγουν πολιτιστικά ἀγαθὰ τῶν ἐθνικῶν ἐλληνικῶν μουσείων. Τά «royalties» ή ἄλλα ἔσοδα θά πρέπει, στο μέτρο τοῦ δυνατοῦ, νά συνεισφέρουν στή διατήρηση τῶν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ Ἐδάφους», στήν ἀνάπτυξη και αἰσθητική βελτίωση αὐτοῦ τοῦ τμήματος καθῶς και στήν προώθηση τῆς ἐπιστημονικῆς και καλλιτεχνικῆς συνεργασίας, ὅπως ἀναφέρεται στο ἄρθρο 4.

Άρθρο 6

Οί ελληνικές αρχές θά διατηροῦν τὸ δικαίωμα νά χρησιμοποιήσουν τὸ «Ἑλληνικό Ἐθνικό Ἐδαφος» γιά πολιτιστικές συγκεντρώσεις ή ἄλλες ἐκδηλώσεις σχετικές μέ τίς ἐκδηλώσεις και τοὺς σκοπούς τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Μουσείου, ὑπό τὸν ὄρο ὅτι θά εἶναι ἐξασφαλισμένη ή ἀσφάλεια τοῦ μουσείου και τῶν πολιτιστικῶν ἀγαθῶν.

Άρθρο 7

Προτοῦ νά ἐξασφαλιστεῖ ή ὑλοποίηση τῶν ἄρθρων αὐτῆς τῆς συμφωνίας θά δημιουργηθεῖ μία μικτή συμβουλευτική ἐπιτροπή

ἀπὸ εἰδικούς, πὸν θὰ πρέπει νὰ δώσουν τὴ γνώμη τους στὶς ἑλληνικὲς ἀρχές καὶ τὴ ΔΟΕ γιὰ ὅλα τὰ θέματα πὸν ἀπασχολοῦν τὸ «Ἑλληνικὸ Ἐθνικὸ Ἐδαφος» καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς παρούσας συμφωνίας.

Ἄρθρο 8

Ὅλοι οἱ τρόποι ἐκτέλεσης τοῦ παρόντος πρωτοκόλλου καθὼς καὶ οἱ προϋποθέσεις λειτουργίας τοῦ «Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ Ἐδάφους» θὰ ἀποτελέσουν τὸ ἀντικείμενο εἰδικῶν συμφωνιῶν ἀνάμεσα στὰ δύο μέρη τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενο θὰ ὑποβάλλεται, ἂν κριθεῖ ἀπαραίτητο, στὴν ἐγκριση τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων τοῦ ἑλληνικοῦ ΥΠΠΟ.

Ἄρθρο 9

Ἡ παροῦσα συμφωνία ὑπογράφεται γιὰ ἄοριστο διάστημα. Μπορεῖ νὰ καταγγελθεῖ στὸ τέλος μιᾶς Ὀλυμπιάδας ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση ἢ τὴν ΔΟΕ μὲ μιὰ προέγκριση τεσσάρων χρόνων.

Η ΑΠΟΦΑΣΗ

Τὴν Τρίτη, 2 Ἰουλίου 1991, τὸ Κεντρικὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο ἐνέκρινε, κατὰ πλειοψηφίαν, τὴ δημιουργία ἑλληνικοῦ μουσείου στὴ Λωζάννη. Προήδρευσε ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ κ. Παναγιώτης Φωτέας. Στὴ συνεδρίαση μετεῖχαν τὰ ἐξῆς μέλη, ὅπως ἀναγράφονται στὴν πρόσκληση:

1. Παναγιώτης Φωτέας, Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ ΥΠΠΟ
2. Θεόδωρος Θεοφανόπουλος, Πάρεδρος ΝΣΚ στὸ ΥΠΠΟ
3. Σεραφεὶμ Μπάκουλης, Πρόεδρος τῆς Κοινότητος Ἀρχαίας Κορίνθου
4. Χαράλαμπος Μπούρας, Καθηγητὴς ΕΜΠ
5. Ἡὼς Ζερβουδάκη, Προϊσταμένη τῆς Διεύθυνσης Προϊστορικῶν καὶ Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων ΥΠΠΟ
6. Νίκος Ζίας, Προϊστάμενος Διεύθυνσης Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Μνημείων τοῦ ΥΠΠΟ
7. Ἰορδάνης Δημακόπουλος, Προϊστάμενος Διεύθυνσης Ἀναστηλώσεως Ἀρχαίων Μνημείων
8. Ἀθ. Οἰκονομόπουλος, Προϊστάμενος Διεύθυνσης Ἀναστηλώσεως Βυζαντινῶν καὶ Μεταβυζαντινῶν Μνημείων
9. Ἀλεξάνδρα Βαϊνᾶ, Ἀρχιτέκτων τοῦ ΥΠΕΧΩΔΕ
10. Αἰκατερίνη Κόκκοτα, Πρόεδρος τοῦ ΤΑΠ
11. Ἀθανάσιος Παλιούρας, Καθηγητὴς Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων
12. Γεώργιος Δοντᾶς, Ἀρχαιολόγος Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων
13. Ἰσιδωρος Κακούρης, Ἀρχαιολόγος Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων
14. Ἀπόστολος Ψαρρᾶς, Πολιτικὸς Μηχανικὸς
15. Ἀναστάσιος Μαργαριτώφ, Ἐπιθεωρητὴς Συντηρήσεως Ἀρχαιοτήτων τοῦ ΥΠΠΟ

Δώδεκα μέλη τοῦ ΚΑΣ ἐνέκριναν, χωρὶς ἐπιφυλάξεις, ὅπως τουλάχιστον πληροφορεῖται κανεὶς ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες, τὴν ἴδρυση τοῦ μουσείου στὴ Λωζάννη. Ἡ κυρία Ἡὼς Ζερβουδάκη ἐψήφισε ἀρνητικὰ καὶ οἱ κύριοι Γ. Δοντᾶς καὶ Ἰ. Κακούρης ἀρνήθηκαν νὰ ψηφίσουν, θεωρώντας τὴν ὅλη διαδικασίαν ἀνώμαλη καὶ μὴ θέλοντας νὰ τῆς δώσουν, μὲ τὴ συμμετοχὴ τους σ' αὐτὴ, νομιμότητα.

Ἡ ἔγκριση ἴδρυσης τοῦ μουσείου στὴ Λωζάννη κυρίως ἀπὸ πρόσωπα πού στεροῦνται ἀνθρωπιστικῆς ἀρχαιολογικῆς παιδείας σημαίνει ὅτι θὰ ἐγκρίνουν καὶ τὴν ἐξαγωγή καὶ στὴν οὐσία δωρεὰ στὴν Ἑλβετίαν τῶν ἀρχαίων πού θὰ ἐκτεθοῦν σ' αὐτό. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἡ ἀπόφαση πού λήφθηκε εἶναι πράξις πού ἀντίκειται στὴ νομιμότητα. Ἐγκρίνουμε τὴν ἴδρυση μουσείου σὲ μιὰ ξένη χώρα, ἐνὸς μουσείου τοῦ ὁποίου δὲν θὰ ἔχουμε τὸν ἔλεγχο. Ὅλοι γνωρίζουμε ὅτι προϋπόθεση ἴδρυσης μουσείου στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ ὑπαρξὴ κτίσματος τοῦ ὁποίου

ιδιοκτητή της να είναι ή 'Αρχαιολογική 'Υπηρεσία. Καί όταν υπάρχει δωρεά γηπέδου ή οικήματος ή δωρεά αυτή πρέπει, υποχρεωτικῶς, να εγκριθεῖ ἀπὸ τὸν ἀρμόδιο νομάρχην καὶ νὰ γίνεῖ ἀποδεκτὴ ἀπὸ τὸ 'Αρχαιολογικὸ Συμβούλιον, τὸν ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ καὶ τὸν ὑπουργὸ Οἰκονομικῶν.

Δὲν πρόκειται γιὰ τὸ Μουσεῖο τῆς Σκάλας 'Ωρωποῦ γιὰ τὸ ὁποῖο ἀκολουθήθηκε ἡ διαδικασία ποὺ περιγράφηκε, ἀλλὰ γιὰ μουσεῖο σὲ ξένη χώρα, μὲ τὴν ὁποία μάλιστα δὲν συνορεύουμε. Ἡ χώρα αὐτὴ μπορεῖ πολὺ σύντομα νὰ γίνεῖ ἐχθρική πρὸς ἐμᾶς, δὲν ἀνήκει στὸν ΟΗΕ οὔτε στὴν ΕΟΚ οὔτε ἀκόμη στὸ ΝΑΤΟ. Σὲ περίπτωση κατὰ τὴν ὁποία οἰκειοποιηθεῖ τὰ ἀρχαῖα μας πῶς θὰ τὴν ἀναγκάσουμε νὰ τὰ ἐπιστρέψει; Δεσμεύοντας τὶς καταθέσεις τῶν 'Ελβετῶν στὶς ἑλληνικὲς τράπεζες;

Τὴν ἀπόφαση τοῦ ΚΑΣ σχολίασε ὁ ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ κ. Τζ. Τζαννετάκης σὲ συνέντευξη Τύπου τὴν ὁποία ἔδωσε στὶς 4 'Ιουλίου 1991 (*Καθημερινή*, 5 'Ιουλίου 1991). Ἐκανε φανερὸ ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Συμβουλίου —καὶ ὄχι ἀπόφαση, διότι εἶναι μόνο γνωμοδοτικὸ— δὲν δεσμεύει τὴν Κυβέρνηση:

Τὸ Κεντρικὸ 'Αρχαιολογικὸ Συμβούλιον συνήλθε τὴν περασμένη Τρίτη γιὰ λόγους συμβουλευτικὸς καὶ ὄχι γιὰ νὰ ἀποφασίσαι, ἐὰν θὰ πρέπει νὰ στείλουμε ἀρχαῖα εὐρήματα στὸ μουσεῖο. Ζητήσαμε τὴ γνώμη τῶν ἀρχαιολόγων, ἐὰν τὰ συγκεκριμένα ἀρχαῖα ποὺ προτείνουμε πρέπει νὰ φύγουν στὸ ἐξωτερικὸ καὶ ὄχι ἐπὶ τῆς οὐσίας. Ἐὰν γιὰ λόγους πολιτικὸς δὲν συμφωνῶ μὲ τὴν ἀποψη τῶν εἰδικῶν ἢ νομίζω ὅτι συμφέρει τὸν τόπο ἢ ἀντίθετη ἀποψη, τότε μπορῶ νὰ ἀγνοήσω τὸ ΚΑΣ —πρακτικὰ βέβαια σέβομαι τὶς ἀποφάσεις του.

Στὴ συνέντευξη ὁ ὑπουργὸς πρόβαλε καὶ ἓνα νέο ἐπιχείρημα. *Εἶναι ἀνάγκη νὰ δείξουμε τὴ συνέχεια τοῦ πολιτισμοῦ μας, νὰ ἀποθαρρύνουμε κάθε Ντιροζέλ.* Ἀλλὰ ὁ Ντιροζέλ δὲν εἶχε ἄγνοια τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἀντιθέτως μάλιστα. Εἶχε μόνον ἄλλες ἀπόψεις ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἑλληνικῆς ἐπίδρασης στὴ διαμόρφωση τῶν πραγμάτων τῆς Δύσης. Ἄλλωστε γιὰ νὰ δείξουμε τὴ συνέχεια τοῦ πολιτισμοῦ μας πρέπει νὰ στείλουμε στὴ Λωζάννη ἀκόμη τὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο, τὸ Μουσεῖο Μπενάκη, τῶν Κοσμητικῶν Τεχνῶν καὶ τὸ Μουσεῖο τῆς Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας. Ὁ 5ος π.Χ. αἰώνας εἶναι μία μικρὴ περίοδος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἱστορίας μας. Ἡ Ὀλυμπιακὴ Ἐπιτροπὴ ὅμως ζήτησε μόνο *une exposition d'objets archéologiques et d'œuvres d'art anciennes* σχετικὰ μὲ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες. Ἄρα καταλήγουμε πάλι στὸ γνωστὸ συμπέρασμα. Οἱ Δυτικοὶ θέλουν ἓνα μουσεῖο μὲ ἀρχαῖα γνωστῆς προέλευσης καὶ γνωστοῦ τόπου εὕρεσης, διότι αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὸ μουσεῖο στερεῖται ἢ Ἑλβετία, ἢ ὁποία βρῖθει ἀρχαιοκαπηλικῶν συλλογῶν καὶ μουσείων.

ΜΕΤΑ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ (Ἡ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑΣ)

Γιὰ τοὺς ξένους, ἰδιαίτερα τοὺς Ἀμερικανούς, οἱ ἀντιρρήσεις τῶν Ἑλλήνων στὴν ἐξαγωγή τῶν ἀρχαίων εἶναι ἀκατανόητες καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ αἰσθάνονται ἔτσι. Ὅταν ἔπεφτε ἡ Κωνσταντινούπολη, τὸ 1453, ἡ Ἀμερικὴ δὲν εἶχε γίνει ἀκόμη γνωστὴ. Χρειαζόνταν 39 χρόνια. Ὁλόκληρη τὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποία οἱ Ἕλληνες βρισκόνταν κάτω ἀπὸ τὸν ὀθωμανικὸ ζυγὸ καὶ προσπαθοῦσαν μὲ τὴ βοήθεια τῆς θρησκείας, τῆς γλώσσας, τῆς παράδοσης καὶ τῶν σχολείων νὰ διατηρήσουν τὸν ἑλληνικὸ χαρακτήρα καὶ τὴν ἐθνικὴ ἐνότητα ποὺ ἄρχιζε νὰ γίνεται αἰσθητὴ, τὴ Βόρειο Ἀμερικὴ κατοικοῦσαν ποικίλες ὁμάδες λευκῶν χωρὶς παράδοση, χωρὶς ἱστορία καὶ χωρὶς ἀναμνήσεις. Ἐπειτα ἀπὸ 500 χρόνια, ἀφοῦ ἐξόντωσαν τοὺς γνήσιους κατοίκους τῆς Ἀμερικῆς καὶ κατέστρεψαν ἐντελῶς τὸν πολιτισμὸ τους καὶ τὴ φύση, ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι χωρὶς παράδοση καὶ τὴν εὐγένεια καὶ τὴν τέχνη τὴν ἀντλοῦν κατὰ μέγα μέρος ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Τμῆμα τῆς πνευματικῆς τους ὑπόστασης ἀποτελοῦν οἱ ἑλληνικὲς ἀρχαιοτήτες ποὺ λεηλατοῦν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἰταλία μέσω τῶν μισθωμένων ἀρχαιοκαπήλων. Τὰ ἀρχαῖα τοῦ Μητροπολιτικοῦ Μουσείου, τῆς Βοστώνης ἢ τοῦ Μουσείου Paul Getty, αὐτὰ ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, θὰ κατέληγαν ὅπωςδῆποτε στὰ ἑλληνικὰ μουσεῖα, ἂν δὲν ἐφάρμοζαν οἱ Ἀμερικανοί, πολὺ λιγότερο ἄλλα κράτη, τὸ σύστημα τῆς μισθωμένης ἀρχαιοκαπηλίας, σύστημα ποὺ ἀποτελεῖ ἐπέκταση στὴν ἀρχαιολογία, στὴν τέχνη καὶ στὴν ἐπιστήμη ὅλων ἐκείνων ποὺ ἐφαρμόζουν στὴν πολιτικὴ. Διερωτᾶται κανεὶς ποῖα μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ ἠθικὴ βάση μιᾶς ἐπιστημονικῆς συνεργασίας μὲ ἀνθρώπους ποὺ ἐνῶ κόπτονται γιὰ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν πρόοδό της, φροντίζουν μὲ τὰ χρήματα ποὺ ἔχουν νὰ καταστρέφουν τὶς ἐπιστημονικὲς ἐνδείξεις ποὺ θὰ παρεῖχε ἡ νόμιμη ἀποκάλυψη τῶν ἀρχαίων. Ποῖα θὰ ἦταν τὰ ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ παρεῖχε τὸ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο λ.χ. ἂν εἶχε στὴν κατοχὴ του τὰ χάλκινα ἀγάλματα τοῦ Πειραιῶς; Θὰ προέρχονταν καὶ αὐτὰ «from Attica»! Ἐκεῖ θὰ σταματοῦσε ἡ ἱστορικὴ ὠφέλεια καὶ θὰ ἄρχιζε ἡ ἀτελείωτη τεχνοκριτικὴ ἀνάλυση τῶν ἀγαλμάτων ἀπὸ τοὺς «armchair archaeologists», ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ ἔλειπε, γιὰ ὅλους σχεδόν, ἡ στέρεη βάση τῶν συνθηκῶν καὶ τοῦ τόπου εὑρεσης καὶ μόνον ὁ πρῶτος ἐκδότης, οἰκείος τοῦ μουσείου, θὰ βάσιζε τὶς ὑποθέσεις του καὶ τὰ συμπεράσματά του στὴν ἀσφάλεια τῶν πληροφοριῶν τῶν ἀρχαιοκαπήλων, ἐξαπατώντας τοὺς ἄλλους ἐπιστήμονες καὶ κρατώντας μέχρι τοῦ τάφου μυστικὴ τὴ γνώση ποὺ θὰ τὸν διέσυρε ἐπιστημονικὰ ἂν γινόταν γνωστὴ.

Τώρα, στὶς μέρες μας, ἡ ἀρπαγὴ τῶν ἀρχαίων, ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανούς κυρίως, ἀποκτᾶ καὶ θεωρητικὴ βάση. Νομομαθεῖς καλοῦνται νὰ

προσφέρουν επιχειρήματα, με τὰ ὁποῖα θέλουν νὰ μᾶς ἀναγκάσουν νὰ δεχθοῦμε ὅτι εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τοὺς δίνουμε τὰ ἀρχαῖα μας πού ἔχουμε σὲ τόσο μεγάλη ποσότητα. Οἱ ἑταῖροι θυμοῦνται τὰ ὅσα περιέργεια ὑποστήριξε κάποιος ἀπολογητῆς τῆς ἀρχαιοκαπηλίας (ΕΔΑΕ 8, 1989, 16-21)· με τὴν παρουσίαση τῶν γνωμῶν του δόθηκαν καὶ οἱ γενικὲς γραμμὲς τῆς ἀποψῆς τῆς νομιμότητας. "Ὅπως εἶχε τότε εἰκασθεῖ, τέτοιες ἀπόψεις, οἱ ὁποῖες πιθανότατα στοιχίζου ἀκριβὰ, καθὼς γνωρίζουμε ὅτι στὸν Νέο Κόσμο ὅλα ἔχουν κάποιο ἀντίτιμο καὶ τίποτε δὲν γίνεται γιὰ τὴν Ἰδέα, τέτοιες ἀπόψεις δὲν λέγονται στὸ κενὸ ἀλλὰ ἀποβλέπουν στὴ δημιουργία θέματος τὸ ὁποῖο καλοῦμαστε κατόπιν ἐμεῖς νὰ λύσουμε με τὴν ἀλλοτρίωση τῶν ἐθνικῶν δικαιωμάτων μας.

Τὰ ἀρχαῖα ἀποτελοῦν γιὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς χρηματικὴ ἐπένδυση ἀπὸ τὶς σημαντικὲς. Ὡς ἔκθεμα μουσεῖου ἀποτελοῦν τὸ δόλωμα πὸ θὰ τραβήξει τοὺς ἀνθρώπους σ' ἓνα οἰκοδόμημα, σ' ἓνα ἴδρυμα, ὀργανωμένο με ὅλους τοὺς ἐμπορικοὺς καὶ καταναλωτικοὺς κανόνες, καὶ θὰ τοὺς ἀναγκάσει νὰ ξοδέψουν. Ὡς ἀντικείμενο ἰδιωτικῆς συλλογῆς ἐξασφαλίζουν ὅπωςδῆποτε τὴ χρηματικὴ τους ἀξία ἢ ὁποῖα συνεχῶς αὐξάνεται, ἀπολύτως μάλιστα, καὶ δίνουν στὸν κάτοχό τους τὴ δυνατότητα νὰ μπεῖ στὸς κύκλους τῶν φιλοτέχνων καὶ νὰ καλύψει πολλὰς φορὲς ἓναν βίο βαναυσότητος καὶ παρανομίας.

Τὸ πλῆθος τῶν ἀρχαίων στὰ ἑλληνικὰ μουσεῖα εἶναι φυσικὸ νὰ ἐλκύσει τὴν προσοχὴ τῶν Ἀμερικανῶν οἱ ὁποῖοι τὰ βλέπουν ὡς χρηματικὸ ἀναξιοποίητο κεφάλαιο. Τὰ ἀρχαῖα πὸ ἔχουν στὴ χώρα τους δὲν εἶναι τόσα γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὶς «ἀνάγκες» τῶν χιλιάδων μουσεῖων καὶ ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων. Ἡ ἀρχαιοκαπηλία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπαρκέσει γιὰ καὶ οἱ ἀρχαικάπηλοι δὲν εἶναι τόσοι πολλοὶ στὴ Ἑλλάδα· ἄλλωστε καὶ νόμοι ὑπάρχουν καὶ ἄνθρωποι πὸ μεριμνοῦν γιὰ τὰ μνημεῖα. Ἄρχισαν λοιπὸν νὰ στρέφονται σὲ νόμιμους τρόπους κτήσης ἀρχαίων. Τὴ στροφή αὐτὴ τὴν εἶδα νὰ ἐκφράζεται με πολλὴ σαφήνεια σ' ἓνα γράμμα Ἀμερικανοῦ συλλέκτη, τοῦ Norbert Schimmel, πὸ στάλθηκε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1981 στὸν Γενικὸ Ἐπιθεωρητὴ Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως. Τοῦ γράμματος αὐτοῦ μοῦ δόθηκε τότε, ἀπὸ τὸν ὑπουργό, φωτοαντίγραφο γιὰ νὰ ἐκφέρω τὴ γνώμη μου. Οἱ πολιτικὲς ἀλλαγὲς πὸ ἀκολούθησαν ἔπειτα ἀπὸ τρεῖς μῆνες ματαίωσαν κάθε ἐνέργεια πάνω στὶς προτάσεις τοῦ Schimmel. Ἀκολούθησε ἡ ἀποχώρηση τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητῆ καὶ τὸ θέμα ξεχάστηκε. Τὸ ἐνδιαφέρον κείμενο τοῦ γράμματος ἔχει ὡς ἐξῆς:

Dear Professor Yalouris. I refer to the conversation we had in Olympia. I have been on the Visiting Committee of Harvard University, Fine Arts Department, for 18 years, and noticed how art history is taught. I was amazed that the students hardly see an original work of art — just color slides.

It is easy for students to live on the East Coast of the United States where all the encyclopedic museums are located, to see an original art object, but what about the Middle West and Albuquerque, New Mexico! The students who are living there have never seen an original marble head from Greece or a relief — not even an Attic vase.

We have 3,000 museums in the United States including university museums. In recent years the atmosphere has changed considerably. Humanistic education is replaced by technical education; even in the New York school system Latin and Greek is hardly taught.

It is now important to reverse the trend. If you can revive the interest of the students in Greek culture and art, future generations will be thankful.

When I was in Greece I saw an enormous amount of objects in the storage places of the museums — never seen by the public. I counted in Olympia and Samos hundreds of griffin heads; in the national museum thousands of vases.

Why don't you form a committee of scholars and select a collection of objects which show the development of Greek art from the Mycenaean to the Roman period! I am not suggesting that you sell the objects, but only give them on an extended loan, with the provision that any university should pay yearly a rental fee for the collection. These collected funds should be used for restoration, new excavations and whatever the Greek antiquity service decides.

If we can raise the enthusiasm of the students by showing them an original work of art instead of color slides, they would like to see Greece in all its glory and the tourist industry will be booming.

Ένας ξένος λοιπόν, μη αρχαιολόγος, υποδεικνύει τρόπο να αποκτήσουμε χρήματα, σκορπώντας τα αρχαία των αποθηκών σε τρεις χιλιάδες μεριές των Ήνωμένων Πολιτειών. Μια ειδική υπηρεσία θα αναλάμβανε να εισπράττει τα ένοικια και να υπενθυμίζει σε όσους καθυστερούν τις όφειλές τους, όπως γινόταν την εποχή του Dickens ή γίνεται σήμερα στη Ν. Υόρκη για τα ένοικια των πολυκατοικιών.

Αν ή πρόταση του Schimmel δεν είχε συνέχεια, όσο γνωρίζω τουλάχιστον, δεν ξεχάστηκε και είναι φυσικό. Τα αρχαία των αποθηκών των μουσείων μας εξακολουθούν να αποτελούν μέγα κεφάλαιο και ό τυχερός θα είναι εκείνος που πρώτος θα έπωφεληθεί. Η πρόταση ξαναδιατυπώθηκε πρόσφατα, επίσημα και από πρόσωπο αρμόδιο, την κυρία Marion True, Επιμελήτρια της Έλληνικής Συλλογής του Μουσείου Paul Getty της Καλιφόρνιας. Σε όμιλία της σε συνέδριο που έγινε 11 με 15 Ιουνίου 1991 στη Ρώμη, οργανωμένο από την Έφορεία των Αρχαιοτήτων της Ρώμης, εξέφρασε εκπληκτικές απόψεις που φθάνουν στην

ώμοτητα. Ἡ κυρία Μ. Τγυε, πού φιλοξενήθηκε στήν Ἑλλάδα ὅπου ἔχει καί φίλους, ἀμφισβητεῖ τή νομιμότητα ἢ τή σκοπιμότητα ἢ τή λογική τῶν ἑλληνικῶν (καί ἰταλικῶν) νόμων· ἀμφισβητεῖ στήν οὐσία τὰ ἐθνικά δικαιώματα πάνω στά ἀρχαῖα καί τοποθετεῖ τὰ ἀρχαῖα καί τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνῶν πού τὰ κατέχουν σέ μία ζυγαριὰ ζυγίζοντάς τα μέ χρήματα.

Ἡ ὁμιλία τῆς κυρίας Μ. Τγυε χρειάζεται ιδιαίτερη ἀνάλυση γιατί περιέχει ἀπόψεις γιά «νέα τάξη» τῶν ἀρχαιολογικῶν πραγμάτων, ὅπου ἀποφασιστικό λόγο θά ἔχουν ὄχι μόνον οἱ νόμιμοι κάτοχοι τῶν ἀρχαίων ἀλλά καί οἱ κάτοχοι τῶν χρημάτων.

Ἡ ὁμιλία ἀρχίζει μέ προγραμματικές ἀπόψεις μέ τίς ὁποῖες τὸ ἄδικο γιά ὅ,τι κακὸ συμβαίνει στὸν τομέα τῶν ἀρχαιοτήτων βαραίνει τὸ ἴδιο καί τὰ δυὸ μέρη, τοὺς κλέφτες καί τοὺς νοικοκυραῖους:

Λίγα ἀρχαιολογικά θέματα δημιουργοῦν τόση ἔνταση καί τόση συναισθηματικὴ ταραχὴ ὅσο αὐτὰ πού ἐκφράζονται μέ τοὺς ὄρους «καλλιτεχνικὴ κληρονομιά» ἢ «πολιτιστικὴ ἰδιοκτησία». Οἱ ἀντιδράσεις εἶναι ἄμεσες καί οἱ ἀπόψεις ἀπόλυτες: κανεῖς εἶναι ἢ ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς συλλογῆς ἀρχαίων ἀπὸ τρίτους ἐκτὸς ἀπὸ τίς πλούσιες σὲ ἔργα τέχνης χῶρες. Στὴν πραγματικότητα τὸ θέμα εἶναι περισσότερο περίπλοκο ἀπὸ ὅσο δείχνουν τέτοιες ἄμεσες ἀντιδράσεις· ἐξ αἰτίας τῆς ἐκρηκτικῆς του φύσης οἱ συζητήσεις σπάνια ξεπερνοῦν τὴν ἄγωνα ἀντιπαράθεση. Ἀντιμετωπίζουμε οὐσιαστικὲς ἀντιθέσεις ἀνάμεσα σὲ ὄρους, ὅπως «κλεμμένο» καί «παρانونῶς ἐξαχθέν» ἀνάμεσα στὰ ἐθνικὰ συμφέροντα καί τοὺς διεθνεῖς νόμους. Ὅ,τι θεωρεῖται παράνομη δραστηριότητα σὲ χῶρες ὅπως ἡ Ἰταλία καί ἡ Ἑλλάδα —ἐδῶ δεξιά [στὴν ὀθόνη προβολῆς] βλέπετε λιθογραφία τοῦ 19ου αἰ. πού εἰκονίζει ἀρχαιοκαπήλους πού λεηλατοῦν τάφους κοντὰ στὴν Κόρινθο— μπορεῖ νὰ προσφέρει τὸ ὑλικὸ πού πωλεῖται νόμιμα στὴν Ἑλβετία καί τὴν Ἀγγλία. Ἀκόμη συζητεῖται ἔντονα τὸ ἐρώτημα, σὲ ποιὸν ἀνήκει ἡ ἀρμοδιότητα ἐπιβολῆς τῶν ἐθνικῶν νόμων πού ἰσχύουν. Οἱ ἀπόπειρες ἐφαρμογῆς διεθνῶν συμβάσεων ἔχουν ἐμποδιστεῖ ἀπὸ ἀνεπαρκεῖς νομοθεσίες καί ἀπὸ τὴν ἔλλειψη θερμῆς [enthusiastic] ὑποστήριξης ἀπὸ τίς χῶρες πού συλλέγουν ἀρχαῖα.

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ ἀμερικανικοῦ μουσείου πού δέχεται ἐν πλήρει γνώσει του κλεμμένα ἀρχαῖα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα βρίσκεται σὲ ἠθικὴ στενοχωρία, γιατί ἀνάμεσα σ' αὐτὸν καί τὸν ἰδιοκτήτη παρεμβάλλεται ὁ κλεπταποδόχος Ἑλβετὸς ἢ Ἀγγλος, οἱ ὁποῖοι κατ' αὐτὸν ἐκπροσωποῦν τὴ νομιμότητα. Τὸ ἠθικὸ του πρόβλημα δὲν λύνεται ἀπὸ τίς χῶρες-κλεπταποδόχους οἱ ὁποῖες, ἔχοντας ἴσως ἄλλα πράγματα, περισσότερο δυσάρεστα, νὰ ἐπιβάλουν στὶς χῶρες πού διαθέτουν ἀρχαῖα, ἀμελοῦν νὰ συντάξουν συμβάσεις μέ τίς ὁποῖες ἢ παράνομη καί κατάπτυστη κατοχὴ

ἀπὸ τοὺς συλλέκτες καὶ τὰ μουσεῖα ἀρχαίων θὰ γινόταν νόμιμη. Ποιὰ θὰ ἦταν ἡ ὠφέλεια; Τὰ μουσεῖα καὶ οἱ συλλέκτες θὰ ἀνακοίνωναν τοὺς ἀκριβεῖς τόπους εὕρεσης, πού αὐτόματα θὰ προσέδιδαν μεγαλύτερη ἀξία στὰ κτήματά τους.

Ἄλλο εἶναι ἡ ἔνδειξη «Πελοπόννησος;» καὶ ἄλλο «Ὀλυμπία», ὅπως ἐπίσης ἄλλο «Ἀττική» καὶ ἄλλο «Ραμνοῦς», ὅπως συμβαίνει μὲ κάποια στήλη, ὄχι πολὺ παλιὸ ἀπόκτημα τοῦ Μουσείου Paul Getty.

Στὴν ἐπιστήμη τῆς ἀρχαιολογίας ἡ γνώση τοῦ ἀκριβοῦς τόπου εὕρεσης ἑνὸς ἀρχαίου καὶ τῶν συνθηκῶν εὕρεσης, τοῦ στρώματος τῆς γῆς, τῶν ἄλλων ἀρχαίων πού βρέθηκαν μαζί, ἔχει ἀπόλυτη καὶ μεγάλη σημασία. Ἐνα ἀρχαῖο πού δὲν εἶναι ἔργο τέχνης χάνει μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν ἀξία του ὅταν δὲν γνωρίζουμε αὐτὰ τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα. Στὰ ξένα μουσεῖα καὶ τοὺς συλλέκτες μόνον ἡ γενικὴ προέλευση γίνεται γνωστὴ γιὰ τὴν οἱ ἀρχαιοκάπηλοι δὲν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν στρωματογραφία. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκριβὴς προέλευση δὲν ἀνακοινώνεται ποτὲ γιὰ τὴν αὐτόματα μπορεῖ νὰ ζητηθεῖ ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἀρχαίου στὴ χώρα ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται.

Ξαναγυρίζοντας στὸ κύριο θέμα μας παρατηροῦμε ὅτι ἡ κυρία M. True λέγει, ὡς συνέχεια τῶν ὅσων εἶχε διατυπώσει ὁ N. Schimmel, ὅτι *δυστυχῶς, τώρα μὲ τοὺς αὐστηροὺς νόμους ἐναντίον τῆς ἐξαγωγῆς ἀρχαίων ἀπὸ ἀνασκαφές, τὰ μουσεῖα δὲν τίς χρηματοδοτοῦν πλέον* [ἐπειδὴ δὲν παίρνουν ὡς ἀντάλλαγμα ἀρχαῖα, ὅπως γινόταν ἄλλοτε]. *Ἐκεῖνο πού τὰ πλούσια σὲ ἀντικείμενα τέχνης ἔθνη μποροῦν νὰ κάνουν ἂν εἰλικρινὰ ἐπιθυμοῦν νὰ ἀποθαρρύνουν τὸ παράνομο ἐμπόριο, εἶναι νὰ προ-*

σφέρουν στὰ μουσειακὰ ἰδρύματα τὴ δυνατότητα νὰ ἐπενδύσουν κεφάλαια ποὺ προορίζονται γιὰ ἀγορὲς ἀρχαίων σὲ ἀνασκαφές καὶ νὰ ἐπιτρέψουν σ' αὐτὰ ἀκόμη μιὰ φορὰ νὰ ἀποκτήσουν ἓνα μέρος τῶν εὐρημάτων γιὰ ἔκθεση [στὰ μουσεῖα τους]. Ἡ κυρία Μ. True ἐπέξηγεῖ παρακάτω τὴν πρότασή της ἀναλυτικότερα: Τὰ σημερινὰ ἰδρύματα εἶναι σὲ θέση νὰ κατανοήσουν ὅτι ἡ κατοχὴ [ἀρχαίων] δὲν εἶναι τὸ σημαντικότερο, ἀλλὰ τὸ νὰ ἔχουν ἐνδιαφέροντα γιὰ ἔκθεση ἀντικείμενα. Ἡ «χώρα πηγῆ» δὲν εἶναι ἀναγκαῖο νὰ δίνει ἀρχαῖα, ὅπως ἔκανε κάποτε· ἀρκεῖ νὰ τὰ δανείσει γιὰ μακρὸ χρονικὸ διάστημα. Ἡ δανειστικὴ περίοδος, ὅπωςδήποτε, πρέπει νὰ εἶναι τόσο μακρὰ ὥστε οἱ διατυπώσεις, ὁ χρόνος τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς ἔκθεσης νὰ μὴν καταλήγουν σὲ ζημιά. Ἐξι μῆνες μόλις ἀρκοῦν γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν πολύπλοκων διατυπώσεων τοῦ δανεισμοῦ, πολλῶ μᾶλλον γιὰ τὴν ὀρθὴ καὶ ἀσφαλὴ ἔκθεση τῶν ἀρχαίων. Ἡ κυρία Μ. True συνεχίζει τὴν ἀνάλυση τῶν προτάσεών της καὶ σημειώνει ὅτι ἡ Ἰταλία, *which expresses outrage at the loss of any artifact, allocates a mere 2% of its national budget to the preservation of its cultural patrimony. Noble sentiments do not pay for the training or employment of conservators, curators, guardians, or archaeologists, nor do they provide for the protection and preservation of immortal sites like Pompeii or Delphi. The most sincere expression of concern for national patrimony is strong financial support.*

Ἀπὸ τὴ διάλεξη τῆς κυρίας Μ. True προκύπτει πὼς στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες (δὲν μιᾶ γιὰ ἄλλη χώρα) ὑπάρχουν πολλὰ χρήματα τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἐπενδυθοῦν. Ἡ ἐσοδεία τῶν ἀρχαιοκαπήλων δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ πλουτιστοῦν οἱ συλλογές καὶ τὰ μουσεῖα τῶν ΗΠΑ καὶ ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ γίνεῖ γρήγορα αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμοῦν εἶναι νὰ χρησιμοποιηθοῦν τὰ πολλὰ ἀρχαῖα στὶς ἀποθηκὲς τῶν μουσείων γι' αὐτὸ τὸν σκοπὸ. Θὰ δώσουμε, ἐννοεῖ, ἀρκετὰ χρήματα ὥστε ὁ ἀκρωτηριασμοὸς ποὺ θὰ ὑποστεῖτε νὰ μὴ σᾶς κακοφανεῖ. Ἐξ ἄλλου θὰ σταματήσῃ κάπως καὶ ἡ ζημιὰ ποὺ κάνουν στὴν ἐπιστῆμη οἱ ἀρχαιοκάπηλοι, ἂν καὶ οἱ φροντίδες μας γιὰ τ' ἀρχαῖα ἰσοφαρίζουν τὴ ζημιὰ: *And while the chandestini may have no regard for stratigraphy or associated finds, both the private collectors and collecting institutions abroad are committed to preservation and documentation of the objects they acquire with a serious dedication.*

Θὰ χαρακτήριζα ὡς ἀφελεῖς τὶς ἀπόψεις τῆς κυρίας Μ. True ἂν τέτοιες ἀφελεῖς ἀπόψεις δὲν εἶχαν δημιουργήσει συμφορὲς στὸν τόπο μας. Ἡ κυρία Μ. True δημιουργεῖ μὲ τὴ διάλεξή της θέμα γιὰ συζήτηση. Ὅπως ἡ Τουρκία ξεκίνησε, πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια, τὶς λεκτικὲς διεκδικήσεις της ἐναντίον μας — τὶς ὁποῖες οἱ ΗΠΑ μᾶς συνιστοῦν νὰ συζητήσουμε καὶ νὰ λύσουμε, ὡς ἐὰν ἐμεῖς διεκδικήσαμε τίποτε τὸ τουρκικό— ἔτσι καὶ ἡ κυρία Μ. True μᾶς λέγει πρῶτα πρῶτα ὅτι ἔχουμε πολλὰ ἀρχαῖα, δεῦτερον ὅτι ἂν τοὺς δώσουμε ἀρκετὰ θὰ σταματήσουν

κάπως οί ἀρχαιοκάπηλοι τή δράση τους, τρίτον ὅτι εἴμαστε κακοί κληρονόμοι καί δέν τὰ φροντίζουμε καί τέταρτον ὅτι ἔχουν πολλὰ χρήματα τὰ ὁποῖα θά μᾶς δώσουν σέ ἀντάλλαγμα ἀρχαίων. Μὲ τὰ χρήματα αὐτὰ θά φροντίσουμε γιά τήν καλή διατήρηση τῶν ἀρχαίων πού θά μᾶς μείνουν.

Τὸ θέμα τοῦ τεύχους τούτου τοῦ *ΕΔΑΕ* εἶναι ἡ ἐξαγωγή τῶν ἀρχαίων, τὸ Μουσεῖο τῆς Λωζάννης καί ἡ ὀρθή ἄποψη τῶν Ἑλλήνων ὡς πρὸς τ' ἀρχαῖα. Οἱ προτάσεις τοῦ N. Schimmel καί τῆς κυρίας M. True εἶναι ἓνα βῆμα πέρα ἀπὸ τὸ Μουσεῖο τῆς Λωζάννης. Εἶναι βέβαιο ὅτι θά ὑπάρξει ὑπουργὸς ὁ ὁποῖος θά δεχθεῖ πρόταση ὅπως διατυπώνεται ἀπὸ τὴν κυρία M. True καί ἐπίσης βέβαιο ὅτι θά εἶναι ἀρκετὰ κοῦφος καί θά τὴν συζητήσει. Καί ὅταν φθάσει τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου θά ὑπάρξει εὐήκοο Κεντρικὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο πού θά συζητήσει τὸ πρόβλημα τῶν Ἀμερικανῶν καί θά ἐγκρίνει τὸν δανεισμό ἀρχαίων τὰ ὁποῖα ἔχουμε σέ ποσότητα. Ἄλλωστε κατὰ τὴ συζήτηση περὶ Μουσείου Λωζάννης εἰπώθηκε ἀπὸ μέλος τοῦ Συμβουλίου ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀσημάντου θέματος ἐμπρὸς στὰ ἄλλα σπουδαῖα ἀρχαιολογικά.

Ὅταν λοιπὸν τὸ θέμα τεθεῖ ἐπισημῶς στὴν ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, πιθανῶς νὰ ἔχουν προηγηθεῖ προσκλήσεις μελῶν τοῦ μελλοντικοῦ ἐκείνου Συμβουλίου στὶς ΗΠΑ καί πλούσια φιλοξενία τους. Δέν σχετίζονται ἀναγκαστικῶς αὐτὰ τὰ δύο, πρόταση καί πρόσκληση, τίποτε ὁμοῦ δέν ἀποκλείεται. Τὸ βέβαιο εἶναι ἡ ἔγκριση.

Καί ἓνα τελευταῖο ὡς ὑστερόγραφο. Τὰ ἀρχαῖα τῆς Ἑλλάδος δέν εἶναι κοινὴ πολιτιστικὴ κληρονομία ἀλλὰ μόνον ἑλληνικὴ γιατί ἐκφράζουν τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, τὴν ἑλληνικὴ νοοτροπία καί εἶναι ἔργα Ἑλλήνων πού μιλοῦσαν τὴ γλῶσσα πού μποροῦμε νὰ μιλήσουμε, πού κατανοοῦμε σήμερα, εἴτε διαβάζοντας —οἱ μορφωμένοι— Ξενοφῶντα καί Θουκυδίδη, εἴτε ἀκούοντας —οἱ λιγότερο μορφωμένοι— τὴ θεία λειτουργία, τὴν ἀκολουθία τοῦ γάμου ἢ, ὅπως μᾶς συμβαίνει συχνά, τὴ νεκρώσιμη ἀκολουθία. Δέν ἀνήκει στὴν κληρονομία μας ἡ κινέζικη τέχνη ἢ ὁποῖα ἐκφράζει τὸ πνεῦμα τοῦ κινεζικοῦ λαοῦ, δέν διεκδικοῦμε τίποτε ἀπὸ ὅσα δημιούργησε, ὅπως δέν διεκδικοῦν οἱ Κινέζοι τίποτε ἀπὸ μᾶς.

Κοινὴ κληρονομία θεωροῦν τὰ ἀρχαῖα μας τὰ ἔθνη ἐκεῖνα πού δέν ἔχουν τέτοια τέχνη, ὅπως οἱ Ρωμαῖοι, ἢ τὰ νεώτερα εὐρωπαϊκὰ πού κατασπάραξαν χῶρες ὅπως ἡ Ἑλλάδα, ἡ Ἰταλία, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Περσία, ἡ Συρία κ.ἄ. Ὅταν λοιπὸν συζητοῦμε μαζί τους γιά θέματα κοινῆς πολιτιστικῆς κληρονομιάς πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψη ὅτι θά δώσουμε καί δέν θά πάρουμε ποτέ, γιατί δέν ἔχουν νὰ μᾶς δώσουν τίποτε. Τὴν τέχνη τους τὴν ἐμπορεῦνται ἐλεύθερα καί δέν τὴν χαρίζουν οὔτε τὴν δανερίζουν. Εἶναι ζήτημα ἀρκετῶν χρημάτων ὁ καταρτισμὸς οἰασδήποτε συλλογῆς ἀπὸ τὰ ἔργα τους εἴτε τῆς ζωγραφικῆς εἴτε τῆς γλυπτικῆς.

ΣΥΜΒΑΙΝΟΥΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΣΠΕΡΙΑΝ

Ἀνάλογα προβλήματα πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ὡς πρὸς τὴν ἐξαγωγή ἀρχαίων εἶχαν στὸ παρελθὸν οἱ Ἴταλοι καὶ οἱ Γάλλοι. Οἱ ἀντιρρήσεις καὶ οἱ διαμαρτυρίες δὲν εἶχαν ἀποτέλεσμα. Γίνεται πάντα ἐκεῖνο ποῦ θέλει ὁ ἰσχυρότερος, χωρὶς νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη οὔτε ἡ λογικὴ οὔτε ἡ ἐπιστήμη.

Τὸ 1963 τὸ Βατικανὸν ἔστειλε στὶς ΗΠΑ μία ἀπὸ τὶς *Pietà* τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου. Τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο, ποῦ ἀντιμετώπιζε τότε (15 Νοεμβρίου 1963) παρόμοιο αἴτημα τῆς Κυβέρνησης, παρατήρησε γιὰ τὴν ἐνέργεια τοῦ Βατικανοῦ ὅτι *δὲν ἀνήκει βεβαίως εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου καὶ δὲν ἐξετάζει τοῦτο, ποῖα κίνητρα ἄγουν τὸ Βατικανὸν νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸν καθολικὸν Πρόεδρον κ. Κέννεντυ τὴν *Pietà* τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου.* Τὴν ἴδια ἐποχὴ ἡ Γαλλία ἔστειλε στὴν Ἰαπωνία, παρὰ τὶς σφοδρὲς ἀντιδράσεις, τὴν Ἀφροδίτη τῆς Μήλου. Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ τῆς Κυβέρνησης De Gaulle ἦταν ὁ André Malraux, σημαντικὸς συγγραφέας, ὁ ὁποῖος ὅμως εἶχε ιδιότυπες ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τ' ἀρχαῖα μνημεῖα, ὅπως δίκαια κατηγορεῖται στὸ δημοσίευμα τῆς ἐφημερίδας *Arts* (ἀρ. 955, 25-31 Μαρτίου 1964) ποῦ ἀκολουθεῖ. Εἶναι γνωστὴ ἡ δρᾶση τοῦ André Malraux στὴν Ἄπω Ἀνατολὴ καὶ τὸ δημοσίευμα ἀναφέρεται σὲ ἀπόσπαση μελῶν ἀπὸ ναοὺς τῆς Καμπότζης.

DÉNONCEZ LES VANDALES!

On le redoutait. On le déplore aujourd'hui: des fragments de la draperie qui ceint les reins de la Vénus de Milo se sont détachés et sont tombés au fond de la caisse qui la transportait au Japon. Ce qui est grave dans cet accident, c'est moins le dommage dont on peut discuter l'importance que les circonstances de l'événement. Rien sur le plan de l'art ne semblait justifier cet envoi à un journal japonais d'une sculpture grecque appartenant à la France... Tous les spécialistes connaissaient les risques d'un tel voyage pour une œuvre en mauvais état qui, nécessairement, souffrirait du transport et des manipulations. Le Comité des Conservateurs des Musées de France, présidé par le Directeur des musées, consulté avant l'envoi de la Vénus de Milo, s'opposait à l'unanimité moins une voix au déplacement de ce chef-d'œuvre... Le ministre a donc pris une décision aussi grave de conséquences, seul, et contre l'avis de ses services.

Cet accident n'est pas isolé. En réalité, depuis l'arrivée au pouvoir d'André Malraux, bien d'autres dommages aussi graves ont été enregistrés à la suite de décisions seulement spectaculaires et décidées trop hâtivement: destruction de l'escalier de Napoléon I à Fontaine-

bleau, par inadvertance au cours du ravalement (les plans n'avaient pas été fournis aux services scientifiques): destruction partielle d'un objet des collections du Louvre au cours du ravalement: cette œuvre n'ayant pas été déplacée au moment de l'arrosage des murs extérieurs qui ont été traversés par le jet; destruction de certains détails dans les façades historiques, nettoyées à la hâte.

Le ministre de la Culture doit avoir pour tache essentielle de protéger le patrimoine qu'il administre, et il en est responsable. On peut soutenir que Courbet avait raison de renverser la colonne Vendôme et qu'il fallait faire place nette pour les œuvres futures ou qu'un certain André M... avait raison de détacher clandestinement des fragments de temples Khmers pour les rapporter en France, mais il est évident que nul ne songerait à confier à la même personne la direction de nos Affaires culturelles... Si nos œuvres d'art avaient voyagé au rythme qu'on leur impose aujourd'hui, si les façades de nos monuments historiques avaient été ravalées régulièrement depuis un siècle, le ministre de la Culture n'aurait pas la satisfaction de prestige d'expédier nos chefs-d'œuvre à l'étranger ou de faire visiter Versailles aux souverains internationaux. Il n'en resterait plus rien...

Il y a une contradiction évidente entre les doctrines que professe André Malraux et le poste responsable qu'il occupe.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΑΡΠΑΓΗ

Πρώτος ό Ίωάννης Καποδίστριας αναγκάστηκε νά έπιτρέψει τήν έξαγωγή άρχαίων. Πρόκειται για γλυπτά του ναού του Διός της Όλυμπίας, τά όποία είχάν βρεθεί τό 1829 από τά μέλη της Expedition Scientifique de Morée, που συνόδευε τό γαλλικό στρατιωτικό σώμα του στρατηγού Maison στην Πελοπόννησο. Ή υπόθεση είναι γνωστή και δέν χρειάζεται νά έκτεθει διεξοδικά (Ήθνα Καλογεροπούλου - Μαρία Προύνη Φιλίπ, Ήρχαιολογική Ήφημερίς, Εύρετήριον πρώτης και δευτέρας περιόδου, ξζ' κέ.). Ό Καποδίστριας πιεζόμενος από τόν διάδοχο του Maison στρατηγό Schneider αναγκάστηκε νά άπευθύνει προς τήν Δ΄ Ήθνική τών Ήλλήνων Συνέλευση τό έξής (άρ. 13578) έγγραφο:

Τό ιη΄ άρθρον της Διοικητικής Διατάξεως της Ελλάδος έκδομένης παρά της Γ΄ Ήθνικής Συνελεύσεως (α), διαλαμβάνει άυτολεξει τά έξής: «ό Διοικητής χρεωστέ νά έπαγρυνη διά νά μη πωλώνται, μηδέν νά έξάγονται αί Ήρχαιότητες έκτός της Ελλάδος».

Ή ένεστώσα Κυβέρνησις, μηδέν άμελήσασα προς άκριβή έκπλήρωσιν του άρθρου τούτου, άπέβαλεν όλα τά περι έξαγωγής τών τοιούτων ζητήματα.

Τό άρχαιολογικόν [Τμήμα] της τών Γάλλων σοφών Ήπιτροπής, άφ' ου άνέσκαψε διάφορα μέρη εις τήν Όλυμπίαν, και άνεκάλυψε τόν τόπον όπου κείνται λείψανά τινά άρχαίου Ναού, περι του όποιου υποθέτει ότι είναι του Διός, μάς έξήτησε πρό όλίγου, διά του Στρατηγού Κυρίου Συνειδέρου, τήν άδειαν νά μεταφέρη εις Γαλλίαν συντρίμματά τινά, εκεί άνακαλυφθέντα, τά όποία ήμπορουν νά χρησιμεύσουν εις τήν Ήκαδημίαν, ως φωτίζοντα αυτήν εις τάς άρχαιολογικάς της έρεύνας.

Ή Συνέλευσις συμπεραίνει βέβαια τά αίτια, διά τά όποία ή Κυβέρνησις πρέπει νά έκπληρώση τήν έφεςιν αυτήν τών Γάλλων σοφών. Ήλλά τοιαύτα ζητήματα είναι πιθανόν νά μάς κάμουν και άλλοι, και νομίζομεν ότι, ως προς τά λείψανα μόνον και τά συντρίμματά τών Ήρχαιοτήτων, ή Κυβέρνησις πρέπει νά έχη τήν άδειαν νά συγχωρή τήν έξαγωγήν αυτών τότε μόνον, όταν ζητηται χάριν έπιστημονικου τινος καταστήματος όποιασδήποτε Κυβερνήσεως.

Ταύτα παραχωρούσα ή Ήλλάς, δύναται νά λάβη άμοιβαίως από τάς άνηκούσας Κυβερνήσεις πράγματα πολύτιμα και άφεύκτως άναγκαία εις καταστήματα κοινής παιδείας, βιβλία δηλαδή, έργαλεία Ήστρονομίας, γεωδαισίας, πρωτότυπα μηχανών, κτλ. κτλ.

Ήν ή Συνέλευσις παραδεχθή τήν γνώμην αυτήν της Κυβερ-

νήσεως θέλει κρίνει εὔλογον βέβαια νὰ ψηφίση:

α' Νὰ ἐπικυρωθῶσι τὰ κατὰ τῆς ἐξαγωγῆς ἀρχαίων μνημείων ἐν Τροιζήνι ψηφισθέντα.

β' Νὰ δοθῆ ἡ ἄδεια εἰς τὴν Κυβέρνησιν νὰ κάμῃ ἐξαίρεσιν τοῦ κανόνος τούτου, χάριν τῶν ἐπιστημονικῶν καταστημάτων τῶν ξένων Ἐθνῶν, πλὴν μόνον διὰ λείψανα καὶ συντρίμματα Ἀρχαιοτήτων.

Ἐν Ἄργει τῇ 30ῇ Ἰουλίου 1829. Ὁ Κυβερνήτης I. A. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ. Ὁ Γραμματεὺς τῆς Ἐπικρατείας Ν. ΣΠΗΛΙΑΔΗΣ.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση συγκατατέθηκε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ αἴτημα τοῦ Καποδίστρια γιὰτι κατανουοῦσε τὴ δύσκολη θέση στὴν ὁποία βρισκόταν. Φυσικὰ τὰ ἀρχαῖα ποὺ πῆραν οἱ Γάλλοι δὲν ἦταν ἀπλὰ συντρίμματα ἀλλὰ μέρη ἀπὸ μετόπες τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς (Λέων Νεμέας, Στυμφαλίδες Ὄρνιθες, Γηρυόνης). Τώρα βρίσκονται στὸ Μουσεῖο τοῦ Λούβρου.

Ὁ Καποδίστριας κατηγορήθηκε γιὰ τὴν ἐνδοτική του στάση ὡς πρὸς τ' ἀρχαῖα τῆς Ὀλυμπίας. Μᾶς λυπεῖ ποὺ τ' ἀρχαῖα αὐτὰ βρίσκονται στὸ Λούβρο, ἀλλὰ κατανουοῦμε ποῖα ἦταν ἡ θέση του ἀπέναντι σ' ἓναν Γάλλο στρατηγὸ ποὺ διέθετε ἄρτια ἐξοπλισμένα στρατεύματα μέσα στὴ χώρα. Περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε σήμερα ἔχει γίνῃ κατανοητὸ ὅτι ὁ Καποδίστριας εἶχε ἐκεῖνες τὶς ιδιότητες ποὺ τοῦ ἀποδίδει ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης (Καποδίστριας, Νεοελληνικὴ Ἱστοριογραφία, Βασικὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 37, 115):

Οὐδεὶς Ἑλλήν ἐννόησε τὸν προορισμὸν καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ νέου ἑλληνικοῦ ἔθνους ὅπως ἐκεῖνος, καὶ οὐδεὶς ἄλλος ἐπεδίωξεν αὐτὴν μετ' ἀφοσιώσεως μεγαλυτέρας.— Καὶ τότε καὶ σήμερον ἡ ἀφοσίωσις, ἡ αὐταπάρνησις, ἡ φιλοπατρία καὶ εἴ τις ἄλλη παραπλησία ἀρετὴ, εἶναι λέξεις τετριμμένα καὶ πάγκοινοι, ἀλλ' ἂν ὁ Θεὸς ἀπεφάσιζε σήμερον νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς πρὸ πολλοῦ κατεχούσης αὐτὴν πολιτικῆς φθίσεως ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ εὐρεθῶσιν ἐν αὐτῇ πέντε ἢ τρεῖς μόνον ἄνδρες ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθὸν ἀμφιβάλλω ἂν καὶ εἰς μόνον Λὼτ εὐρίσκετο εἰς τὰ Σόδομα ταῦτα καὶ Γόμορρα τῆς ιδιοτελοῦς ἀρχομανίας. Δὲν λέγω περὶ τῶν ἡρώων ὅσοι κατὰ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ἔπεσαν ὀλοκαυτώματα ἐκούσια καὶ ἀφωσιωμένα εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος. Τὰ ἱερὰ καὶ ἐνδοξὰ αὐτῶν ὀνόματα εἶναι ἡ μόνη τῆς κακοδαιμονίας ἡμῶν καὶ ἐλεεινότητος παρηγορία. Ὁ λόγος εἶναι περὶ τῶν πολιτικῶν καὶ ἐκ τούτων οὐδεὶς ἐφάνη ἢ φαίνεται σήμερον ἱκανὸς νὰ ἀφωσιωθῇ εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν, διότι εἷς καὶ μόνος ἐκ τούτων ἐὰν ἦτο ἐπιδεκτικὸς τοιαύτης ἀπολύτου ἀφοσιώσεως, ἡ Ἑλλάς ἦτο πρὸ πολλοῦ σεσωσμένη.

Λιγότερο σημαντικὴ ἦταν ἡ δωρεὰ μαρμάρου ποὺ ἔκανε ἡ Ἑλλὰς στὶς ΗΠΑ γιὰ νὰ ἐντοιχιστεῖ στὸ μνημεῖο τοῦ Οὐάσιγκτων, στὴν ὁμῶ-

νυμη πόλη. Ἐκδόθηκε γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ Εἰδικὸ Βασιλικὸ Διάταγμα («Περὶ ἀποστολῆς λίθου ἐκ τῶν ἀρχαίων λειψάνων τοῦ Παρθενῶνος διὰ τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀειμνήστου Βασιγκτῶνος ἀνεγειρόμενον μνημεῖον», ΦΕΚ 16, 10 Ἰουλίου 1854):

Ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν Ἡμετέρων ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν καὶ ἐπὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργῶν, ἐγκρίνομεν νὰ ἀποσταλῇ καὶ παρὰ τῆς Ἡμετέρας Κυβερνήσεως κατάλληλος λίθος διὰ τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀειμνήστου Βασιγκτῶνος ἀνεγειρόμενον μνημεῖον εἰς τὴν ὁμώνυμον τῶν ἠνωμένων ἐπαρχιῶν τῆς Ἀμερικῆς πόλιν. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς πρὸς τὰς ἠνωμένας πολιτείας εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους, διατάττομεν, ὅπως τοιοῦτος λίθος ληφθῇ τῇ γνωμοδοτήσει τοῦ ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων ἐκ τῶν κειμένων ἀρχαίων λειψάνων τοῦ Παρθενῶνος, καὶ ἐπ' αὐτοῦ χαραχθῇ κατάλληλος ἐπιγραφή, τὴν ὁποῖαν θέλει προτείνει ἡ σύγκλητος τοῦ Πανεπιστημίου.

Ἡ ἐπιγραφή, ἔργο τοῦ καθηγητῆ τῆς ἱστορίας Θ. Μανούση, χάραχτηκε καὶ εἶναι θεατὴ σήμερα στὸ μνημεῖο τοῦ Οὐάσιγκτων.

Μὲ τὴ σύμβαση τῆς 13/25 Ἀπριλίου 1874 μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Γερμανίας, ἡ ὁποία ἐπικυρώθηκε μὲ τὸν νόμο ΦΜΑ' τοῦ 1875 (ΦΕΚ 59, 15 Νοεμβρίου 1875), δόθηκε ἡ δυνατότητα νὰ παραχωρηθοῦν στὴ Γερμανία διπλὰ ἢ ὅμοια εὐρήματα ἀπὸ τὶς ἀνασκαφὲς τῆς Ὀλυμπίας. Τὸ σχετικὸ ἄρθρο 6 τῆς συμβάσεως ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἡ Ἑλλάς ἔσται ἰδιοκτήτρια πάντων τῶν προϊόντων τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος οὐτινος ἤθελεν ἐπέλθῃ ἢ ἀνακάλυψις ὡς ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν. Ἀπὸ μόνης δὲ τῆς θελήσεως τῆς θέλει ἐξαρτᾶσθαι τὸ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Γερμανίαν πρὸς ἀνάμνησιν τῶν ἀπὸ κοινοῦ γενομένων ἐργασιῶν, καὶ ἔνεκα τῶν θυσιῶν, εἰς ὅσας θέλει ὑποβληθῇ ἡ Γερμανία διὰ τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην, τὰ διπλᾶ ἢ ὅμοια (*doubles ou répétitions*) τῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας εὑρεθησομένων καλλιτεχνημάτων.

Οἱ ἀνασκαφῆς τελείωσαν καὶ ἤλθε ἡ ὥρα τῶν λογαριασμῶν. Τὴν ἱστορία διηγεῖται σύντομα ὁ Βασίλειος Λεονάρδος (*Ἡ Ὀλυμπία*, 145):

Τῷ 1881 διορισθείσης ἐξαμελοῦς ἐπιτροπείας, συγκειμένης ἐκ τοῦ Παναγιώτου Εὐστρατιάδου (τότε Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων), Εὐθυμίου Καστόρχη (καθηγητοῦ τῶν Λατινικῶν γραμμάτων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τῷ 1881 προέδρου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας), Κυριακοῦ Μυλωνᾶ (ὑφηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας), Georg Treu (νῦν διευθυντοῦ τοῦ ἐν Δρέσδῃ Μουσείου), Karl Purgold (νῦν διευθυντοῦ τοῦ ἐν Γόθα Μουσείου) καὶ Richard Borrmann (νῦν καθηγητοῦ ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ Βερολίνου), ἐγένετο ἡ ἐν ἄρθρῳ β' τῆς συμβάσεως μνημονευομένη παραχώρησις.

Κοινωνικῆς ὑποχρέωσιν τοῦ Π. Καββαδία ἐκπλήρωσις εἶναι ἡ παραχώρησις μαρμάρου ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολη γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς προτομῆς τοῦ καθηγητῆ Ἑρρίκου Brunn. Τὴν εἶδησι δίνει ὁ ἴδιος ὁ Καββαδίας (*ΑΔ* 1892, 99):

Τοῦ Ἑρρίκου Βροῦνν ἐορτάζοντος τῇ 8/20 Μαρτίου 1893 τὴν πεντηκονταετηρίδα τοῦ διδακτορικοῦ αὐτοῦ διπλώματος, οἱ μαθηταὶ καὶ φίλοι αὐτοῦ συνεκρότησαν ἐπιτροπὴν πρὸς συλλογὴν ἐράνων ἵνα κατασκευάσωσι τὴν προτομὴν αὐτοῦ καὶ ἰδρῦσωσιν αὐτὴν ἐν τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ἀρχαιολογικῷ Ἰνστιτούτῳ. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις τιμῶσα τὸν ἄνδρα ἐπαξίως τῶν ἐξόχων αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης ἐργασιῶν ἀπεφάσισε, κατὰ πρότασιν τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων, νὰ χορηγήσῃ ἀρχαῖον μάρμαρον, τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς κατασκευὴν τῆς προτομῆς ταύτης. Τὸ μάρμαρον ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν εἰς τὸν προϊστάμενον τῆς ἐπιτροπῆς καθηγητὴν ἐν Μονάχῳ κ. R. Schöll.

Ο ΤΥΠΟΣ

Ὁμόθυμη ἦταν ἡ στάση τῶν ἐφημερίδων στὸ θέμα τοῦ Μουσείου τῆς Λωζάννης. Δὲν ὑπῆρξε, ὅσο εἶναι δυνατὸν νὰ παρακολουθήσει κανεὶς τὶς ἐφημερίδες, καμιὰ ἐπιδοκιμασία τῆς ἀπόφασης. Ἰδιαίτερα ἐνδιαφέροντα ἦταν τὰ δημοσιεύματα τῆς *Καθημερινῆς*, τοῦ *Βήματος* (Μ. Πλωρίτης), τοῦ *Ριζοσπάστη* (Ἄριστ. Ἑλληνοῦδη), τῆς *Ἐλευθεροτυπίας* (Λιλὴ Ζωγράφου), τῆς *Μεσημβρινῆς*, τῶν *Νέων*, τοῦ Ἄντι, καὶ μαχητικὰ τὰ δημοσιεύματα τῆς *Πρωινῆς* τῆς Ἡλείας. Δύο ἐκτεταμένα καὶ ἐμπεριστατωμένα ἄρθρα δημοσίευσε ὁ Σύμβουλος τῆς Ἑταιρείας κ. Κων. Παπαπάνος (*Πολιτικά Θέματα*, 834/28.6-4.7 καὶ 836/12-18.7.91).

Στὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ κ. Παπαπάνου ὑπάρχουν ὡς ἐπίτιτλο οἱ λέξεις *ΑΙ-ΩΝΙΑ ΕΛΛΑΣ*. Πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἔκφραση δυσθυμίας ἐνὸς ἀνθρώπου ποὺ ἀφιέρωσε τὴ ζωὴ του στὴν ὑπηρεσία τοῦ τόπου καὶ βλέπει ξαφνικὰ ὅτι αὐτὰ ποὺ πίστευε δὲν ἰσχύουν πιά. Θυμίζει, ἡ διασπασμένη λέξι, τὴ φράση τοῦ Ἰουγούρθα ὅταν ἔφευγε, τὸ 110 π.Χ., ἀπὸ τὴ Ρώμη: *urbem venalem et mature perituram, si emptorem invenerit* (ἡ πόλις εἶναι γιὰ νὰ πουληθεῖ καὶ ὠριμη γιὰ τὸν χαμὸ τῆς, ἂν βρεῖ ἀγοραστή: C. Sallustii Crispi, *Bellum Iugurthinum* 35, 10).

Στὸ κεφάλαιο τοῦ Ὑπου ἀνήκουν καὶ οἱ δηλώσεις τοῦ ὑπουργοῦ Πολιτισμοῦ κ. Τζαννετάκη οἱ ὁποῖες παρατίθενται κατὰ χρονολογικὴ σειρά. Ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ὑπομνήματος ποὺ τοῦ ὑπέβαλαν οἱ ἀρχαιολόγοι τῆς Ὑπηρεσίας καὶ τῶν Πανεπιστημίων κυρίως, εἶπε πὼς δὲν δικαιοῦνται ὀρισμένοι, ἐπειδὴ ἔχουν κάποια ἐπιστημοσύνη, νὰ λένε τί πρέπει νὰ γίνεῖ. Γι' αὐτὸ ὑπάρχει ἐκλεγμένη κυβέρνηση (*Καθημερινή*, 14.6.91). Γι' αὐτὴ τὴν κρίση ἀξίζει νὰ ἐπαναλάβει κανεὶς τὴ γνώμη τοῦ ἐταίρου κ. Σπ. Κοκκολιάδη (Ἄντι 472, 9.8.91) ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θέματος τοῦ Ἐλαιώνα τῶν Ἀθηνῶν ὅτι ὁ μὲν Γενικὸς Γραμματέας ποὺ εἶναι πολιτικὸ πρόσωπο συνήθως ἔχει κάποια περιορισμένη θητεία, ἐνῶ ὁ δημόσιος ὑπάλληλος ποὺ ἐπὶ 35 χρόνια ὑπηρέτησε εὐόρκως τὰ θέματα ποὺ ἀφοροῦν στὴν εὐημερία καὶ τὴν εὐζωία τῶν πολιτῶν καὶ τοῦ λαοῦ, ἔχει μείζονα ἀντίληψη τῶν προβλημάτων καὶ προκειμένου γιὰ τὸ θέμα τοῦ ἀρχαίου ἐλαιώνα οἱ ἀπόψεις του περιβάλλονται ἀπὸ μεγαλύτερο κύρος. Οἱ δηλώσεις τοῦ κ. ὑπουργοῦ Πολιτισμοῦ θυμίζουν ἓνα χωρίο τοῦ Πλουτάρχου (*Περικλῆς* I, 4): *πολλάκις δὲ καὶ τούναντίον χαίροντες τῷ ἔργῳ τοῦ δημιουργοῦ καταφρονοῦμεν, ὡς ἐπὶ τῶν μύρων καὶ τῶν ἀλουργῶν τούτους μὲν ἠδόμεθα, τοὺς δὲ βαφεῖς καὶ μυρψοὺς ἀνελευθέρους ἠγούμεθα καὶ βαναύσους* (ἀντίθετα, πολλὰς φορές ἐνῶ ἀπολαμβάνουμε τὸ δημιούργημα περιφρονοῦμε αὐτὸν ποὺ τὸ ἔφτιαξε, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰ ἀρώματα καὶ τὰ πορφυρὰ ἐνδύματα· τὰ χαίρομαστε ἀλλὰ θεωροῦμε τοὺς βαφεῖς καὶ τοὺς ἀρωματοποιοὺς δουλοπρεπεῖς καὶ χυδαίους).

Δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι οἱ ἀρχαιολόγοι δημιούργησαν τὰ ἀρχαῖα, αὐτοὶ ὅμως τὰ βρῆκαν, τὰ ἔσωσαν, τὰ συντήρησαν καὶ τὰ μελέτησαν. Χωρὶς αὐτοὺς καὶ τὴν κάποια ἐπιστημοσύνη τους τὰ ἀρχαῖα δὲν θὰ ὑπῆρχαν.

Ἄρκετὲς ἡμέρες ἀργότερα ἔγινε μία ἄλλη δήλωση ἢ ὅποια προκαλεῖ κατάπληξη. Θέλοντας νὰ μειώσει τὴ σημασία τοῦ ἐγγχειρήματος, ὅτι δηλαδὴ ἢ Ἑλλάς θὰ στερηθεῖ μὲ τὸ Μουσεῖο τῆς Λωζάννης σημαντικότετα ἀρχαῖα, ὁ ὑπουργὸς εἶπε πὼς *ἐλάχιστα ἀπὸ αὐτὰ μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν ἀξιόλογα κομμάτια, ὅπως ἓνας ἀλτήρας καὶ λίγα ἔργα ποὺ ἤδη ἐκτίθενται — ἓνα ἀνάγλυφο, δύο ἐπιτύμβιες στήλες* (Μεσημβρινή, 2.7.1991). Ἐπειδὴ εἶναι γνωστά — μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες — τὰ ἀρχαῖα ποὺ διαλέχτηκαν ἀπὸ τὴν Ὁμάδα Ἐργασίας τοῦ Μουσείου Λωζάννης (Εὐ. Βικέλα, Β. Δρούγκα, Ἰω. Τζεδάκις), ἀποτελεῖ ἢ δὴλωση σκόπιμη ἀντίφαση τῆς ὁποίας πρέπει νὰ βρεθεῖ ἢ αἰτία. Γιατὶ εἶναι παράδοξο νὰ χαρακτηρίζονται ὡς ἀσήμαντα, ἀρχαῖα γιὰ τὴν κτήση τῶν ὁποίων ξοδεύονται μυθικὰ ποσὰ ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μουσεῖα τοῦ Ἐξωτερικοῦ.

Μιὰ ἄλλη δὴλωση τοῦ ὑπουργοῦ Πολιτισμοῦ θὰ μπορούσε νὰ ἐκκληφθεῖ ὡς ἀστεϊσμός: *Ἄν ἐκτιμῆσει ἢ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ὅτι γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ χρειάζεται νὰ πουληθεῖ ἓνα ἀγαλλμα στὸ ἐξωτερικόν, θὰ τὸ κάνει* (Μεσημβρινή, 5.7.1991). Φυσικὸ εἶναι ὅτι ἢ δὴλωση ἀνακάλεσε συνειρμικὰ τὸ πασίγνωστο χωρίο ἀπὸ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη (ἐκδ. Γαλαξία, 351):

Εἶχα δυὸ ἀγάλματα περίφημα, μιὰ γυναῖκα κι ἓνα βασιλόπουλο, ἀτόφια — φαίνονταν οἱ φλέβες· τόση ἐντέλειαν εἶχαν. Ὅταν χάλασαν τὸν Πόρον, τᾶχαν πάρη κάτι στρατιῶτες καὶ εἰς τ' Ἄργος θὰ τὰ πουλοῦσαν κάτι Εὐρωπαϊῶν· χίλια τάλλαρα γύρευαν. Ἄντεσα κ' ἐγὼ ἐκεῖ, πέραγα· πῆρα τοὺς στρατιῶτες, τοὺς μίλησα· «Αὐτὰ καὶ δέκα χιλιάδες τάλλαρα νὰ σᾶς δώσουνε, νὰ μὴν τὸ καταδεχτήτε νὰ βγοῦν ἀπὸ τὴν πατρίδα μας. Δι' αὐτὰ πολεμήσαμεν» (βγάζω καὶ τοὺς δίνω τρακόσια πενήντα τάλλαρα) «κι ὅταν φιλιωθοῦμε μὲ τὸν Κυβερνήτην, (ὅτι τρωγόμαστε), τὰ δίνω καὶ σᾶς δίνει ὅ,τι τοῦ ζητήσετε διὰ νὰ μείνουν εἰς τὴν πατρίδα ἀπάνου». Καὶ τᾶχα κρυμμένα. Τότε μὲ τὴν ἀναφορά μου τὰ πρόσφερα τοῦ Βασιλέως νὰ χρησιμεύουν διὰ τὴν πατρίδα.

Ἡ φράση τοῦ Μακρυγιάννη φέρνει στὸν νοῦ μὲ τὴ σειρά της τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Κυριακοῦ Σ. Πιττάκη ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Ρ. Ραγκαβῆ: *Le fusil de palicar à la main, on le voyait dans ces temps de troubles rechercher tous les débris d'antiquités, exposer ses jours pour les soustraire à la brutalité de l'ennemi, les assembler soigneusement, et les mettre en lieu de sûreté* (Α. Ρ. Rangabé, *Antiquités Helléniques*, τ. Ι, 7).

Φαίνεται λοιπὸν παράξενο καὶ δημιουργεῖ αἰσθήματα πικρίας νὰ

λέγεται από ύπουργό ότι είναι δυνατόν να πουληθοῦν ἀρχαῖα πού μόνη ἢ ἀφοσίωση, τὸ πάθος καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἀρχαιολόγων τὰ ἔσωσε. Τὸ 1845 ὁ νέος τότε (27 ἐτῶν) Στέφανος Α. Κουμανούδης περιδιαβάζει τις γειτονιὲς τῆς Ἀθήνας ἀναζητώντας ἀρχαῖα: Νοεμβρίου 9. Ἐπεριπάτησα σήμερον πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἀκροπόλεως καὶ τὸν παρὰ τὸ θέατρον τοῦ Διονύσου βράχον ἐπισκοπῶν ἐπροσπάθησα νὰ ἀναγνώσω τὰ καὶ ἄλλοτε παρατηρηθέντα μοι γράμματα μεγάλα, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην. *Ἡῦρα δὲ εἰς ἄλλα πλησίον μέρη τοῦ βράχου γράμματα περίπου ὅμοια CΩΦΡΟ ||||| καὶ ἀλλοῦ ||||| ΟΒΙΟΥ.* Ἵσως εἶναι Χριστιανικά. Περί δὲ τὸ μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους περισκοπῶν μίαν τρύπαν ἐλιθοβολήθην δις καὶ ἐπλήγην τὴν ράχην καὶ τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τὰ κακοαναθραμμένα παιδία τοῦ μαχαλᾶ καὶ ὅτε τὰ ἠπέιλησα, ἠλικιωμένους τις παριστάμενος πλησίον δὲν ἔκρινε ἀναγκαῖον νὰ τὰ ἐλέγξῃ καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς οἰκίας του. Εἶπα ὅτι εἶναι ἐντροπὴ εἰς τὸν μαχαλᾶν σας κτλ. Δὲν εἶναι ἰδικά μας κττ. Ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ παιδιᾶ, ἂν καὶ Ἑλληνιστὶ ὠμίλουν Ἀρβανιτόπουλα θαρρῶ ἦσαν, καθὼς ὅλοι σχεδὸν οἱ περίοικοι. Κακομοιριά ὅση δίδεται! Πῶς δὲν ἡμέρωσαν βασιλευόμενοι ὑπὲρ τὴν δεκαετίαν καὶ ἐπισκεπτόμενοι ὑπὸ τοσοῦτων Εὐρωπαίων. Ἄλλοτε εἰς τὸ αὐτὸ σχεδὸν μέρος ὑβρίσθην Φράγκος Τεδέσκος καὶ ἐγὼ καὶ τὸ καπέλο μου! Ἐλιθοβολήθην δὲ καὶ εἰς Ῥουχτζοῦκι ποτὲ ἀλλ' ἀπὸ Τουρκόπαιδα, καὶ ἐκεῖ (ἂν καλοενθυμοῦμαι) Τούρκος ἐπελθὼν σοβαρὸς ἐπέπληξε τοὺς ἀτάκτους (Στ. Α. Κουμανούδη, Ἡμερολόγιον 1845-1867, ἐκδ. Ἴκαρος, 1990, 64-65). Ὁ ἴδιος ἀργότερα, ὡς Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, συνεχίζει μὲ μεγαλύτερη ζέση τὸ ἴδιο ἔργο, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἀνώνυμος πού κάνει τὸν μεταθανάτιο ἐπαινό του (ΑΕ 1899, παρένθ. φύλλο): Τὸ ἔργον ὅμως, τὸ ὁποῖον ἰδιαίτερος ἠγάπησε καὶ εἰς ὃ τὸν πλεῖστον χρόνον τοῦ ἀφιέρωσε, τὸ ἔργον, ἔνεκα τοῦ ὁποῖου ἡ μνήμη αὐτοῦ θὰ μείνῃ ἐς αἰεὶ τετιμημένη καὶ παρ' ἡμῖν καὶ παρὰ τοῖς ἀλλοδαποῖς, εἶναι ἡ περισυλλογὴ καὶ σωτηρία τῶν ἀρχαίων μνημείων. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐπεδόθη ἅμα ἐγκατασταθεῖς ἐν Ἀθήναις καὶ ἔκτοτε ἐγένετο γνωστότατος τοῖς κατοικοῦσι τὸ ἄστυ τῆς Παλλάδος, διότι πάντες ἔβλεπον αὐτὸν περιτρέχοντα τὴν πόλιν καὶ τὰ προάστεια μετ' ἀόκνου ζήλου, εἰσερχόμενον εἰς αὐλὰς καὶ ὑπόγεια, παρακολουθοῦντα τὴν ἐκσκαφὴν θεμελίων, ἀντιγράφοντα ἐπιγραφάς, συλλέγοντα τεμάχια ἀγγείων καὶ φροντίζοντα περὶ διασώσεως καὶ τῶν ἐλαχίστων λειψάνων τῆς ἀρχαιότητος.

Δεκαπέντε ἡμέρες μετὰ τὴ δήλωση πώλησης ἀρχαίων δημοσιεύθηκε ἡ διάψευσή της: Δὲν τὸ ἐννοοῦσα ποτέ, οὔτε κατὰ διάνοια οὔτε ὑπῆρξε μιὰ τέτοια δήλωση μὲ νοηματικὸ περιεχόμενο περὶ τοῦ ἐνδεχομένου πώλησης ἀρχαίου τῆς πολιτιστικῆς μας κληρονομιάς (Καθημερινή, 20.7.91). Πρέπει νὰ δεχτεῖ κανεὶς τὴν καθυστερημένη ἀποκήρυξη τῆς δήλωσης, γιατί τὸ ἀντίθετο θὰ βάραινε ὄχι μόνο τὸν ὑπουργὸ ἀλλὰ ὅλους μας.

Μια σοβαρή πολιτική πράξη όπως ή ίδρυση μουσείου στο Έξωτερικό πρέπει να έχει κάποια θεωρητικά στηρίγματα που να βαραίνουν τόσο στη συνείδηση του ανθρώπου, ώστε να του επιτρέπουν να αντιμετωπίσει θύελλες αιτιολογημένων αντιδράσεων, όπως συμβαίνει με το θέμα που μας απασχολεί. Λέγει λοιπόν ο ύπουργός ότι στην περίπτωση του Μουσείου της Λωζάννης *πρόκειται για μια έθνική μάχη, στην οποία έχουμε μια άστειρευτη πολιτιστική πανοπλία και ύπεροχή, από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα. Σε μια εποχή που καταργούνται τα σύνορα, που γίνεται γύρω μας μια κοσμογονία, είναι θέμα μεγάλης πολιτικής ευθύνης ή προβολή της έθνικής μας ταυτότητας. Μια αντίθετη άποψη μπορεί να είναι ή συνισταμένη του πατριωτισμού;* (Καθημερινή, 19.7.91).

Σε άλλα σημεία του τεύχους τούτου ύποδεικνύονται τρόποι καλύτεροι για την προβολή της Έλλάδος και τη διεξαγωγή της πολιτιστικής μάχης. "Όλα ξεκινούν από μια λανθασμένη βάση. Οί πολιτικοί, οί διπλωμάτες, οί τραπεζίτες, οί κεφαλαιοϋχοι, οί βιομήχανοι, οί στρατιωτικοί, οί μυστικές ύπηρεσίες, δέν πρόκειται να έπηρεαστούν ύπερ των έλληνικών έθνικών συμφερόντων από την ίδρυση μουσείων στο Έξωτερικό. Αυτό θα γινόταν μόνον αν τα συμφερόντά τους ταυτίζονταν με τα έλληνικά, κάτι που δέν συμβαίνει." Αν πάλι θέλουμε να έπηρεάσουμε ευρύτερους κύκλους ανθρώπων πρέπει να μεταχειριστούμε άλλους τρόπους, που προϋποθέτουν άλλη όργάνωση του Έπουργείου Πολιτισμού, διαφορετική από την πανηγυριώτικη που έχουμε.

"Αν ή αντίθετη άποψη πρὸς όσα γίνονται θεωρείται ότι δέν δείχνει πατριωτισμό, τότε το μεγαλύτερο μέρος των Έλλήνων έπιστημόνων, δημοσιογράφων, καλλιτεχνών δέν είναι πατριώτες και την ιδιότητα του πατριώτη έχουν μόνο δώδεκα πρόσωπα, όσα μέλη του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου ψήφισαν ύπερ της ίδρυσης του Μουσείου Λωζάννης, και φυσικά και ο ύπουργός.

Μια τελευταία δήλωση του ύπουργού Πολιτισμού αποδίδει σε ανθρώπους που κατ' έξοχήν έρχονται σε έπαφή με ξένους, ταξιδεύουν και γνωρίζουν τί συμβαίνει έξω, τάσεις απομονωτισμού:

Μήπως πρόκειται για μια φορτισμένη συλλογιστική που οδηγεί σε άδιέξοδο αυτούς που ύποστηρίζουν ότι ή πολιτιστική μας κληρονομιά, που αποτελεί αδιάσπαστη συνέχεια, θα πρέπει να μείνει περιφραγμένη στα έθνικά σύνορα; (Καθημερινή, 19.7.91).

Κανείς από όσους αντίτιθενται στην εξαγωγή των αρχαίων δέν το ύποστηρίζει παρασυρμένος από ανόητο έθνικισμό. Η έθνική μας κληρονομιά (όχι πολιτιστική) αυτόνοητο είναι ότι πρέπει να μείνει μέσα στα έθνικά σύνορα. Αυτό κάνουν και οί Γάλλοι και οί Άγγλοι και οί Γερμανοί και οί Δανοί και περισσότερο οί Άμερικανοί, ακόμη και για τα αρχαία που μας έχουν λεηλατήσει είτε φανερά είτε μέσω των μισθωμένων αρχαιοκαπήλων. Η οικονομική πολιτική, ή πολιτική ανάπτυξης

πού ακολουθείται από το 1950, κατέστρεψε σχεδόν τὰ ἀρχαῖα, τοὺς τόπους καὶ τὴν ἀντίληψη τῶν Ἑλλήνων γι' αὐτά.

Τώρα ἄρχισαν νὰ μὴν εἶναι ἀνεκτὰ καὶ αὐτὰ πού βρῖσκονται στὰ μουσεῖα. Ὅσο γρηγορότερα τὰ στείλουμε ἔξω τόσο καλύτερα. Καὶ θὰ ὑπάρξει καὶ κάποιο διάφορο γιὰ πολλοὺς.

Κυβέρνηση - Ελγιν

Αρχαῖο πνεῦμα
αθάνατο καὶ
...ελβετικό!

Ευκαιρία προβολῆς μας
το Μουσείο στη Λωζάννη

ΑΙ-ΩΝΙΑ ΕΛΛΑΣ

Τι Λωζανη, τι Κοζάνη!

Πολιτισμός: S.O.S.

Το ΚΑΣ φρενάρει τὴν εξαγωγή ἀρχαιοτήτων

Οχι κύριε Τζαννετάκη

Μόνη θέση τοῦ Ολυμπιακοῦ Μουσείου, ἡ Ολυμπία

Τζαννετάκης κατὰ ἀρχαιολόγων

Σάλος γιὰ το Μουσείο Λωζάννης

Τζ. Τζαννετάκης:
παρερμηνεύθησαν
οι δηλώσεις μου

Αρχαιοκάπηλος
το κράτος

Γραικυλισμοῦ ἐπίλογος καὶ ιεροσυλίας ἀντίλογος

Η ΑΡΠΑΓΗ (ΜΙΚΡΟ ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ)

Ἡ ὑπαρξὴ τόσων χιλιάδων μουσείων καὶ συλλογῶν στὸ Ἐξωτερικό, γεμάτων ἑλληνικὰ ἀρχαῖα, ἔχει γίνεи ἀναγκαστικὰ παραδεκτὴ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας καὶ μάλιστα τοὺς ἀρχαιολόγους, οἱ ὅποιοι ταξιδεύουν ἐπίτηδες γιὰ νὰ ἰδοῦν καὶ νὰ σπουδάσουν τὰ προγονικὰ ἔργα. Σπάνια ἀσχολοῦνται καὶ μὲ τὸν τρόπο καὶ τὸν χρόνο κτήσης τῶν ἀρχαίων καὶ πολλὲς φορὲς ἐνστικτωδῶς, ὡς μέρος μιᾶς πνευματικῆς οἰκονομίας, ἀπωθοῦν σχετικὲς σκέψεις. Τὸ νὰ ὑπενθυμίζουμε στὸν ἑαυτὸ μας οἰκεία κακὰ καὶ τὰ ἀναριθμητὰ δυστυχήματά μας δὲν ὠφελεῖ οὔτε εἶναι πολλὲς φορὲς σκόπιμο. Εἶναι ὅμως ἀναγκαῖα ἡ γνώση τοῦ παρελθόντος γιὰ νὰ ἀποφύγουμε ἐπανάληψη δυσάρεστων καταστάσεων. Ἡ ἐκλεκτικὴ ὑπενθύμιση περιπτώσεων ἀρπαγῆς ἀρχαίων ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ποὺ ἀκολουθεῖ εἶναι χρήσιμη καὶ δίνει ἀφορμὴ γιὰ ὠφέλιμες σκέψεις.

Ἡ ἀναδρομὴ θὰ γίνεи μόνο μέσω ἑλληνικῶν κειμένων καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀπὸ τοὺς Περσικοὺς πολέμους. Πρῶτος ἀρπαγὰς στὴν ἀνθολογία μας εἶναι ὁ Ξέρξης, τὸ 480 π.Χ.:

Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα κατελήφθη αὐτοῦ, ὅσα Ξέρξης ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἄγων ἤλθε, τὰ τε ἄλλα καὶ Ἀρμοδίου καὶ Ἀριστογείτονος χαλκαὶ εἰκόνες, καὶ ταύτας Ἀθηναῖοις ὀπίσω πέμπει Ἀλέξανδρος, καὶ νῦν κεῖνται Ἀθήνησιν ἐν Κεραμεικῷ αἱ εἰκόνες, ἧ ἄνιμεν ἐς πόλιν, καταντικρὺ μάλιστα τοῦ Μητρώου, οὐ μακρὰν τῶν Εὐδανέμων (Ἀρριανοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀνάβασις III, 16, 7).

Ἄν παραλείψουμε τὸν Ξέρξη μποροῦμε νὰ εἰποῦμε πῶς ἡ ἀρχὴ τῆς λεηλασίας τῶν ἔργων τέχνης ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς πόλεις καὶ ἱερὰ γίνεиτα μὲ τὸν M. Claudius Marcellus, ὁ ὅποιος κατέλαβε, τὴν ἀνοιχτὴ τοῦ 211 π.Χ., τὶς Συρακοῦσες. Τὰ ἔργα τέχνης ποὺ βρῆκε ἐκεῖ τὰ θεώρησε πολεμικὴ λεία καὶ τὰ μετέφερε στὴ Ρώμη τὴν ὁποία, γεμάτη τότε ὄπλων βαρβαρικῶν καὶ λαφύρων ἐναίμων, στόλισε μὲ πράγματα πρωτόφαντα γιὰ τοὺς Ρωμαίους:

Τὸν δὲ Μάρκελλον ἀνακαλουμένων τῶν Ῥωμαίων ἐπὶ τὸν ἐγχώριον καὶ σύνοικον πόλεμον, ἐπανερχόμενος τὰ πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν ἐν Συρακούσαις ἐκίνησεν ἀναθημάτων, ὡς αὐτῷ τε πρὸς τὸν θρίαμβον ὄψις εἶη καὶ τῇ πόλει κόσμος. Οὐδὲν γὰρ εἶχεν οὐδ' ἐγίνωσκε πρότερον τῶν κομψῶν καὶ περιττῶν, οὐδὲ ἦν ἐν αὐτῇ τὸ χάριεν τοῦτο καὶ γλαφυρὸν ἀγαπώμενον, ὄπλων δὲ βαρβαρικῶν καὶ λαφύρων ἐναίμων ἀνάπλεως οὔσα καὶ περιεστεφανωμένη θριάμβων ὑπομνήμασι καὶ τροπαίοις οὐχ ἰλαρόν, οὐδ' ἀφρον οὐδὲ δειλῶν ἦν θέαμα καὶ τρυφόντων θεατῶν, ἀλλ' ὥσπερ Ἐπαμεινώνδας τὸ Βοιωτικὸν πεδῖον Ἀρεως ὀρχήστραν, Ξενοφῶν δὲ τὴν Ἐφεσον πολέμου ἐργαστήριον, οὕτως ἂν μοι δοκεῖ τις τότε

τὴν Ῥώμην κατὰ Πίνδαρον «βαθυπτολέμου τέμενος Ἄρεως» προσεπειν (Πλούταρχου Μάρκελλος 21, 1-2).

Λίγα χρόνια ἀργότερα, τὸ 209 π.Χ., ὁ Q. Fabius Maximus καταλαμβάνει τὸν Τάραντα καὶ τὸν λεηλατεῖ. Ἀνάμεσα στὰ ἔργα τέχνης ποὺ βρίσκονταν ἐκεῖ ἦταν δύο χάλκινα κολοσσικά ἀγάλματα, δημιουργήματα τοῦ Λυσίππου, εἰκόνα τοῦ Δία στὴν ἀγορὰ καὶ καθιστὸς Ἡρακλῆς στὴν ἀκρόπολη τῆς πόλης. Τὸ δεύτερο ἄγαλμα μεταφέρθηκε στὴ Ῥώμη καὶ ἰδρύθηκε στὸ Καπιτώλιο. Μετὰ ἀπὸ ἀρκετοὺς αἰῶνες μεταφέρθηκε στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἔχει δὲ [ὁ Τάρας] γυμνάσιόν τε κάλλιστον καὶ ἀγορὰν εὐμεγέθη, ἐν ἧ καὶ ὁ τοῦ Διὸς ἴδρυται κολοσσὸς χαλκοῦς, μέγιστος μετὰ τὸν Ῥοδίω. μεταξὺ δὲ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ στόματος ἢ ἀκρόπολις, μικρὰ λείψανα ἔχουσα τοῦ παλαιοῦ κόσμου τῶν ἀναθημάτων· τὰ γὰρ πολλὰ τὰ μὲν κατέφθειραν Καρχηδόνιοι, λαβόντες τὴν πόλιν, τὰ δ' ἔλαφουραγώγησαν Ῥωμαῖοι, κρατήσαντες βιαίως· ὧν ἔστι καὶ ὁ Ἡρακλῆς ἐν τῷ Καπετωλίῳ χαλκοῦς κολοσσικός, Λυσίππου ἔργον, ἀνάθημα Μαξίμου Φαβίου τοῦ ἐλόντος τὴν πόλιν (Στράβωνος Γεωγραφικῶν 6, 3, 1).

Ὁ ὕπατος τοῦ 189 π.Χ. M. Fulvius Nobilior ἀνέλαβε τὸν πόλεμο κατὰ τῶν Αἰτωλῶν. Πολιόρκησε τὴν Ἀμβρακία ἢ ὁποῖα ὁμως συνθηκολόγησε. Ἡ πόλη γυμνώθηκε ἀπὸ τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν καὶ τοὺς ἀνδριάντες τῶν θνητῶν ποὺ στόλισαν τὸν θρίαμβο τοῦ νικητῆ στὴ Ῥώμη, τὸ 187 π.Χ.: ὁ δὲ Μάρκος παραλαβὼν τὴν Ἀμβρακίαν τοὺς μὲν Αἰτωλοὺς ἀφήκεν ὑποσπόνδους, τὰ δ' ἀγάλματα καὶ τοὺς ἀνδριάντας καὶ τὰς γραφὰς ἀπήγαγεν ἐκ τῆς πόλεως, ὄντα καὶ πλείω διὰ τὸ γεγονέναι βασιλείον Πύρρου τὴν Ἀμβρακίαν (Πολυβίου Ἱστοριῶν 21, 30, 9).

Ἀπὸ τοὺς πλέον ἄξεστους Ῥωμαίους στρατιωτικοὺς ἦταν ὁ Μόμμιος, ὁ καταστροφεὴς τῆς Κορίνθου τὸ 146 π.Χ. Στὴ δῆωση τῆς πόλης ἦταν παρῶν ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος, μικρὴ περιγραφὴ τοῦ ὁποῖου ἀκολουθεῖ. Διηγεῖται πὼς εἶδε στρατιῶτες νὰ παίξουν ζάρια ἐπάνω σὲ ζωγραφικοὺς πίνακες, μάλιστα πάνω στὸν πίνακα τοῦ Θηβαίου ζωγράφου Ἀριστείδου ποὺ εἰκόνιζε τὸν Διόνυσο. Ἄλλος διάσημος πίνακας τοῦ ζωγράφου ἦταν ἐκεῖνος ποὺ εἰκόνιζε τὸν Ἡρακλῆ μετὰ τὸν φαρμακερὸ χιτῶνα ποὺ τοῦ ἔδωσε ἡ Δηιάνειρα, λεία καὶ αὐτὸς τοῦ Μομμίου: Πολύβιος δὲ τὰ συμβάντα περὶ τὴν ἄλωσιν ἐν οἴκτου μέρει λέγων προστίθησι καὶ τὴν στρατιωτικὴν ὀλιγωρίαν τὴν περὶ τὰ τῶν τεχνῶν ἔργα καὶ τὰ ἀναθήματα· φησὶ γὰρ ἰδεῖν παρῶν ἐρριμμένους πίνακας ἐπ' ἐδάφους, πεττεύοντας δὲ τοὺς στρατιώτας ἐπὶ τούτων, ὀνομάζει δ' αὐτῶν Ἀριστείδου γραφὴν τοῦ Διονύσου, ἐφ' οὗ τινες εἰρήσθαι φασὶ τὸ «οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον», καὶ τὸν Ἡρακλέα τὸν καταπονούμενον τῷ τῆς Δηιανείρας χιτῶνι (Πολυβίου Ἱστοριῶν 39, 2).

Ὁ Δίων Χρυσόστομος κακίζει τὸν Μόμμιο ποὺ ἄρπαξε λατρευτικὸ ἄγαλμα τοῦ Ποσειδῶνος Ἴσθμίου καί, «φεῦ τῆς ἀμαθίας», τὸ ἀφιέρωσε

στὸν Δία, ἄγαλμα τοῦ βασιλιᾶ Φιλίππου Β΄ ἀπὸ τὶς Θεσπιῆς ὀνόμασε Δία καὶ δύο ἀγάλματα νέων τὰ ἐμφάνισε ὡς τοὺς γέροντες Νέστορα καὶ Πρίαμο: *εἶτα ἐγὼ ταῦτα ἐπιστάμενος ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὐδὲ τῶν θεῶν φεΐδονται, ἀνδριάντος ὑμᾶς φροντίσαι δοκῶ; καὶ τοὺς μὲν ἄλλους σιγήσειν μοι δοκῶ, ἀλλὰ τὸν Ἴσθμιον, τὸν ἀγωνοθέτην τὸν ὑμέτερον, Μόμιος ἐκ βάθρων ἀνασπάσας ἀνέθηκε τῷ Δίῳ, φεῦ τῆς ἀμαθίας, τὸν ἀδελφὸν ὡς ἀνάθημα, ἄνθρωπος ἀπαίδευτος καὶ μηδενὸς τῶν καλῶν πεπειραμένος. ὃς Φίλιππον μὲν τὸν Ἀμύντου, ὃν ἐκ Θεσπιῶν ἔλαβεν, ἐπέγραψε Δία καὶ τοὺς ἐκ Φενεοῦ νεανίσκους τὸν μὲν Νέστορα, τὸν δὲ Πρίαμον. ὁ δὲ δῆμος ὁ τῶν Ῥωμαίων, τοῦτ' ἐκείνο, αὐτοὺς ἐκείνους ὁρᾶν ᾤοντο, ὁρῶν Ἀρκάδας ἐκ Φενεοῦ (Δίων Χρυσόστομος, Κορινθιακὸς 37, 42).*

Ὁ L. Cornelius Sulla κατὰ τὸν πόλεμο ἐναντίον τοῦ Μιθριδάτη, βασιλιᾶ τοῦ Πόντου (88-84 π.Χ.), λεηλάτησε πόλεις καὶ ἱερὰ γιὰ νὰ ἐξοικονομήσει τὰ ἀναγκαῖα χρήματα: ἐπιλειπούσης δὲ τῆς ὕλης διὰ τὸ κόπτεσθαι πολλὰ τῶν ἔργων περικλῶμενα τοῖς αὐτῶν βριθεσι καὶ πυρπολεῖσθαι βαλλόμενα συνεχῶς ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐπεχείρησε τοῖς ἱεροῖς ἄλσεσι, καὶ τὴν τε Ἀκαδημειαν ἔκειρε δενδροφορωτάτην προαστείων οὐσαν καὶ τὸ Λύκειον. ἐπεὶ δὲ καὶ χρημάτων ἔδει πολλῶν πρὸς τὸν πόλεμον, ἐκίνει τὰ τῆς Ἑλλάδος ἄστυα, τοῦτο μὲν ἐξ Ἐπιδαύρου, τοῦτο δὲ ἐξ Ὀλυμπίας, τὰ κάλλιστα καὶ πολυτελέστατα τῶν ἀναθημάτων μεταπεμπόμενος. ἔγραψε δὲ καὶ τοῖς Ἀμφικτύοσιν εἰς Δελφοὺς ὅτι τὰ χρήματα τοῦ θεοῦ βέλτιον εἶη κομισθῆναι πρὸς αὐτόν (Πλουτάρχου Σύλλας 12, 3).

Τὴν ἄλωση τῆς Ἀθήνας ἀπὸ τὸν Σύλλα, τὴν 1 Μαρτίου τοῦ 86 π.Χ., ἀκολούθησε ἡ λεηλασία. Ἀνάμεσα στὰ ἔργα τέχνης ποὺ σύλησε ἦταν καὶ πίνακας τοῦ ζωγράφου Ζεῦξιδος (5ος π.Χ. αἰ.), ποὺ εἰκόνιζε θηλυκὴ κένταυρο μὲ τὸ παιδί της. Ὁ πίνακας κατὰ τὴ διήγηση τοῦ Λουκιανοῦ χάθηκε σὲ ναυάγιο: ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις τολμήμασι καὶ θήλειαν Ἴπποκένταυρον ὁ Ζεῦξις οὗτος ἐποίησεν, ἀνατρέφουσάν γε προσέτι παιδίῳ Ἴπποκενταύρῳ διδύμῳ κομιδῇ νηπίῳ. τῆς εἰκόνοσ ταύτης ἀντίγραφός ἐστι νῦν Ἀθήνησι πρὸς αὐτὴν ἐκείνην ἀκριβεῖ τῇ στάθμῃ μετενηνεγμένη. τὸ ἀρχέτυπον δὲ αὐτὸ Σύλλας ὁ Ῥωμαίων στρατηγὸς ἐλέγετο μετὰ τῶν ἄλλων εἰς Ἰταλίαν πεπομφέναι, εἶτα περὶ Μαλέαν οἶμαι καταδύσης τῆς ὀγκάδος ἀπολέσθαι ἅπαντα καὶ τὴν γραφὴν (Λουκιανοῦ Ζεῦξις ἢ Ἀντίοχος 3).

Ἡ διήγηση τῶν ἀρπαγῶν ἔργων τέχνης ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἶναι μεγάλη καὶ ἐκτείνεται σ' ὅλες τὶς ἐποχές. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα οἱ ἐπίσημες ἀρπαγὲς διήρκεσαν ἕως τὸ 1944. Βούλγαροι, Γερμανοί, Ἰταλοὶ λεηλάτησαν κατὰ τὸν τελευταῖο πόλεμο χώρους καὶ μουσεῖα. Πρόσφατα ἐντελῶς Ἑλβετὸς συλλογέας ἐπανεφερε στὴν Ἑλλάδα χαλκᾶ τοῦ Μουσείου τῆς Σάμου ποὺ εἶχαν κλαπεῖ κατὰ τὸν πόλεμο. Τὴ σύντομη ἀναδρομὴ θὰ κλείσουμε μὲ τὴ γνωστότερη ἀρπαγὴ ἔργων τέχνης, αὐτὴ

πού διέπραξε ο Elgin, Σκῶτος εὐγενής, γιὰ τὸν ὁποῖο ὑπάρχει τὸ ἐπίγραμμα πού ἀποδίδεται στὸν Byron ὡς χαρακτηρισμὸς τῆς πράξης του:

quod non fecerunt Goti hoc fecerunt Scoti.

Ἡ μεγαλύτερη λοιπὸν ἀρπαγὴ ἔργων τέχνης ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἡ πλέον μυσερή, εἶναι αὐτὴ τῶν γλυπτῶν τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τὸν Ἑλγιν. Δὲν ἦταν Ρωμαῖος οὔτε Βενετὸς στρατηγὸς ἀλλὰ ἓνας μίζερος μικρέμπορος πού τεμάχισε τὰ μεγαλύτερα δημιουργήματα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης γιὰ χρηματισμὸ. Ἄν ζοῦσε σήμερα θὰ ἦταν, ὅπως ἴσως, ἔμπορος ναρκωτικῶν. Τότε, τὸ 1801, ἦταν πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας στὴν Κωνσταντινούπολη. Ὁ βανδαλισμὸς του ἔγινε δυνατὸς καὶ «νόμιμος» μὲ φερμάνι τοῦ Καϊμακάμ Πασᾶ, ἀναπληρωτῆ τοῦ Μεγάλου Βεζύρη. Τὸ φερμάνι εἶχε ὑποσχεθεῖ νὰ δημοσιεύσει ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς (ΑΕ 1837, 6), κάτι πού δὲν ἔκαμε. Ὁ Ἰωάννης Γεννάδιος (Ὁ Λόρδος Ἑλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπίδρομοίς, 13 κέ.) ἀσχολεῖται διὰ μακρῶν μὲ τὸ φερμάνι χωρὶς νὰ δίνει τὸ κείμενό του. Ἀγγλικὴ μετάφραση ἀπὸ ἰταλικὴ μετάφραση τοῦ τουρκικοῦ πρωτοτύπου δημοσιεύτηκε τὸ 1871 ἀπὸ τὸν Adolf Michaelis (*Der Parthenon*, 355-356), καὶ αὐτὴ τῆ μετάφραση πού ἀρχαῖζει ἐκσυγχρονίζει ὁ William St. Clair (*Lord Elgin and the Marbles*, Oxford 1983, 89-90) χρησιμοποιοῦντας πάλι ἰταλικὴ μετάφραση (ἢ ἴδια μὲ τοῦ Michaelis;) πού ἐκπύνησε ὁ Pisani, διερμηνέας-μεταφραστῆς τῆς Ἀγγλικῆς Πρεσβείας στὴν Κωνσταντινούπολη. Τμῆμα τοῦ φερμανιοῦ μεταφρασμένο δημοσιεύει ὁ Κυριάκος Σιμόπουλος (*Ξένοι ταξιδιωτὲς στὴν Ἑλλάδα*, τ. Γ1, 560-561). Ἡ ἐδῶ πλήρης μετάφραση ἔγινε ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ Michaelis.

Σὲ εἰδοποιοῦμε, ὅτι ὁ εἰλικρινὴς Φίλος ἢ Ἐξοχότητά του Λόρδος Ἑλγιν Ἐκτακτὸς Πρεσβευτῆς ἀπὸ τὴν Ἀγγλικὴ Αὐλὴ στὴν Πύλη τῆς Εὐτυχίας, μᾶς ἔχει βεβαιώσει ὅτι εἶναι γνωστὸ πὼς οἱ περισσότερες Φράγκικες [χριστιανικὲς] Αὐλὲς ἐπιθυμοῦν νὰ διαβάσουν καὶ νὰ μελετήσουν τὰ βιβλία, γλυπτὰ καὶ ἄλλα ἐπιστημονικὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ὅτι εἰδικότερα, οἱ ὑπουργοί, φιλόσοφοι, ἐπίσκοποι καὶ ἄλλοι σημαίνοντες Ἀγγλοὶ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ γλυπτὰ πού ἔχουν μείνει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν προαναφερθέντων Ἑλλήνων καὶ τὰ ὁποῖα βρίσκονται στίς ἀκτὲς τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ σὲ ἄλλες περιοχάς· καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἔχουν στείλει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀνθρώπους γιὰ νὰ ἐξερευνήσουν καὶ νὰ ἐξετάσουν τὰ ἀρχαῖα κτίρια καὶ γλυπτὰ. Καὶ πὼς ἐπειδὴ ὀρισμένοι φιλότεχνοι τῆς Ἀγγλικῆς Αὐλῆς θέλουν νὰ δοῦν τὰ ἀρχαῖα κτίρια καὶ τὰ περιεργὰ γλυπτὰ στὴν Πόλη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὰ παλαιὰ τεῖχη πού σώζονται ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν Ἑλλήνων, πού βρίσκονται τώρα στὸ ἐσωτερικὸ μέρος τοῦ προαναφερθέντος τόπου· ὅθεν αὐτὸς [δηλ. ὁ πρεσβευτῆς] ἔχει

προσλάβει πέντε Ἄγγλους ζωγράφους πού μένουν τώρα στην Ἀθήνα, γιά νά παρατηρήσουν καί νά ἐξετάσουν καί ἐπίσης νά ἀντιγράψουν τὰ γλυπτά πού υπάρχουν ἐκεῖ ἀπό τήν ἀρχαιότητα. Κι ἀκόμη μᾶς ἔχει ζητήσει, εἰδικά γι' αὐτή τή φορά, νά γραφεῖ καί νά διαταχθεῖ ὅτι γιά ὅσον καιρὸ οἱ προαναφερθέντες ζωγράφοι θά μπαίνουν καί θά βγαίνουν στό φρούριο αὐτῆς τῆς πόλης, πού εἶναι ὁ τόπος τῆς μελέτης, καί θά τοποθετοῦν ἰκριώματα γύρω ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο Ναὸ τῶν Εἰδώλων πού ὑπάρχει ἐκεῖ· καί θά κατασκευάζουν ἐκμαγεῖα τῶν προαναφερθέντων κοσμημάτων καί γλυπτῶν σὲ κονίαμα ἢ γύψο· καί θά καταμετροῦν τὰ λείψανα τῶν ἄλλων ἐρειπωμένων οἰκοδομημάτων πού βρίσκονται ἐκεῖ· καί θά σκάβουν, ὅταν τὸ κρίνουν ἀπαραίτητο, τὰ θεμέλια γιά νά ἀνακαλύψουν ἐπιγραφές πού μπορεῖ νά ἔχουν καλυφθεῖ ἀπὸ σκουπίδια· νά μὴν ὑπάρξει καμιά διακοπὴ οὔτε ἐμπόδιο στην ἐργασία τους ἀπὸ τὸν Δισδάρη ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο πρόσωπο· κανεὶς νά μὴν ἀναμειχθεῖ μὲ τὰ ἰκριώματα ἢ τὰ ἐργαλεῖα πού μπορεῖ νά χρειαστοῦν στίς ἐργασίες τους· καί πὼς ὅταν θελήσουν νά πάρουν μαζί τους θραύσματα πέτρας πού φέρουν παλιὲς ἐπιγραφές ἢ γλυπτά, νά μὴν ὑπάρξει καμιά ἀντίρρηση.

Σοῦ γράψαμε λοιπὸν αὐτὸ τὸ γράμμα καί τὸ στείλαμε μὲ τὸν κύριο Philip Hunt μὲ τὸν σκοπὸ μόλις ἀντιληφθεῖς τὴ σημασία του, πὼς ἐκφράζει δηλαδὴ τὴν σαφὴ ἐπιθυμία καί ὑπόσχεση τοῦ Μεγαλειοτάτου Σουλτάνου, προικισμένου μὲ ὅλες τὶς ἐξέχουσες ιδιότητες, νά εὐνοήσῃ αἰτήσεις ὅπως ἡ προαναφερθεῖσα, σύμφωνα μὲ ὅσα συνοδεύουν τὴ φιλία, τὴν τιμιότητα, τὴ συμμαχία καί τὴν καλὴ θέληση πού ὑπάρχει ἀπὸ πολὺ παλιὰ μεταξὺ τῆς Ὑψηλῆς καί πάντοτε κραταιᾶς Ὀθωμανικῆς Αὐλῆς καί αὐτῆς τῆς Ἀγγλίας καί πού αὐξάνει ἐμφανῶς καί ἀπὸ τίς δύο Αὐλές· εἰδικά, καθὼς δὲν ὑπάρχει κίνδυνος ἂν τὰ προαναφερθέντα γλυπτά καί κτίρια παρατηρηθοῦν καί σχεδιαστοῦν. Ἄφοῦ λοιπὸν ἐκπληρωθοῦν τὰ ὅσα ἐπιβάλλει ἡ φιλοξενία καί γίνουν δεκτοὶ μὲ τὸν πρέποντα τρόπο οἱ προαναφερθέντες καλλιτέχνες σύμφωνα μὲ τὴ σημαντικὴ αἴτηση τοῦ προαναφερθέντος πρεσβευτῆ καί ἐπειδὴ εἶναι ὑποχρέωση γιά μᾶς νά ἐξασφαλίσουμε ὅτι δὲν θά βροῦν κανένα ἐμπόδιο περπατώντας, παρατηρώντας ἢ μελετώντας τὰ γλυπτά καί τὰ κτίρια πού θέλουν νά σχεδιάσουν καί νά ἀντιγράψουν· καί σὲ ὁποιαδήποτε ἀπὸ τίς ἐργασίες τους, ἴδρυσης ἰκριωμάτων ἢ χρησιμοποίησης διαφόρων ἐργαλείων· ἡ ἐπιθυμία μας εἶναι μόλις φτάσει τὸ γράμμα αὐτὸ νά χρησιμοποιήσεις ὅλη σου τὴν ἐπιμέλεια γιά νά ἐνεργήσεις σύμφωνα μὲ τίς ἐπιδιώξεις τοῦ Πρεσβευτῆ γιά ὅσον καιρὸ οἱ προαναφερθέντες καλλιτέχνες πού μένουν σ' αὐτὸ τὸ μέρος θά μπαίνουν καί θά βγαίνουν στό φρούριο τῶν Ἀθηνῶν πού εἶναι ὁ τόπος τῆς μελέτης· ἢ θά στήνουν ἰκριώματα γύρω ἀπὸ

τὸν ἀρχαῖο Ναὸ τῶν Εἰδώλων ἢ θὰ κατασκευάζουν ἐκμαγεῖα μὲ κιμωλία ἢ γύψο τῶν προαναφερθέντων κοσμημάτων καὶ γλυπτῶν, ἢ θὰ καταμετροῦν τὰ λείψανα ἄλλων κατεστραμμένων κτιρίων, ἢ θὰ σκάβουν, ὅταν τὸ κρίνουν ἀπαραίτητο, τὰ θεμέλια σὲ ἀναζήτηση ἐπιγραφῶν μέσα στὰ μάζα· νὰ μὴν ἐνοχληθοῦν ἀπὸ τὸν προαναφερθέντα Δισδάρη ἢ ἀπὸ ἄλλα ἄτομα· οὔτε ἀπὸ σένα στὸν ὁποῖο ἀπευθύνεται αὐτὸ τὸ γράμμα· καὶ κανένας νὰ μὴν ἀναμειχθεῖ μὲ τὰ ἱκριώματα ἢ τὰ ἐργαλεῖα τοὺς οὔτε νὰ τοὺς ἐμποδίσει νὰ πάρουν ὁποιοδήποτε κομμάτι πέτρας μὲ ἐπιγραφές καὶ γλυπτά. Νὰ συμπεριφερθεῖτε ὅπως ἔχει διαταχθεῖ.

Ἡ ἀρπαγὴ τῶν γλυπτῶν τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τὸν Ἑλγιν, τῶν γλυπτῶν τῆς Ἀφαιίας καὶ τῆς Φιγαλείας, εἶναι συστηματικὲς πειρατικὲς ἐπιδρομές, συνέχιση —κατὰ τὴ μέθοδο καὶ τὴ νοοτροπία— τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἰσπανῶν καὶ τῶν Πορτογάλων στὴ Νότια Ἀμερικὴ καὶ τὸ Μεξικό. Ἀποτελοῦν τὴν τελευταία φάση τῶν πρὸ τῆς ἐθνικῆς ἀπελευθερώσεως ἀρχαιοκαπηλικῶν ἐπιχειρήσεων. Μὲ τὴν ἴδρυση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους θὰ ἀρχίσει συστηματικὴ προσπάθεια ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες ἀρχαιολόγους διάσωσης τῶν ἀρχαίων τῆς ἐλεύθερης Ἑλλάδος. Ἡ ἀρχαιοκαπηλία, ἡ ὁποία ἀσκεῖται καὶ σήμερα, θὰ χαρακτηριστεῖ ὡς ἐθνικὴ ντροπὴ, ὡς μάλιστα, καὶ οἱ ἀρχαιοκάπηλοι θὰ θεωρηθοῦν ἐγκληματίες κατὰ τοῦ ἔθνους. Ὡς τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα θὰ ὑπάρξει μιὰ σταδιακὰ αὐξανόμενη ἔξαρση τῆς δράσης τῶν ἀρχαιοκαπήλων, ἡ ὁποία θὰ μποροῦσε νὰ παραλληλιστεῖ μὲ τὴν ἔξαρση τῆς λεγόμενης τουριστικῆς ἀνάπτυξης καὶ καταστροφῆς τοῦ τόπου στὶς ἡμέρες μας. Ἡ ἀνάπτυξη αὐτὴ τῆς ἀρχαιοκαπηλίας, ἡ ὁποία χρηματοδοτεῖται ἀπὸ τοὺς ξένους συλλογεῖς καὶ τὰ ξένα μουσεῖα, εἶναι ἓνα μεγάλο κεφάλαιο τῆς ἀρχαιολογικῆς μας ἱστορίας πού χρειάζεται ιδιαίτερη ἐκθεση.

Οἱ ἀρχαῖοι φρόντιζαν γιὰ τὶς εἰκόνες τῆς λατρείας καὶ τὰ ἀντικείμενα τῆς τέχνης. Καμία πόλη δὲν προσέβαλλε τοὺς θεοὺς τῆς ἄλλης οὔτε τὴν στεροῦσε ἀπὸ τὰ κειμήλιά της. Οἱ Ρωμαῖοι ἦταν ἐκεῖνοι πού ἄρχισαν καὶ συστηματοποίησαν τὴν ἀρπαγὴ τῶν καλλιτεχνημάτων, συνήθεια πού ἐπεκτάθηκε ἀπὸ τοὺς νικητὲς καὶ θριαμβευτὲς στρατηγούς καὶ σὲ κατώτερους ὑπαλλήλους τῆς αὐτοκρατορίας. Τέτοιες καταχρήσεις προσπαθοῦν νὰ ἀποτρέψουν ὁ αὐτοκράτορας Αὐγουστος καὶ ὁ Μάρκος Ἀγρίππας τὸ 27 π.Χ., μὲ τὸ διάταγμα ἀπὸ τὴν Κύμη τῆς Αἰολίδος στὴ Μ. Ἀσία, τὸ ὁποῖο ἀκολουθεῖ (R. K. Sherk, *Roman Documents from the Greek East*, 313 ἀρ. 61). Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ διατάγματος δείχνει καὶ τὴν ἔκταση τῶν καταχρήσεων:

[A]ὐτοκράτωρ Καῖσαρ Θεοῦ υἱὸς Σεβαστὸς [-]

[M]ᾶρκος Ἀγρίπας Λευκίου υἱὸς ὕπατοι ε[- -]

- 3 [Εἶ]τινες δημόσιοι τόποι ἢ ἱεροὶ ἐν πόλεσ[ι- -]
 [π]όλεως ἐκάστης ἐπαρχείας εἰσὶν εἴτε τι[νά ἀναθή]-
 ματα τούτων τῶν τόπων εἰσὶν ἔσονταί [τε, μηδεῖς]
 6 [τ]αῦτα αἰρέτω μηδὲ ἀγοραζέτω μηδὲ ἀπο[τίμημα]
 [ἢ] δῶρον λαμβανέτω. ὃ ἂν ἐκεῖθεν ἀπενη[νεγμένον]
 [ἢ ἢ]γορασμένον ἔν τε δῶρῳ δεδομένον ἢ, [ὅς ἂν ἐπὶ τῆς]
 9 [ἐ]παρχείας ἢ ἀποκατασταθῆναι εἰς τὸν δημ[όσιον λόγον]
 ἢ ἱερὸν τῆς πόλεως φροντιζέτω, καὶ ὃ ἂν χρ[ῆμα ἐνεχύρι]-
 [ον] δοθῆ, τοῦτο μὴ δικαιοδοτεῖτω.

«ΕΙΣ ΙΤΑΛΙΚΗΝ ΠΑΡΑΛΙΑΝ»

Τὴν λεηλασία τῆς Κορίνθου εἶδε καὶ περιέγραψε ὁ Πολύβιος. Ἔνας Ἕλληνας τῶν χρόνων μας, ὁ Κωνσταντῖνος Καβάφης, μὲ τὴν ποιητικὴ του εὐαισθησία καὶ τέχνη περιγράφει τὸ ξεφόρτωμα, σὲ ἰταλικὸ λιμάνι, τῆς λείας, τῶν κειμηλίων τῶν κατακτημένων Ἑλλήνων:

Ὁ Κῆμος Μενεδῶρου, Ἰταλιώτης νέος,
 τὸν βίον του περνᾷ μέσα στὲς διασκεδάσεις·
 ὡς συνειθίζουν τοῦτοι οἱ ἀπ' τὴν Μεγάλῃ Ἑλλάδα
 μὲς στὰ πολλὰ τὰ πλούτη ἀναθρεμένοι νέοι.
 Μὰ σήμερα εἶναι λίαν, παρὰ τὸ φυσικὸ του,
 σύννουσ καὶ κατηφῆς. Κοντὰ στὴν παραλίαν,
 μὲ ἄκραν μελαγχολίαν βλέπει ποῦ ἐκφορτώνουν
 τὰ πλοῖα μὲ τὴν λείαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου.
 Λάφυρα ἑλληνικά· ἢ λεία τῆς Κορίνθου.
 Ἄ σήμερα βεβαίως δὲν εἶναι θεμιτόν,
 δὲν εἶναι δυνατόν ὁ Ἰταλιώτης νέος
 νᾶχει γιὰ διασκεδάσεις καμιὰν ἐπιθυμίαν.

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Κατὰ πληροφορίες τὸ Μουσεῖο τῆς Λωζάννης εἶναι ἔτοιμο ἢ σχεδὸν ἔτοιμο. Ἀπομένει λοιπὸν ἡ ἔγκριση ἐξαγωγῆς τῶν ἀρχαίων μὲ τὰ ὁποῖα θὰ πλουτιστεῖ. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ συστήθηκε ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ εἰδικὴ ἐπιτροπὴ ἡ ὁποία ἐπισήμως ὀνομάζεται «Ὁμάδα Ἐργασίας Ἑλληνικοῦ Μουσείου Λωζάννης» καί, παρὰ τὸ ὅτι δὲν προβλέπεται ἀπὸ τὴ νομοθεσία, ἀλληλογραφεῖ ἐπισήμως μὲ τὶς Ἐφορεῖες τῶν Ἀρχαιοτήτων, ὑπογράφει μάλιστα πρόσωπο ποῦ κατὰ τὸν νόμο δὲν ἔχει δικαίωμα ὑπογραφῆς σὲ ὑπηρεσιακὰ ἔγγραφα. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ἐπισκέφθηκε τὸ Μουσεῖο τῆς Ὀλυμπίας καὶ τὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ διάλεξε, χωρὶς νὰ ζητηθεῖ ἡ γνώμη τῶν ἀρμοδίων Ἐφόρων, τὰ ἀρχαῖα ποῦ θὰ σταλοῦν στὴ Λωζάννη.

Τὴν Ὁμάδα Ἐργασίας Ἑλληνικοῦ Μουσείου Λωζάννης ἀποτελοῦν:

1. Ἰωάννης Τζεδάκις, Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, πρώην Διευθυντῆς Ἀρχαιοτήτων, Σύμβουλος τοῦ ὑπουργοῦ Πολιτισμοῦ
2. Εὐγενία Βικέλα, ἀρχαιολόγος
3. Βασιλικὴ Δρούγκα, ἀρχιτέκτων.

Τὰ ἀρχαῖα ποῦ διαλέχτηκαν γιὰ μετανάστευση (μετανάστης [μετά, ναίω] σημαίνει κατὰ τὸ λεξικὸ *LSJ* one who has changed his home, a wanderer, emigrant, opp. to an original inhabitant) εἶναι:

1) Ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο: 5 ἀγγεῖα (ἀρύβαλλος, λήκυθοι, κρατήρας)· 3 γλυπτὰ ἀπὸ τὴν ἔκθεση· 15 χάλκινα.

2) Ἀπὸ τὸ Μουσεῖο τῆς Ὀλυμπίας: 3 ἐπιγραφές σὲ χάλκινες πλάκες· 11 ἀρχιτεκτονικὰ μέλη (θησαυροῦ Γελῶων, ναοῦ Διός, Λεωνοδαίου, Φιλιπείου, Παλαίστρας)· 2 ἀρχιτεκτονικὰ γλυπτὰ (λεοντοκεφαλὴς ναοῦ Διός)· 1 πήλινο ἀκρωτήριο-Νίκη· μαρμάρينو κεφάλι ὄπλιτοδρόμου· 7 χάλκινα εἰδώλια θεῶν, ἀθλητῶν, λατρευτῶν· 10 χάλκινα εἰδώλια ζώων· 15 μέρη χάλκινων τριπόδων· 3 χάλκινα ἐλάσματα, τὸ ἓνα μὲ παράσταση· 7 χάλκινα σκεύη· 3 χάλκινα ἐξαρτήματα, ἀντικείμενα ὄπλισμοῦ (κράνη, θώρακες κλπ.)· 4 χάλκινες πόρπες· 2 πήλινα εἰδώλια· 24 διάφορα ἀρχαῖα (τμῆμα ἄρματος, σκῆπτρο, πέλεκυς, ἀλτήρας, ὄβελός, βάρη, λυχνοστάτης κ.ἄ.).

Η ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Δέν είναι χωρίς σημασία ὅτι δύο κράτη πού ἔχουν συσσωρεύσει, ὄχι πάντα μὲ ἔντιμους τρόπους, ἄπειρο ἀριθμὸ ἀρχαιοτήτων καὶ ἔργων τέχνης πού ἀνήκουν σὲ ἄλλους λαούς, ἢ Ἑγγλία καὶ οἱ ΗΠΑ, δέν βρέθηκαν ποτὲ ὑπὸ ξένη κατοχῇ. Ἡ θάλασσα πού χωρίζει τὶς χῶρες αὐτὲς ἀπὸ τὶς λοιπὲς τοῦ πλανήτη ὑπῆρξε ὁ μεγάλος εὐεργέτης τους καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς αἰτίες τῆς δημιουργίας ἠθικῆς ἀμβλυνσης καὶ ἀλαζονείας στοὺς ἀνθρώπους πού τὶς κυβερνοῦν. Πιθανὸν ἂν οἱ πράκτορες τοῦ Göring εἶχαν ἐπισκεφθεῖ τὶς χῶρες αὐτὲς μὲ ὄλη τους τὴν ἰσχύ, νὰ εἶχαν σήμερα διαφορετικὲς ἀπόψεις ἀπὸ αὐτὲς πού ἐξέφρασε στὶς 25 Σεπτεμβρίου 1991 ὁ φιλοξενούμενος στὴν Ἀθήνα Ἕγγλος ὑπουργὸς Τεχνῶν Τίμοθι Ρέιτον, ὅτι τὰ μάρμαρα τοῦ Παρθενῶνα ἀγοράστηκαν ἀπὸ τὴν κυβέρνηση τῆς Ἑγγλίας μὲ ὅλες τὶς νόμιμες διαδικασίες καὶ γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου. Ἡ προσωπικὴ του δὲ γνώμη εἶναι νὰ μείνουν ἐκεῖ πού εἶναι ἐφ' ὅσον καὶ τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου τὸ ἐπιθυμεῖ (Καθημερινή, Πέμπτη 26 Σεπτεμβρίου 1991· ρεπορτάζ τῆς Ἑλένης Γαλάνη).

Τὸ θέμα τῆς νομιμότητας ἢ ὄχι τῆς κακοποιῶν πράξης τοῦ Ἑγγιν ἔχει ἐξεταστῆ ἀπὸ κάθε ἄποψη καὶ τὸ συμπέρασμα εἶναι γνωστό. Ἀρκεῖ νὰ διαβάσει κανεὶς τὴ μελέτη τοῦ Στυλ. Σεφεριάδη, πατέρα τοῦ Γ. Σεφέρη, *La Question du rapatriement des «Marbres d'Elgin» considérée plus spécialement au point de vue du droit des Gens* (*Revue de Droit International* 3, 1932, 3-32), γιὰ νὰ φωτιστεῖ. Τὰ μάρμαρα τῆς Ἀκροπόλεως μὴ ὄντας Ἑγγλοι πολῖτες δέν μπόρεσαν νὰ ἐπικαλεστοῦν τὰ δικαιώματα πού θὰ τοὺς ἔδινε ἡ ἀγγλικὴ νομοθεσία, ὁ νόμος τοῦ habeas corpus, κι ἔμειναν σὲ αἰῶνια κράτηση ἀναπολόγητα. Τὸ παράδοξο εἶναι πὼς τόσα χρόνια δέν ὑπῆρξε κανεὶς Ἑγγλος ἀρχαιολόγος πού νὰ πάρει τὸ μέρος τῶν μαρμάρων. Φαίνεται πὼς δέν συμφωνοῦν μὲ τὸν Byron.

Οἱ δηλώσεις τοῦ Ἑγγλου ὑπουργοῦ δέν ξενίζουσιν. Οἱ Ἑγγλοι σήμερα δέν περιμένουν πολλὰ πράγματα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ μποροῦν νὰ μιλοῦν ἐλεύθερα. Τὸ 1940, μετὰ τὴν εἴσοδό μας στὸν πόλεμο, φρόντιζαν νὰ διαδίδουν στὴν Ἑλλάδα πληροφορίες «ἐγκυρῆς πηγῆς», ὅτι ἡ ἑλληνοαγγλικὴ συμμαχία θὰ ἠδύνατο μεταξὺ τῶν ἄλλων συνεπειῶν τῆς νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸ ζήτημα τὸ ὁποῖον ἀπὸ μακροῦ εἶχεν ἀποτελέσει ἀντικείμενον διαμφισβητήσεων. Πρόκειται περὶ τῶν γλυπτῶν τοῦ Παρθενῶνος τῶν ἀφαιρεθέντων ὑπὸ τοῦ λόρδου Ἑγγιν. Ὁ βουλευτὴς Τέγμα Κόζαλιτ θὰ ζητήσῃ τὴν ψήφισιν νομοσχεδίου δι' οὗ θὰ προβλέπεται ἡ παράδοσις εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶν πολυτίμων τούτων ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν (Καθημερινή, 18 Δεκεμβρίου 1940).

Πέρασε μισός αιώνας τῆς ζωῆς μας ἀπὸ τότε. Ἡ Ἀγγλία ξέχασε τὶς ἀόριστες ὑποσχέσεις της καὶ φρόντισε μὲ κάθε τρόπο νὰ μᾶς βλάψει. Ἀπαγχόνισε ἀγωνιστὲς τῆς ἐλευθερίας στὴν Κύπρο, μὲ τὴν ἀπόδοση τῆς ὁποίας μᾶς εἶχε βαυκαλίσει. Δὲν πρόκειται νὰ μᾶς δώσει τὰ μάρμαρα ποὺ ἐκλεψε ὁ Ἑλγιν παρὰ μόνον ἄν, σὲ ἔσχατη ἀνάγκη, ὑποχρεωθεῖ, κάτι τὸ ἀπίθανο. Ἄς μείνουμε μὲ τὴν πικρὴ ἱκανοποίηση ὅτι στολίζει τὴν πρωτεύουσά της μὲ ἑλληνικὰ ἔργα, γιὰτὶ δὲν ἔχει δικά της ἀντάξια νὰ βάλει στὴ θέση τους.

Η ΑΠΟΨΗ ΤΟΥ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

Στήριγμα τῶν ἀπόψεων τοῦ Ἀγγλοῦ ὑπουργοῦ Τεχνῶν ποὺ ἐκτίθενται παραπάνω εἶναι τὸ κείμενο μὲ τὸ ὁποῖο τὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο πληροφορεῖ τοὺς θαυμαστὲς τῶν μαρμάρων τῆς Ἀκροπόλεως γιὰ τὸν τρόπο κτήσης τους. Θαυμάζουμε, μαζὶ μὲ τοὺς διοικοῦντες τὸ Μουσεῖο, τὴν ἀφοσίωση τοῦ Ἑλγιν στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ τέχνη ἢ ὁποία τὸν παρέσυρε στὸ ζόδεμα 75.000 λιρῶν.

Greece was still part of the Turkish Empire when the seventh Earl of Elgin was appointed British Ambassador in Turkey in 1799, and his interest in art led him to form a commission of painters, draughtsmen, architects and moulders for the purpose of drawing and casting in plaster as much as possible of the sculpture and architecture of Athens. It was not part of his original plan to take any marbles from the Acropolis, but when he saw the destruction that was going on he resolved to save what he could. With official permission from the Turkish central Government, made effective by judicious local payments, he was able to take away fifteen metopes, more than a dozen pieces of sculpture from the pediments, and two hundred and forty seven feet of the frieze; much of the sculpture had already fallen from the building. The West Frieze and many of the metopes, which were securely built into the structure, he did not attempt to remove; the casts of the West Frieze, which still exist (photographs of them are exhibited in this room) are among the eleven thousand casts, measurements and drawings which were made in fulfilment of his original scheme.

The collection was transported to England mainly between 1802 and 1804, and in 1816, after a Parliamentary inquiry was acquired for the nation at £ 46.000; it had cost Lord Elgin over £ 75.000 to obtain.

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ (1988-1991)

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

- Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς, *Ὁ βίος καὶ τὸ ἔργο του* (ἄρ. 100)
Φίλια Ἐπη εἰς Γεώργιον Ε. Μυλωνᾶν, τόμ. Γ' καὶ Δ' (ἄρ. 103)
Alexander Cambitoglou - Ann Birchall - J. J. Coulton - J. R. Green, *Zagora 2. Excavations of a Geometric Town on the Island of Andros* (ἄρ. 105)
Χρυσούλας Καρδάρᾶ, *Ἀφροδίτη Ἐρυκίνη. Ἱερὸν καὶ Μαντεῖον εἰς τὴν ΒΔ Ἀρκαδίαν* (ἄρ. 106)
Σπύρου Ἰακωβίδη, *Γλᾶς Ι. Ἡ ἀνασκαφὴ 1955-1961* (ἄρ. 107)
Γεωργίου Μπακαλάκη, *Ἀνασκαφὴ στὸ Λόφο Γιόρκους, ΒΑ τῆς Ἀθηαίνου, Κύπρος* (ἄρ. 108)
Χαράλαμπος Μακαρόνα - Εὐγενίας Γιούρη, *Οἱ Οἰκίαις Ἀρταγῆς τῆς Ἑλένης καὶ Διονύσου τῆς Πέλλας* (ἄρ. 109)
Ἰωάννη Παπαχριστοδούλου, *Οἱ ἀρχαῖοι ροδιακοὶ δῆμοι. Ἱστορικὴ ἐπισκόπηση. Ἡ Ἰαλυσία* (ἄρ. 110)
Χρῶσανθου Χρήστου, *Ἡ ζωγραφικὴ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα* (ἄρ. 111)
Γεωργίου Γούναρη, *Τὸ βαλανεῖο καὶ τὰ βόρεια προσκτίσματα τοῦ Ὀκταγώνου τῶν Φιλίππων* (ἄρ. 112)
Εὐας Σημαντώνη Μπουρνιᾶ, *Ἀνασκαφὴς Νάξου. Οἱ ἀνάγλυφοι πίθοι* (ἄρ. 113)
Τὰ μνημεῖα τῆς Δήλου. *Πρόσφατα ἔργα συντήρησης καὶ στερέωσης* (ἄρ. 114)
Λυδίας Παλιαοκρασσᾶ, *Τὸ ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος Μουνιχίας* (ἄρ. 115)
Δημητρίου Γραμμένου, *Νεολιθικὲς ἔρευνες στὴν Κεντρικὴ καὶ Ἀνατολικὴ Μακεδονία* (ἄρ. 117)
Klaus-Valtin von Eickstedt, *Beiträge zur Topographie des Antiken Piräus* (ἄρ. 118)
Μαρίας Παντελίδου Γκόφα, *Ἡ Νεολιθικὴ Νέα Μάκρη. Τὰ Οἰκοδομικά* (ἄρ. 119)
Δημοσθένη Ζιρῶ, *Ἐλευσίς. Ἡ κυρία εἰσοδος τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἐλευσίνας* (ἄρ. 120)

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

- Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς* 1986 (τόμ. 125)
Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1987 (τόμ. 126)
Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1988 (τόμ. 127)
Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς 1989 (τόμ. 128)
Ἐφημερίς Ἀρχαιολογική. Πρώτη Περίοδος. 1837-1860

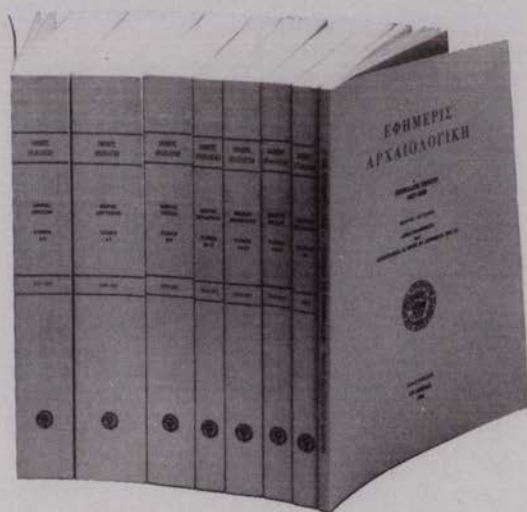
- Ἐνημερωτικὸ Δελτίο τῶν Ἐταίρων* 1988 (τεύχ. 1-2)
Ἐνημερωτικὸ Δελτίο τῶν Ἐταίρων 1989 (τεύχ. 3-8)
Ἐνημερωτικὸ Δελτίο τῶν Ἐταίρων 1990 (τεύχ. 9-13)
Ἐνημερωτικὸ Δελτίο τῶν Ἐταίρων 1991 (τεύχ. 14-18)

- Ἔργον* 1987 (τόμ. 34)
Ἔργον 1988 (τόμ. 35)
Ἔργον 1989 (τόμ. 36)
Ἔργον 1990 (τόμ. 37)

- Πρακτικά* 1984 Β' (τόμ. 139)
Πρακτικά 1985 (τόμ. 140)
Πρακτικά 1986 (τόμ. 141)
Πρακτικά 1987 (τόμ. 142)

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΕΚΤΟΣ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Κανονισμὸς Δημοσιευμάτων • Ὀργανισμὸς καὶ Ἐσωτερικὸς Κανονισμὸς • Οἰκονομικὸς Κανονισμὸς • Κατάλογος Δημοσιευμάτων 1837-1989 • Κατάλογοι τῶν Μελῶν 1988-1991

Η ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ
ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ
1837-1860

ΕΠΑΝΕΚΔΟΘΗΚΕ ΦΩΤΟΜΗΧΑΝΙΚΑ
ΣΕ ΟΚΤΩ ΜΕΡΗ ΧΑΡΤΟΔΕΤΑ
ΜΕ ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΕΣ, ΩΣ ΕΞΗΣ:

- Πρώτο μέρος: τόμοι 1-3 (1837-1839 σελ. 1-295)
Δεύτερο μέρος: τόμοι 4-7 (1840-1843 σελ. 296-637)
Τρίτο μέρος: τόμοι 8-9 (1852-1853 σελ. 637α-1084)
Τέταρτο μέρος: τόμοι 10-11 (1854-1855 σελ. 1085-1330)
Πέμπτο μέρος: τόμοι 12-13 (1856-1857 σελ. 1331-1650)
Έκτο μέρος: τόμοι 14-15 (1858-1859 σελ. 1651-1910)
Έβδομο μέρος: τόμος 16 (1860 σελ. 1911-2106)
Όγδοο μέρος: Εύρετήρια, πίνακες.

ΠΩΛΟΥΝΤΑΙ ΜΟΝΟΝ ΠΛΗΡΕΙΣ ΣΕΙΡΕΣ
ΣΤΟ ΜΕΓΑΡΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ